

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РОЖНОВА ГАННА ПАВЛІВНА

УДК 378:070.42](477) “195/2015”

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Г. П. Рожнова

Науковий керівник

Романенко Юрій Вікторович,
доктор соціологічних наук,
професор

Житомир – 2018

АНОТАЦІЯ

Рожнова Г. П. Професійна підготовка майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України (друга половина XX – початок XXI століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2018.

Дослідження репрезентує теоретичний аспект професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України (друга половина XX – початок XXI століття).

У дисертації вперше системно досліджено професійну підготовку майбутніх журналістів в Україні в умовах історичних та освітніх змін як цілісного, динамічного процесу в системі вищої освіти.

У результаті теоретичного аналізу проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів у межах окресленого хронологічного періоду обґрунтовано доцільність її розгляду на трьох основних рівнях, а саме: філософському, загальнонауковому та конкретнонауковому. Зазначено, що *філософська методологія* в межах наукової розвідки забезпечує світоглядну інтерпретацію результатів наукової діяльності, форм і методів наукового мислення у відображенні цілісності картини світу, яка ґрунтується на принципах *діалектики* (відображає взаємозумовлений і водночас суперечливий розвиток історико-педагогічних процесів), *детермінізму* (об'єктивної зумовленості змісту форм, методів підготовки майбутніх журналістів суспільно-економічними та політичними контекстами епохи).

Міждисциплінарний характер роботи спонукав звернення до історико-педагогічних джерел, що допомогло сформуванню наукового уявлення про досліджувану проблему і оцінити висновки науковців з комплексу питань щодо професійної підготовки майбутніх журналістів.

У роботі були використані матеріали архівів закладів вищої освіти, що здійснювали підготовку майбутніх журналістів в окреслений хронологічний період, зокрема, Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – ЛНУ), Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (далі – ДНУ), Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (далі – ХНУ), архівних фондів Могилянської школи журналістики Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі – МШЖ).

Ретроспективний аналіз наукових джерел дозволив також співставити специфіку навчальної діяльності студентів досліджуваного періоду з особливістю сучасного етапу розвитку вищої освіти, де провідну роль відіграє не ідеологічна, а інтелектуальна діяльність, перехід до когнітивного суспільства, ендогенних процесів, що визначають нові відкриття та їх використання в різних сферах людської діяльності – техніки, технологій, освіти, культури, охорони здоров'я і захисту навколишнього середовища тощо.

У процесі дослідження була здійснена характеристика основних періодів професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, а також запропоновано авторську періодизацію професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України (І період – зародження та становлення системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах десталінізації та часткової демократизації радянського суспільства (І половина 50-х – 60-ті рр. ХХ ст.); ІІ період – створення та функціонування розгалуженої системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах функціонування суспільних інститутів радянської доби (70-ті – 80-ті рр. ХХ ст.); ІІІ період – зміни та перетворення у системі професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ в умовах незалежної Української держави (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст. (до 2015 р.).

Критерієм виокремлення відповідних періодів визначено: суспільно-політичні явища та процеси, які безпосередньо впливали на ідеологічне спрямування та функціонування системи підготовки журналістів; економічні

процеси, які впливають на розвиток та модернізацію системи підготовки журналістів, трансформацію змісту, форм, методів професійної підготовки майбутніх фахівців у визначеному напрямі; підвищення класифікації професорсько-викладацького складу факультетів та інститутів підготовки журналістів.

Обґрунтовані провідні тенденції, характерні кожному з періодів: *послаблення* ідеологічного тиску на систему підготовки літературних співробітників і поява різних напрямів спеціалізації; *урізноманітнення* змісту підготовки; *уніфікація* навчальних планів і програм; *централізація* управління ВНЗ; *започаткування* додаткових програм та спецкурсів; *розширення* сфери професійної діяльності журналіста на тлі переходу до інформаційного суспільства; *посилення* вимог до підготовки майбутнього фахівця та його особистісних якостей у контексті глобальних цивілізаційних проблем тощо.

До провідних підходів дослідження віднесено: *цивілізаційний*, що дозволяє розглянути досліджуваний процес у площині ідеологічних, політичних, економічних, соціально-культурних передумов та у взаємозв'язку із загальним розвитком суспільства; *історіографічний*, що передбачає послідовний аналіз історико-педагогічних джерел з урахуванням теоретико-концептуальних змін у професійній підготовці майбутніх журналістів у закладах вищої освіти на різних етапах становлення та розвитку; *системний*, що вимагає розгляду єдності закономірно розташованих і взаємопов'язаних компонентів підготовки журналістів в окреслений хронологічний період із урахуванням основних ознак, системоутворюючих зв'язків; *інформаційний*, спрямований на цілісне уявлення про сучасний світ як складну глобальну багаторівневу інформаційну систему, яка є предметом діяльності майбутнього журналіста; *діяльнісний*, основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму в цілому) як одного з основних чинників становлення людини як особистості і професіонала; *аксіологічний*, у межах якого визначається високий ступінь відповідальності мас-медіа за долю країни

на всіх етапах її становлення та кожного журналіста за правдивість, коректність, моральність інформації, яку він продукує.

Проаналізовано вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів у визначений хронологічний період, які розглянуто: як систему взаємопов'язаних правил і принципів; у контексті освітньої діяльності; у межах процесу реалізації сукупності форм та методів професійної підготовки журналіста.

Характеристика змісту та структури підготовки майбутніх журналістських кадрів упродовж досліджуваного періоду засвідчує про їх значні зміни та реструктуризацію відповідно до суспільних, політичних та ідеологічних вимог.

Зазначено, що в умовах реалізації державної політики у сфері освіти адаптація Національної рамки кваліфікацій до Європейської системи кваліфікацій вимагає запровадження нових підходів до рівня знань, навичок, особистісних і професійних компетенцій випускників закладів вищої освіти, що, в свою чергу, потребує радикальної реорганізації навчального процесу, впровадження інтерактивних форм і методів професійного навчання майбутніх журналістів.

Подальшого розвитку набули положення щодо функціонування системи професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні, які поглиблюють розуміння сутності професії журналіста, його ролі в сучасному динамічному суспільстві й очікування соціуму щодо результатів діяльності.

До перспектив використання історико-педагогічного досвіду підготовки майбутніх журналістів на теренах України віднесено: розгляд її як важливої складової політики держави, інструмента забезпечення фундаментальних прав і свобод людини; встановлення контролю за якістю й ефективністю функціонування та впорядкуванням кількості закладів вищої освіти, спроможних надавати якісну фахову освіту майбутнім журналістам; узгодження методологічного та науково-методичного забезпечення за

європейськими та державними стандартами; підвищення професіоналізму та соціального статусу науково-педагогічних працівників.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані при розробленні освітніх програм та навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Журналістика» на різних рівнях вищої освіти; у процесі викладання начальних дисциплін з професійної підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти України та в системі підвищення кваліфікації журналістських кадрів. Отримані в дослідженні теоретичні результати та практичні висновки можуть стати основою для структуризації змісту, обсягу та сутнісного наповнення освітньої й фахової підготовки журналістів (бакалаврів, магістрів) відповідно до державних стандартів вищої освіти, вдосконалення форм і методів навчальної діяльності в умовах трансформації системи вищої освіти в Україні на початку XXI століття з урахуванням відповідного історико-педагогічного досвіду.

Ключові слова: майбутні журналісти, професійна підготовка майбутніх журналістів, вимоги до професійної підготовки, історико-педагогічні періоди, тенденції.

ABSTRACT

Rozhnova H. P. The professional training of future journalists in higher educational institutions of Ukraine (the second half of XX – the beginning of XXI century). – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis is to obtain scientific degree – Candidate of Pedagogic Science (PHD in Philosophy), specialty 13.00.04 «Theory and methods of professional education». – Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2018.

The research represents the theoretical aspect of the professional training of future journalists in higher education institutions of Ukraine (the second half of the 20th – the beginning of the 21st century).

The thesis is the first systematic study of the professional training of future journalists in Ukraine as a holistic, dynamic process in the system of higher education in the conditions of historical and educational changes.

As a result of the theoretical analysis of the problem of the professional training of future journalists within the defined chronological period, the expediency of its consideration is substantiated on the three basic levels, namely: philosophical, general science and concrete sciences. It is noted that the philosophical methodology within the framework of scientific research provides a philosophical interpretation of the results of scientific activity, forms and methods of scientific thinking in reflecting the integrity of the picture of the world, which is based on the principles of dialectics (reflects interdependent and at the same time contradictory development of historical pedagogical processes), determinism (objective the conditionality of the content of forms, methods of preparing future journalists for the socio-economic and political contexts of the era).

The interdisciplinary nature of the work prompts an appeal to historical and pedagogical sources, which help to form a scientific idea about the problem under the study and to evaluate the conclusions of the scholars on a set of questions regarding the professional training of future journalists.

The materials of the archives of institutions of higher education are used in the work, which trained future journalists in the defined chronological period, in particular, Ivan Franko National University of Lviv (hereinafter – LNU), Oles Honchar Dniprovsky National University (hereinafter – Dniprovsky National University), Kharkiv National University named after V.N. Karazin (hereinafter – KhNU), archival funds of the Mohyla School of Journalism of the National University of «Kyiv-Mohyla Academy» (hereinafter – LSH).

Retrospective analysis of scientific sources also allow to compare the specifics of educational activity of students of the studied period with the peculiarity of the modern stage of development of higher education, where the leading role is played not by ideological but by intellectual activity, the transition to a cognitive society, endogenous processes, which determines new discoveries and their use in various

spheres of human activities – technology, education, culture, health and environmental protection, etc.

In the course of the research the characteristics of the main periods of professional training of future journalists in higher educational institutions of Ukraine in the second half of the 20th – the beginning of the XXI century are described, the periodization of the training of future journalists in higher educational institutions of Ukraine is highlighted (I period – the birth and formation of the system of professional training of future journalists in higher educational institutions of Ukraine in conditions of de-Stalinization and partial democratization of Soviet society (the second half of the 50s and 60s of the twentieth century); II period – establishing and functioning of an extensive system of professional training of future journalists in higher educational institutions of Ukraine in the conditions of functioning of social institutes of the Soviet era (70s – 80s of the 20th century); III period – changes and transformations in the system of professional training of future journalists in higher educational institutions under the conditions in an independent Ukraine (90s of the twentieth century – the beginning of the 21st century (until 2015).

The criterion for distinguishing the relevant periods is defined: socio-political phenomena and processes that directly influence the ideological orientation and functioning of the system of training of journalists; economic processes that influence the development and modernization of the system of training of journalists, the transformation of content, forms, methods of training future specialists in a particular direction; improving the classification of training institutes of journalists.

The main trends, characteristics of each of the periods are substantiated: the relaxation of ideological pressure on the system of preparation of literary staff and the emergence of various specializations; the diversity of the content of training; the unification of curricula and programs; the centralization of university management; the introduction of additional programs and special courses; the expansion of the professional activity of the journalist on the background of the transition to the information society; the strengthening of the requirements for the training of a future

specialist and his/her personal qualities in the context of global civilizational problems, etc.

The content and organizational characteristics of the professional training of future journalists are determined. The main requirements for the organization of this process are considered in the following: civilization (for the analysis of the outlined aspect of the problem in the plane of ideological, political, socio-cultural prerequisites and in the context of a public inquiry into the general image of a specialist, his/her knowledge, abilities, skills); historiographical (it ensures the identification and establishment of a common and excellent in such requirements); systematic (the coverage of the requirements for the content of professional training as an integral part of the training system for future specialists); informational (integral representation of the transformation of requirements for the preparation of future journalists in the defined chronological period, taking into account the peculiarities of the interaction of information systems); activity (taking into account the specifics of professional activity of journalists); the axiological (significance of the values of the future journalist due to the high degree of his/her civil responsibility in professional activities, special requirements to his personal qualities (honesty, decency, truthfulness, patriotism, tolerance, sensitivity, etc.)).

The requirements for the training of future journalists in a certain chronological period are considered as a system of interrelated rules and principles; in the context of educational activities; within the process of implementing a set of forms and methods of journalist professional training.

Characteristics of the content and structure of the preparation of future journalist staff during the investigated period highlight their significant changes and restructuring in accordance with social, political and ideological requirements.

It is noted that in the context of the implementation of state policy in the field of education, the adaptation of the National Qualifications Framework to the European Qualifications Framework requires the introduction of new approaches to the level of knowledge, skills, personal and professional competences of graduates of higher education institutions, that requires a radical reorganization of the educational

process, introduction of interactive forms and methods of training of future journalists.

The perspectives of using the historical and pedagogical experience of preparing future journalists in Ukraine include: considering it as an important component of the state policy, an instrument for the protection of fundamental human rights and freedoms; the establishment of control over the quality and efficiency of the functioning and ordering the number of institutions of higher education that are capable of providing high-quality professional education to future journalists; the harmonization of methodological and scientific support according to European and state standards; the increase of professionalism and social status of scientific and pedagogical workers.

The practical value of the results shows that the materials of the research can be used in the development of educational programs and curricula for the training of specialists in the field of journalism at different levels of higher education; in the process of teaching future journalists in higher education institutions of Ukraine and in the system of training journalists. The theoretical results and practical conclusions obtained in the study can become the basis for structuring the content, volume and content of the education and professional training of journalists (bachelors, masters) in accordance with the state standards of higher education, improvement of forms and methods of educational activity in the conditions of the transformation of the higher education system in Ukraine in the beginning of the XXI century, taking into account the relevant historical and pedagogical experience.

Key words: future journalists, the professional training of future journalists, the requirements for professional training, the historical and pedagogical periods, trends.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Рожнова, Г.П., 2016. Тенденції розвитку журналістської освіти в Україні у другій половині XX століття. *«Sivilizasiya» jurnal Baki Avrasiya Universiteti*, № 8, с. 67-71.
2. Roznova, A.P., 2015. "Current issues in modern teaching of journalism in the XX century", Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. *Journal «L'Association 1901 «SEPIKE»*. Ausgabe 10, Osthofen, Deutschland, Poitiers, France, Los Angeles, USA, p. 30-32.
3. Рожнова, Г.П., 2015. Психолого-педагогічні і етико-естетичні орієнтири професійного розвитку особистості журналіста за поглядами видатних вітчизняних учених у сфері журналістики і педагогіки. *Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць. Серія «Педагогічні науки»*. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, вип. 15, с. 267-271.
4. Рожнова, Г.П., 2016. Теоретичний та історико-педагогічний аналіз професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, вип. 4 (86), с. 125-130.
5. Рожнова, Г.П., 2017. Організаційно-педагогічне та нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України. *Імідж сучасного педагога*, № 1 (170). На шляху до нової школи, с. 16-20.
6. Рожнова, Г.П., 2015. Впровадження Болонського процесу у журналістській освіті України на початку XXI століття. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до вип. 36, том I (61): темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гносис, с. 292-299.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів в дисертації:

7. Рожнова, Г.П., 2015. Розвиток професійної підготовки журналістів в Україні: роль працівників мас-медіа у діяльності вищих навчальних закладів. Зб. наук. статей III Міжнар. наук.-практ. конф. *«Актуальні питання освіти та наук»* (1-11 листопада 2015 р., м. Харків), с. 198-202.
8. Рожнова, Г.П., 2015. Проблеми професійної підготовки конкурентоздатних кваліфікованих журналістських кадрів у вищих навчальних закладах. Зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. *«Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення у контексті подолання кризи ринку праці»* (1 грудня 2015 р., м. Київ). Ін-т підготовки кадрів державної служби зайнятості України, с. 318-321.
9. Рожнова, Г.П., 2015. Роль засобів професійно-спеціалізованих видань України у процесі формування лідерських якостей керівників навчальних закладів. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. *«Наукові підходи в управлінні навчальними закладами»*, (28.04. 2015 р., м. Житомир), с. 376-381.
10. Рожнова, Г.П., 2016. Проблеми та перспективи розвитку сучасного конкурентоспроможного навчального закладу з підготовки журналістів. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. *«Теоретико-методичні засади професійної підготовки керівників навчальних закладів»* (29.03. 2016 р., м. Житомир), с. 395-400.
11. Рожнова, Г.П., 2017. Інноваційний характер форм та методів професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. *«Інноваційний менеджмент у закладах освіти»* (21.03. 2017 р., м. Житомир), с. 132-139.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

12. Рожнова, Г.П., 2015. Дослідження спеціалізованої педагогічної преси України: педагогічно-виховний вплив видань. *Гуманітарний вісник ДВНЗ*

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». Додаток 1 до вип. 35, том VIII (59): темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гносис, с. 263.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ.....	25
1.1. Теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України.....	25
1.2. Історіографія та джерела дослідження.....	38
1.3. Характеристика основних періодів професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.....	51
Висновки до першого розділу.....	71
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ).....	77
2.1. Вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів в освітній системі України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).....	77
2.2. Структура і зміст професійної підготовки майбутніх журналістів.....	102
2.3. Організація професійної підготовки майбутніх журналістів.....	118
Висновки до другого розділу.....	133
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ.....	142
3.1. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні	142

3.2. Перспективні шляхи використання історико-педагогічного досвіду для підготовки майбутніх журналістів в Україні	162
Висновки до третього розділу.....	175
ВИСНОВКИ.....	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
ДОДАТКИ.....	211

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВНЗ	– вищий навчальний заклад
ЗМІ	– засоби масової інформації
ЄС	– Європейський Союз
РЄ	– Рада Європи
ЗВО	– заклад вищої освіти

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає пошуку нових ідей та використання історико-педагогічного досвіду підготовки журналістів в Україні як важливої складової вітчизняного освітнього простору, що надає можливість засвоєння знань, формування вмінь, розвиток особистісних якостей, необхідних для здійснення професійної діяльності в засобах масової інформації.

У законах України «Про інформацію», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Кодексі професійної етики українського журналіста наголошується на необхідності реалізації принципів відкритості, повноти, достовірності, доступності, свободи обміну інформацією, дотримання вимог щодо організації діяльності друкованих засобів масової інформації, визначенні основних морально-етичних орієнтирів, яких журналіст має дотримуватися при виконанні своїх професійних обов'язків.

За умов кардинальної переоцінки досліджуваного феномену за радянських часів, який відзначався консерватизмом, усталеністю змісту, форм і методів навчання, єдиною ідеологічною спрямованістю, важливого значення набуває врахування новітнього історико-педагогічного досвіду в умовах сучасних політичних, ідеологічних та освітніх трансформацій. Новий статус української журналістики, ідейне, політичне протистояння, багатопартійність суспільно-політичної системи, зростаючі вимоги до якості професійної освіти спонукають заклади вищої освіти, що готують журналістські кадри, реалізовувати оптимальну для цього середовища модель професійної підготовки. У цьому контексті професійна підготовка майбутніх журналістів має спрямовуватися, насамперед, на формування морально-етичних засад професійної діяльності в умовах відкритого демократичного суспільства. Унаслідок цього зазнає суттєвих змін освітній процес у закладах вищої освіти,

що потребує застосування нових форм методів та прийомів навчання майбутніх журналістів з урахуванням історико-педагогічного досвіду.

Актуальність обраного напряму дослідження підтверджують численні праці вітчизняних та зарубіжних учених. Провідні проблеми розвитку системи вищої професійної освіти стали предметом дослідження Ю. Алексєєва, В. Андрущенка, О. Антонової, С. Власюка, Б. Гершунського, Л. Губерського, А. Гуржія, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, С. Максименка, Я. Нейматова, Н. Ничкало, В. Різуна, П. Сауха, В. Яковця та ін.

Питанням формування професійної компетентності майбутніх фахівців у системі освіти приділяли увагу О. Дубасенюк, М. Головань, А. Кочубей, О. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський. Теоретичним і практичним аспектам розвитку журналістики присвятили праці вітчизняні й зарубіжні дослідники О. Бочковський, В. Здоровега, Є. Корнілов, О. Мелешенко, І. Михайлин, В. Михайлюта, М. Нечиталюк, М. Романюк, Н. Сидоренко, І. Срібняк. Наукові аспекти формування професійної етики журналіста розглянуто в дослідженнях В. Іванова, О. Кузнєцової, Г. Лазутиної, Т. Приступенко, В. Теплюка. Проблему професійної підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти вивчали Т. Вовк, В. Лизанчук, Б. Потятиник, Є. Прохоров, Л. Світич, М. Тимошик, В. Учонова та ін. Загальні проблеми професійної майстерності журналістів, особливостей журналістської діяльності були предметом досліджень Н. Ващенко, В. Ворошилова, О. Дорошук, Я. Засурського, В. Здоровеги, М. Житарюка, В. Демченко, Ю. Романюка; професійно-творчого розвитку журналістів – Н. Вернигори, М. Дяченко, Н. Лосєвої, М. Присяжного, Є. Проніної, Є. Прохорова, О. Смірної, О. Тертичного, А. Шевченка, В. Шкляра.

Проте аналіз наукових та нормативних джерел, вивчення дисертаційних робіт та архівних документів, з'ясування й оцінювання реального стану професійної підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти України у визначених хронологічних межах свідчить, що окреслена проблема не була предметом окремого дослідження, а отже вимагає її системного розгляду з

метою врахування історико-педагогічного досвіду в сучасних умовах. Актуальність проблеми, її наукове і практичне значення підтверджується також низкою виявлених суперечностей між:

- об'єктивною потребою суспільства у кваліфікованих журналістських кадрах, які володіють сучасними знаннями й уміннями, та недостатнім відображенням у структурі, змісті і формах підготовки трансформації вимог до професії журналіста та його діяльності в сучасному інформаційному просторі;
- необхідністю вдосконалення системи професійної підготовки журналістів в Україні відповідно до соціального замовлення та станом розроблення належних теоретичних й організаційно-педагогічних засад такої підготовки у ВНЗ з урахуванням попереднього досвіду;
- реформуванням системи вищої професійної освіти, викликаним соціокультурними змінами суспільства, й повільним оновленням професійних стандартів, освітніх програм, навчальних планів підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти України.

Зазначені суперечності, актуальність і недостатній рівень теоретичної розробки та практичної реалізації означеної проблеми зумовили вибір теми дослідження: «Професійна підготовка майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України (друга половина XX – початок XXI століття)».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах комплексної теми кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка фахівців в умовах ступеневої освіти» (Державний реєстраційний номер 0110U002274). Тему дослідження затверджено Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 7 від 27.02. 2015 р.) і погоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 5 від 23.06. 2015 р.).

Мета дослідження – охарактеризувати змістові й організаційні основи професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах

України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття й окреслити перспективні шляхи реалізації професійної підготовки майбутніх журналістів з врахуванням історико-педагогічного досвіду у визначеному напрямі.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

- 1) проаналізувати стан вивчення проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України, висвітлити питання історіографії дослідження;
- 2) визначити основні періоди професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття та провідні тенденції досліджуваного процесу;
- 3) охарактеризувати вимоги, структуру, зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття;
- 4) обґрунтувати актуальні проблеми підготовки журналістських кадрів на сучасному етапі реформування вищої освіти та перспективні шляхи використання історико-педагогічного досвіду у визначеному напрямі.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка журналістів в Україні.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).

У ході дослідження використано комплекс методів, а саме *теоретичні*: аналіз педагогічних, психологічних і філософських джерел, нормативних і програмних документів, архівних матеріалів, дисертаційних робіт для окреслення теоретичних аспектів означеної проблеми та визначення понятійно-категоріального апарату дослідження; синтез, індукція та дедукція для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між розглянутими історико-педагогічними процесами у системі професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні, переходу від характеристики поодиноких фактів до загальних положень; конкретизація, порівняння, систематизація й узагальнення теоретичного матеріалу, за допомогою яких проаналізовано стан

досліджуваного феномена у зв'язку з певними умовами його існування та історичного розвитку, обґрунтовано доцільність і важливість створення цілісної системи професійної підготовки журналістських кадрів у ВНЗ України; хронологічний метод, який сприяв розгляду теми дослідження в умовах динамічно-історичних змін та просторово-часовій узгодженості; *емпіричні*: анкетування, бесіда, безпосереднє та опосередковане спостереження для вивчення тенденцій та обґрунтування перспективних шляхів професійної підготовки журналістських кадрів в умовах розробки й реалізації стратегії реформування вищої освіти на початку ХХІ століття.

Хронологічні межі дослідження. Об'єктивність *нижньої межі* обґрунтовано докорінними суспільно-політичними та соціально-економічними процесами, пов'язаними з переходом від тоталітарної сталінської системи до реформаційної діяльності в політиці та зміною керівного апарату СРСР. Визначальним у цьому контексті стало відкриття в Україні факультетів журналістики спочатку в Харківському університеті, а потім у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка та відділення журналістики у Львівському ордена Леніна державному університеті імені Івана Франка (1953 р.). *Верхня межа* зумовлена розвитком суспільно-політичних подій в Україні, започаткованих в 90-х роках ХХ століття – на початку ХХІ століття, які призвели до утворення Української незалежної держави та формування демократичного суспільства, до сьогодення, коли розвиток мультимедійних технологій, зміна соціальної значущості і суспільної ролі журналістики як соціального інституту викликали необхідність підвищення кваліфікаційних вимог, пошуку й зміни структури, змісту, форм і методів підготовки журналістських кадрів. Зазначене вище знайшло відображення в Наказі Міністерства освіти і науки від 06.11.2015 р. № 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266».

Джерельну базу дослідження становлять: законодавчі та нормативно-правові акти (закони, постанови, розпорядження, накази, статuti, положення, правила, інструкції), що регулюють професійну підготовку журналістських кадрів в Україні; архівні матеріали: Державний архів Львівської області: ф. р-119, оп. 11: од. збер. 50, арк. 105; од. збер. 71, арк. 8; од. збер. 65, арк. 82; спр.184, арк. 42; спр. 185, арк. 47; спр. 186, арк. 109; од. збер. 66, арк. 55; оп. 15: од. збер. 7, арк. 6; од. збер. 52, арк. 52; од. збер. 22, арк. 41; од. збер. 17, арк. 14; од. збер. 13, арк. 24; од. збер. 45, арк. 8; оп. 15, од. збер.44, арк. 12; оп. 115, од. збер. 45, арк. 8; статистичні збірники, монографії, дисертації, автореферати, збірники наукових праць, наукові записки, вісники, хрестоматії, які вміщують інформацію щодо методології, теорії та історії професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ другої половини ХХ – початку ХХІ століття; дидактичні джерела (підручники, навчальні посібники, освітні програми, плани, конспекти та курси лекцій), довідники, словники, в яких висвітлюються організаційні й методичні засади навчальної діяльності з підготовки журналістів; матеріали вітчизняної і зарубіжної науково-педагогічної періодики: «Педагогіка», «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології», «Нова педагогічна думка», «Педагогіка і психологія професійної освіти», «Імідж сучасного педагога», «Вища освіта України», «Вища школа», «Наука і освіта», «Горизонти освіти», «Освіта України», «Соціологія: теорія, методи, маркетинг», «Соціальна психологія», «Молодь і ринок»; Інтернет-ресурси Кабінету міністрів України та Міністерства освіти і науки України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* системно досліджено проблему професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні в умовах історичних та освітніх змін як цілісного, динамічного процесу в системі вищої освіти; запропоновано авторську періодизацію професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України; охарактеризовано вимоги, структуру, зміст та організацію професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в досліджуваний період; на основі теоретичного та історико-педагогічного аналізу визначено періоди

розвитку професійної підготовки майбутніх журналістів у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття та виявлено провідні тенденції, характерні кожному з них; розкрито перспективні шляхи реалізації професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ в контексті нової стратегії розвитку вищої освіти України;

– *удосконалено* знання про зміст, форми та методи професійної підготовки майбутніх журналістів, вимоги до відповідної професійної діяльності;

– *подальшого розвитку набули* положення щодо функціонування системи професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні, які поглиблюють розуміння сутності професії журналіста, його ролі в сучасному динамічному суспільстві й очікування соціуму щодо результатів діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані при розробленні освітніх програм та навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Журналістика» на різних рівнях; у процесі викладання начальних дисциплін з професійної підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти України та в системі підвищення кваліфікації журналістських кадрів. Отримані в дослідженні теоретичні результати та практичні висновки можуть стати основою для структуризації змісту, обсягу та сутнісного наповнення освітньої й фахової підготовки журналістів (бакалаврів, магістрів) відповідно до державних стандартів вищої освіти, вдосконалення форм і методів навчальної діяльності в умовах трансформації системи вищої освіти в Україні на початку ХХІ століття з урахуванням відповідного історико-педагогічного досвіду.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження обговорено на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: ІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання освіти та науки» (Харків, 2015, очна), ІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення у контексті подолання кризи ринку праці» (Київ, 2015, очна), Х Міжнародній науково-практичній конференції «Вища

освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2015, очна); *всеукраїнських*: «Наукові підходи в управлінні навчальними закладами» (Житомир, 2015, очна), «Теоретико-методичні засади професійної підготовки керівників навчальних закладів» (Житомир, 2016, очна), «Інноваційний менеджмент у закладах освіти» (Житомир, 2017, очна); науково-методологічних семінарах кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (2015-2018).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 12 публікаціях, з яких: 2 статті в іноземному виданні, 1 стаття іноземною мовою; 6 статей у фахових виданнях; 4 статті у збірниках науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації складає 225 сторінок, основний текст викладений на 182 сторінках. Дисертація містить 5 таблиць, 3 рисунка та 7 додатків. Список використаних джерел включає 262 найменувань, з них 7 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ

1.1. Теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України

Розвиток професійної підготовки і формування конкурентноздатного фахівця у сфері комунікації є однією з актуальних проблем не тільки для України, а й багатьох країн світу. Зазначене зумовлюється активізацією глобалізаційних, інтеграційних та інноваційних процесів, входженням країни до економічного, культурного, інформаційного Європейського простору, що передбачає врахування особливостей розвитку й удосконалення змісту, форм, методів, прийомів професійного навчання, спрямованого на становлення компетентного та мобільного сучасного фахівця, що має володіти широким спектром професійних знань, умінь і навичок, особистісних якостей. Саме їх реалізація у складній та специфічній професійній діяльності має забезпечити адекватне поширення, аналіз, продукування різноманітної інформації у сучасних динамічних мас-медіа. У цьому контексті звернення до окресленої проблеми в межах вибраного хронологічного періоду підготовки журналістів на теренах України вимагає обґрунтування відповідної методології, що забезпечить реалізацію відповідних теоретичних підходів та уточнення сутності базових понять дослідження.

«Журналістику» ми розглядаємо як частину культури, яка забезпечує функціонування соціокультурної динаміки суспільства, «професійну підготовку» – здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. На основі аналізу наукових джерел ми спробуємо дати власне визначення поняття «професійна підготовка майбутніх журналістів» – *це процес навчання у ВНЗ, за результатами якого майбутній журналіст оволодіває системою знань, умінь, навичок та цінностей, розвиває й удосконалює професійно важливі якості та характеристики, формує*

здатність до виконання спеціалізованих функцій у сфері журналістики та соціумі й прагнення досягати творчої самореалізації у професійній діяльності.

Звертаючись до *методології* (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos*- наука, знання) як вчення про правила мислення при створенні теорії науки, про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософську, теоретичну основу, зосередимось насамперед на сукупності методів дослідження, що застосовуються в історико-педагогічних дослідженнях, відповідно до специфіки об'єкта пізнання. У межах нашого дослідження будемо також послуговуватися теоретичними міркуваннями українських учених про методологію як загальну систему теоретичних знань, які виконують роль провідних принципів наукового пізнання, шляхів та засобів реалізації наукового дослідження^{1, 2, 3}.

Особливість методологічних принципів полягає у визначенні вихідних наукових позицій, загальних для всіх галузей знання. Одночасно вони є теорією наукового пізнання у конкретній галузі науки, тому для визначення місця методології педагогічної науки в загальній системі методологічного знання важливо враховувати, що розрізняють кілька рівнів методології. Зміст першого з цих рівнів – філософські знання. Вони охоплюють філософські основи дослідження, його світоглядну функцію і загальнонаукові положення. Другий рівень – загальнонаукова методологія, що визначається вибором загальних наукових підходів, реалізація яких забезпечує характеристику різних типів наукових досліджень, їх етапи й елементи (гіпотеза, об'єкт і предмет дослідження, мета, завдання тощо). Третій рівень – конкретнонаукова методологія, тобто сукупність методів, принципів дослідження і процедур, які застосовуються в тій чи іншій спеціальній науковій дисципліні, наприклад, в педагогіці. Методологія науки дає характеристику компонентів наукового

¹ Дубасенюк, О.А. 2016. *Методологія та методи науково-педагогічного дослідження*: навч.-метод. посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 258 с.

² Гончаренко, С.У. 2008. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим вченим*. Київ–Вінниця: ДОВ «Вінниця», 278 с.

³ Філіпенко, А.С. 2005. *Основи наукових досліджень*: конспект лекцій: навч. посібник. Київ: Академвидав, 208 с.

дослідження – його об'єкта, предмету аналізу, завдання (або проблеми) дослідження, сукупності дослідницьких засобів, необхідних для розв'язання задачі заданого типу, а також формує уявлення про послідовність руху дослідника в процесі розв'язання задачі⁴.

Отже, виходячи з положення, що методологія наукового дослідження є складними багаторівневим феноменом, звернемося до наукових міркувань українських учених, які виокремлюють кілька її рівнів, та розглянемо кожен з них з проекцією на об'єкт та предмет нашого дослідження.

Так, *філософська методологія* в межах нашої наукової розвідки буде забезпечувати світоглядну інтерпретацію результатів наукової діяльності, форм і методів наукового мислення у відображенні цілісності картини світу, яка ґрунтується на принципах *діалектики* (відображає взаємозумовлений і водночас суперечливий розвиток історико-педагогічних процесів), *детермінізму* (об'єктивної зумовленості змісту форм, методів підготовки майбутніх журналістів суспільно-економічними та політичними контекстом епохи).

Загальнонаукова методологія передбачає вибір та реалізацію основних загальнонаукових підходів і принципів до системної характеристики досліджуваного явища, у нашому випадку проблеми підготовки журналістів в окреслений хронологічний період, а також критичний аналіз та інтерпретацію досліджуваного матеріалу на основі реалізації методологічних *принципів*, які забезпечують системну спрямованість наукового дослідження і практичного пізнання об'єкта, а саме: *цілісності* (згідно якого проблема підготовки майбутніх журналістів розглядається як щось розподілене на окремі складові (у контексті нашого дослідження компоненти професійної підготовки фахівців), органічно інтегровані в єдине ціле; *пріоритетності* цілого над складовими частинами, який означає, що функції окремих компонентів і підсистем підпорядковані функції системи в цілому її меті); *ієрархічності* (який

⁴ Сисоєва, С.О. та Кристопчук, Т.Є. 2013. *Методологія науково-педагогічних досліджень*: підручник. Рівне: Волинські обереги, с. 66-67

передбачає підпорядкованість компонентів і підсистем системі в цілому, а також супідрядність систем нижчого рівня системам більш високого рівня), *структурності* (який окреслює спосіб закономірного зв'язку між виокремленими компонентами і забезпечує єдність системи, зумовлює особливості її внутрішньої будови); *самоорганізації* – означає, що динамічна система підготовки майбутніх журналістів іманентно здатна самостійно підтримувати, відтворювати або вдосконалювати рівень своєї організації при зміні внутрішніх чи зовнішніх умов її існування та функціонування задля підвищення стійкості, збереження цілісності, забезпечення ефективних дій чи розвитку; *взаємозв'язку із зовнішнім середовищем*, за яким розглядаємо систему професійної підготовки майбутніх журналістів як таку, що динамічно змінюється і вдосконалюється відповідно до трансформацій зовнішнього середовища, зокрема соціально-економічних, політичних ідеологічних умов.

Методологія нашого наукового дослідження передбачає також дотримання низки принципів, зокрема: *єдності теорії і практики*, які є взаємообумовленими, його реалізація дозволить послуговуватися як теоретичними надбаннями вчених, так і архівними матеріалами, що відзеркалюють історико-педагогічні факти діяльності закладів вищої освіти з підготовки майбутніх журналістів; *системності*, на основі якого досліджуваний нами об'єкт розглядається як єдине ціле взаємозв'язку з його структурними і функціональними компонентами; *розвитку*, що забезпечує формуванні наукового знання з відображенням суперечностей, кількісних та якісних змін об'єкта дослідження; *об'єктивності*, що потребує врахування всіх факторів, які характеризують досліджуваний об'єкт, явища і процеси; *декомпозиції*, який ґрунтується на поділі системи на частини, виділенні її окремих елементів для створення умов ефективного аналізу досліджуваного об'єкту, явищ і процесів; *абстрагування*, який полягає у виділенні істотних та

упущенні несуттєвих проявів властивостей досліджуваних явищ і процесів у системі професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ⁵.

Водночас взято до уваги іншу групу принципів, яким мають відповідати обрані наукові методи: *принцип відповідності* – передбачає, що систематизація знання в даній галузі наукового пізнання на основі нових принципів та ідей має включати як елемент цієї системи «старе» знання в цій галузі; *принцип доповнюваності* – визначається взаємним збагачення різноаспектними знаннями про один і той самий предмет у результаті використання різних методів; *принцип верифікації* – означає, що нові положення, які запроваджуються в систему наукового знання, мають бути достатньо обґрунтованими; *принцип фальсифікації* – передбачає, що знання, яке претендує на статус наукового, повинне передбачати певні можливості для його перевірки шляхом спростування; *принцип редукції* – означає можливість пізнання деяких інтегральних властивостей досліджуваних об'єктів через їх складові частини; *принцип цілісності* – означає можливість пізнання індивідуальних цілісних властивостей досліджуваних об'єктів у взаємодіях з іншими цілісними об'єктами⁶.

Загальнонауковий рівень теоретичного розгляду проблеми підготовки майбутніх журналістів на теренах України у визначений хронологічний період зумовлює необхідність виокремлення основних методологічних підходів.

Так, реалізація *цивілізаційного підходу*, на нашу думку, забезпечує аналіз процесу професійної підготовки журналістів у площині ідеологічних, політичних, економічних, соціально-культурних передумов його функціонування на тлі та у взаємозв'язку із загальним розвитком суспільства, зокрема у межах нашого дослідження особлива увага буде приділятися

⁵ Юринець, В.Є. 2011. *Методологія наукових досліджень*: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, с. 14.

⁶ Хілько, М., 2014. Особливості застосування філософських, загальнологічних, теоретичних методів дослідження у журналістикознавстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ: ВПЦ «Київський університет», вип. 20, с. 8–9.

історико-педагогічному контексту становлення професії журналіста в умовах функціонування та зміни політичного устрою країни.

Упровадження *історіографічного підходу* в межах дослідження дозволяє виявити спільне та відмінне у змісті, формах, методах, ідеологічній спрямованості процесу підготовки майбутніх журналістів у визначений хронологічний період, охарактеризувати спільне та відмінне у змісті, формах, методах професійного навчання, визначити загальне та одиничне в їх розвитку. Виходячи з міркувань, що сучасне науково-теоретичне осмислення процесу підготовки майбутніх журналістів в окреслений хронологічний період можливе за умови цілісного підходу до об'єкта вивчення, особлива увага в межах дослідження буде надаватися розгляду його становлення та розвитку, що передбачає вивчення історичного досвіду, аналіз та оцінювання історико-педагогічних подій, фактів, попередніх теорій у контексті їх впливу на досліджуваний феномен у хронологічній послідовності. Зазначене передбачає системний аналіз історико-педагогічних джерел з урахуванням теоретико-концептуальних змін у професійній підготовці майбутніх журналістів у закладах вищої освіти на різних етапах становлення та розвитку.

Значущість *системного підходу* полягає в комплексному дослідженні великих і складних об'єктів (систем) як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх її складових. Підготовку майбутніх журналістів у зазначеному контексті будемо розглядати як систему цілісність, яка становить єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних компонентів з урахуванням основних її ознак, а саме наявності: найпростіших *одиниць* – елементів, які її складають; *підсистем* – результатів взаємодії елементів; *компонентів* – результатів взаємодії підсистем, які можна розглядати у відносній ізолюваності, поза зв'язками з іншими процесами та явищами, внутрішньої структури зв'язків між цими компонентами, а також їхніми підсистемами, певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегральний результат; *системоутворюючих*

зв'язків, які об'єднують компоненти і підсистеми як частини в єдину систему, зв'язок з іншими системами зовнішнього середовища⁷.

Системний підхід у межах дослідження забезпечить розгляд підготовки майбутніх журналістів як чітко окреслену цілісність (систему), яка складається із взаємопов'язаних частин (елементів); сукупність вимог і принципів, якими керуються у підготовці журналістів; як спосіб декомпозиції об'єкта дослідження на складові частини, кожна з є значущою для характеристики цілого. При цьому враховано думку вчених Є. Князевої⁸, С. Курдюмова⁹, І. Блауберга¹⁰, Е. Юдіна¹¹, які вважають, що системний підхід у дослідженні не доцільно використовувати без інших онтологічних принципів, ідей та підходів. Тому в психолого-педагогічних дослідженнях, у сфері підготовки журналістів системний підхід завжди доповнюється ідеями інших методологічних підходів. Резюмуючи зазначене, ми можемо розглядати професійну підготовку журналістів як систему, як діяльність і як процес.

Використання *інформаційного підходу* в процесі дослідження проблеми підготовки журналістів у визначений хронологічний період дає змогу скласти цілісне уявлення про сучасний світ як складну глобальну багаторівневу інформаційну систему, яку утворюють три взаємопов'язані системи нижчого рівня: система «Природа», система «Людина» і система «Суспільство». Кожна з цих підсистем є, по суті, інформаційною. Інформаційна система «Людина» посідає центральне місце в інформаційній моделі сучасного світу, оскільки саме через неї здійснюється взаємодія інформаційних систем «Природа» і «Суспільство». Це зумовлено дуальною сутністю людини, яка одночасно є природним і соціальним організмом. Це створює методологічну базу для

⁷ Мойсеюк, Н.Є. *Цілісність педагогічного процесу*. [online] Режим доступу: <https://westudents.com.ua/glavy/49330-4-tslsnst-pedagogchnogo-protseu.html>

⁸ Князева, Е.Н. и Курдюмов, С.П. 1994. *Законы эволюции и самоорганизации сложных систем*. Москва: Наука, 236 с.

⁹ Курдюмов, С.П. та Малинецкий, Г.Г. *Пролог. Синергетика и системный синтез*. [online] Режим доступа: <http://spkurdyumov.ru/forecasting/novoe-vsinergetike-vzglyad-v-trete-tysyacheletie/2/> (26.02.16). Название с экрана.

¹⁰ Блауберг, И.В. и Юдин, Э.Г. 1973. *Становление и сущность системного подхода*. [online] Москва: Наука, 270 с. Режим доступа: <http://tlf.msk.ru/school/Blauberg.pdf>.

¹¹ Юдин, Э.Г. 1978. *Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки*. Москва: Наука, 371 с.

дослідження проблем людини і суспільства як цілісних багаторівневих, багатофункціональних інформаційних систем. Зазначимо також, що інформаційний підхід як фундаментальна методологія є актуальною в межах нашого дослідження з огляду на об'єктивні чинники: «наскрізний» характер інформації, яка проникає практично в усі галузі та сфери людської діяльності і супроводжує їх, стає однією з найбільш важливих категорій соціального поступу. Саме виникнення професії журналіста пов'язуємо зокрема із зростанням обсягів інформації, необхідності вирішення проблем її доступності, а також коректного та ефективного використання. Йдеться також про зростаючі темпи інформатизації суспільства, розвиток інформаційної техніки і технології, що забезпечує становлення інформаційного суспільства, основним інтелектуальним продуктом якого є документи, інформація, знання. Теоретичний аналіз підготовки фахівців, до функціональних обов'язків яких можна віднести збирання, аналітико-синтетичну переробку, зберігання, пошук та розповсюдження інформації (а також інших допоміжних процесів, які забезпечують основні), що використовується комунікаційними посередниками (соціальними інститутами або людьми, які виконують посередницькі функції між джерелом інформації (автором твору чи документом) та його споживачами, вимагає, на нашу думку, широкого використання пізнавальних можливостей інформаційного підкоду, що полягає у вивченні предмету дослідження у контексті інформації та її численних проявів.

Розглядаючи підготовку майбутніх журналістів як певний вид навчальної діяльності, звернемося також до *діяльнісного підходу* як методологічного підґрунтя, основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму в цілому). Розглядаючи діяльність як один із основних чинників становлення людини як особистості і професіонала¹², навчальна діяльність майбутніх журналістів буде розглядатися нами як форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін

¹² Дубасенюк, О.А. 2016. *Методологія та методи науково-педагогічного дослідження*: навч.-метод. посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 95.

у суспільному бутті. Особливо актуальним це є для представників журналістської професії, де професійна діяльність людини може розглядатися, в загальному значенні цього слова, як динамічна система взаємодії людини із зовнішнім середовищем. У процесі такої діяльності журналіст визначається як її активним суб'єктом, а його професійна активність має бути спрямованою на позитивні суспільні трансформації. У контексті зазначеного підходу будемо розглядати такі характеристики, як: мета діяльності, що зумовлена певною потребою, задоволення якої потребує певних дій; завдання діяльності – потреба, яка виникає за певних умов і може бути реалізована завдяки визначеній *структурі діяльності* (предмет діяльності – елементи навколишнього середовища, які має суб'єкт до початку своєї діяльності і які підлягають трансформації в продукт діяльності; засіб діяльності – об'єкт, що опосередковує вплив суб'єкта на предмет діяльності (те, що звичайно називають «знаряддям праці»), і стимули, що використовуються у певному виді діяльності; процедури діяльності – технологія (спосіб, метод) одержання бажаного продукту; умови діяльності – характеристика оточення суб'єкта в процесі діяльності, соціальні умови, просторові та часові чинники тощо; продукт діяльності – те, що є результатом трансформації предмета в процесі діяльності^{13, 14}.

Важливим для нашого дослідження вважаємо також використання *аксіологічного (ціннісного) підходу*, що базується на понятті цінності і дає можливість з'ясувати якості і властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби окремої особистості і певного суспільства, а також ідеї і спонукання у вигляді норми та ідеалу. Визначаючи високий ступінь відповідальності мас-медіа та їх представників за долю країни на всіх етапах її становлення, вважаємо особисту відповідальність кожного журналіста за правдивість, коректність, моральність інформації, яку він розповсюджує,

¹³ Амбросов, А. та Сердюк, О., 2007. Системний погляд на місію вищої освіти. *Вища освіта України*, № 3, с. 21-29.

¹⁴ Дегтярєва, Г. та Якимович, Т., 2005. Особистісний та діяльнісний підходи у післядипломній освіті інженерно-педагогічних працівників. *Вісник Львівського університету*, вип. 19, ч. 1, с. 369-377.

необхідною характеристикою його професійної діяльності. З огляду на це акцентуємо нашу увагу на необхідності домінування відповідних цінностей – переваги певних смислів і побудованих на цій основі способів поведінки, що ґрунтуються на позитивно значущих явищах та їх властивостях, що пов'язані з соціальним прогресом. Отже, професійна діяльність журналістів має ґрунтуватися на гуманістичних або *загальнолюдських* цінностях: духовність, життя, здоров'я, любов, освіта, праця, творчість, краса тощо. У цьому аспекті будемо розглядати і підготовку визначених фахівців в окреслений хронологічний період.

У межах проведеного аналізу обрано групу загальнонаукових методів дослідження: аналіз педагогічних, психологічних і філософських джерел, нормативних і програмних документів, архівних матеріалів, дисертаційних робіт для окреслення теоретичних аспектів означеної проблеми та визначення понятійно-категоріального апарату дослідження; синтез, індукція та дедукція для виділення й розкриття окремих частин об'єкта дослідження, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між розглянутими явищами, переходу від характеристики поодиноких фактів до загальних положень; конкретизації, порівняння, систематизація й узагальнення теоретичного матеріалу, за допомогою яких досліджено стан об'єкту у зв'язку з певними умовами його існування та історичного розвитку, визначено риси схожості і відмінності між елементами об'єкту, що утворюють систему і забезпечують логічний процес переходу від окремого знання до загального й виділення загальних ознак об'єкту дослідження в контексті означеної проблеми, обґрунтовано доцільність і важливість створення цілісної системи професійної підготовки журналістських кадрів у ВНЗ України; хронологічний метод, який сприяв розгляду теми дослідження в умовах динамічно-історичних змін та просторово-часовій узгодженості¹⁵.

¹⁵ Пілюшенко, В.Л., Шкрабак, І.В. та Словенко, Е.І. 2004. *Наукове дослідження, організація, методологія, інформаційне забезпечення*: навч. посібник. Київ: Лібра, с. 52-53; 55-57.

Конкретно наукова (або частково наукова) методологія у межах нашого дослідження проблеми підготовки майбутніх журналістів буде ґрунтуватися на сукупності ідей та специфічних методів історії педагогіки, які є базою для розв'язання конкретної дослідницької проблеми, що забезпечує коректне визначення об'єкта і предмета дослідження; наукових завдань або проблеми, шляхів їх розв'язання, оцінку достовірності одержуваних результатів та висновків¹⁶. Її реалізація здійснюватиметься за такими напрямками: вивчення наукових праць відомих українських та зарубіжних ученик, які досліджували окреслену проблему, аналіз та узагальнення їх ідей, проведення досліджень специфічних підходів для вирішення цієї проблеми професіоналами-практиками, які не лише розробили, а й реалізували на практиці свої ідеї в процесі професійної підготовки майбутніх журналістів; вивчення та аналіз архівних документів та періодики у зазначеному контексті тощо.

З цією метою доцільним вважаємо використання *історико-порівняльного методу* – різновиду історичного методу, в якому порівняння підпорядковане історичному дослідженню таких суспільних явищ, що пов'язані з розвитком і трансформаціями в системі вищої освіти в Україні. Використання історично-порівняльного методу у межах нашого дослідження забезпечить пізнання історичних та педагогічних особливостей підготовки майбутніх журналістів на різних етапах її розвитку. Зв'язок порівняння та історизму дозволяє виявити зміни в досліджуваному процесі (його змісті, структурі, меті тощо), обґрунтувати тенденції розвитку досліджуваного феномена. Зазначений метод передбачає зіставлення різних етапів розвитку досліджуваного феномена для виявлення тотожності й відмінності у змісті, формах, методах, ідеологічній спрямованості процесу професійної підготовки фахівців, для визначення сталого та інваріантного в розвитку історико-педагогічного феномену підготовки журналістських кадрів загалом.

¹⁶ Сисоєва, С.О. та Кристочук, Т.Є. 2013. *Методологія науково-педагогічних досліджень*: підручник. Рівне: Волинські обереги, с .66-67.

Історико-хронологічний метод в контексті досліджуваної проблеми буде реалізовуватися для того, щоб події та явища історичного процесу в усій їх конкретності та різноманітності викладалися чіткій часовій (хронологічній) послідовності. Зазначений метод дозволить відтворити досліджуваний процес розвитку з його загальними та специфічними рисами, окреслити взаємозв'язки між явищами та процесами, що відбуваються в різні історичні періоди. У межах історично-хронологічного методу будуть виокремлюватися історико-педагогічні періоди становлення системи підготовки майбутніх журналістів на теренах України на основі ідеологічних, політичних, соціально-економічних та культурних критеріїв.

Історико-генетичний метод у межах нашого дослідження полягає у послідовному розкритті змісту, особливостей, функцій і трансформацій підготовки майбутніх журналістів освіти в процесі її історичного руху. Цей метод дозволяє виявити та охарактеризувати причинно-наслідкові зв'язки, закономірності історичного буття в їх безпосередності, а історичні події охарактеризувати в контексті їх унікальності та виразності. У цьому контексті ми поділяємо позицію Б. Чернякова, згідно якої в гуманітарних науках поширена група методів, дотичних до історичного підходу, а саме: *історико-типологічний* – допомагає класифікувати явища та об'єкти за властивими їм сутнісними ознаками, виявленими протягом історії їх існування; *хронологічний* – дає змогу розглядати явища та об'єкти в їх динаміці, у часовій послідовності; *періодизації* – полягає у фіксуванні якісних змін у ході розвитку явищ і предметів дослідження; *ретроспективний* – спрямований від сучасності до минулого, від наслідків до причин виникнення; *актуалізації* – дає можливість використати здобуті з дослідження минулого знання для прогнозування майбутнього розвитку явищ і предметів¹⁷. З огляду на складність, багатовекторність проблеми, що розглядається, звернемося також до *методології міждисциплінарних досліджень*, яка є актуальною в площині

¹⁷ Черняков, Б.І. 1998. *Методи дослідження ранньої зображальної журналістики* / КНУ ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. Київ: Центр вільної преси, с. 7-11.

розгляду процесу підготовки журналістів в окреслений хронологічний період^{18, 19}. Зазначене передбачає звернення до досліджень окресленої проблеми провідними науковцями Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема В. Іванов²⁰, В. Корнєєв²¹, А. Мамалига²², О. Мелешенко²³, О. Пономарів²⁴, Т. Приступенко²⁵, В. Різун, Т. Скотникова²⁶, О. Тимошик²⁷, М. Хилько²⁸, О. Чекмишев²⁹, Б. Черняков³⁰, В. Шевченко³¹. Водночас, враховуючи нові вимоги суспільства до професії журналіста, окреслена проблематика потребує подальшого поглибленого дослідження, включаючи методологію дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України, на чому В. Різун і Т. Скотникова наголосили у своїй праці «Методи наукових досліджень у журналістикознавстві». Резюмуючи зазначене, можна стверджувати, що обрана методологія історико-педагогічного дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України (друга половина XX – початок XXI ст.) визначається:

¹⁸ Єріна, А.М., Захожай, В.Б. та Єрін, Д.Л. 2004. *Методологія наукових досліджень*: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 212 с.

¹⁹ Сисоєва, С.О. та Кристопчук, Т.Є. 2013. *Методологія науково-педагогічних досліджень*: підручник. Рівне: Волинські обереги, с. 66-67.

²⁰ Іванов, В.Ф. *Надійність, достовірність і валідність контентного аналізу*. [online] Режим доступу до статті: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1283>

²¹ Корнєєв, В., 2006. Проблема формування інформаційного комфорту сприймача в структурній побудові твору. [online] *Стиль і текст*, вип. 7. Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1937>. Назва з екрану.

²² Мамалига, А.І., 2012. Сучасні напрями досліджень мови соціальних комунікацій. [online] *Стиль і текст*, вип. 13, с. 15-21. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sit_2012_13_4

²³ Мелешенко, О.К. 2012. *Актуальні питання журналістики*: зб. наукових статей і виступів офіційного опонента на захистах докторських і кандидатських дисертацій / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка; Ін-т журналістики. Київ: ПАЛИВОДА А. В., с. 23-24

²⁴ Пономарів, О.Д. 2000. *Стилістика сучасної української мови*: підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти. вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 246 с.

²⁵ Приступенко, Т. 2004. *Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації*. Київ: Інститут журналістики, 375 с.

²⁶ Різун, В.В. та Скотникова, Т.В. 2008. *Методи наукових досліджень у журналістикознавстві*: навч. посіб. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Преса України, с. 139.

²⁷ Тимошик, М., 2005. Особливості редакторської підготовки окремих складових тексту: заголовки, цитати. *Друкарство*, № 2, с. 42-46.

²⁸ Хилько, М.М., 2009. Загальнологічні методи у дослідженні журналістикознавства. *Гілея* (науковий вісник): зб. наук. праць. Київ, вип. 27, с. 390-398.

²⁹ Чекмишев, О.В. *Основи професійної комунікації. Теорія і практика новинної журналістики*: підручник-практикум. Київ: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 98 с.

³⁰ Мамалига, А.І., 2012. Сучасні напрями досліджень мови соціальних комунікацій. [online] *Стиль і текст*, вип. 13, с. 15-21. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sit_2012_13_4

³¹ Шевченко, В.Е., 2011. Особливості зображального ряду журналу. *Наукові записки Інституту журналістики*: наук. зб. Київ, т. 44, с. 109-114.

- способом дослідження історико-педагогічних явищ та процесів, що забезпечує планомірний підхід до їх вивчення, послідовність дій під час проведення теоретичного дослідження, своєрідний інструмент для досягнення поставленої мети³²;
- сукупністю визначених правил, прийомів, способів і норм пізнання та дії³³.

Таким чином, у межах дослідження історії підготовки майбутніх журналістів у визначений хронологічний період здійснимо спробу реалізувати такі функції методології, як:

- обрати способи здобуття наукових знань, що відображають динамічні процеси становлення системи підготовки журналістських кадрів на теренах України;
- забезпечити всебічність отримання та інтерпретації наукової інформації шляхом опрацювання, системного аналізу джерел та архівних документів;
- уточнити сутність базових понять та категорій дослідження, домагаючись їх коректного тлумачення;
- поповнити систему наукової інформації у визначеному дослідженням напрямі, яка ґрунтується на системному аналізі об'єктивних фактів організації професійного навчання майбутніх журналістів.

1.2. Історіографія та джерела дослідження

Історіографія розвитку професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття є важливою складовою історії вітчизняної педагогічної думки. Аналіз досліджуваної проблеми

³² Пілюшенко, В.Л., Шкрабак, І.В. та Словенко, Е.І. 2004. *Наукове дослідження, організація, методологія, інформаційне забезпечення*: навч. посібник. Київ: Лібра, с. 50.

³³ Рассоха, І.М. 2011. *Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для студентів 5 курсу денної форми навчання освітнього-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальностей 8.050106, 8.03050901 «Облік і аудит», 8.050201 «Менеджмент організацій», 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)»*. Харків: ХНАМГ, с. 15.

засвідчив, що вивченню питання підготовки журналістів присвячено багато наукових розвідок. Однак її історико-педагогічний аспект, що стосується окресленого хронологічного періоду є недостатньо висвітленим і має розглядатися, на нашу думку, не тільки в контексті розвитку журналістики як науки, а і в площині змістових та організаційних засад професійної підготовки кваліфікованих журналістських кадрів в Україні. Зазначене вимагає розгляду історіографії та джерел дослідження.

Звернемося до тлумачення понять, важливих для розгляду у даному підрозділі визначених аспектів нашого дослідження. Звернемося, насамперед, до історіографічного словника, який, на нашу думку, надає найбільш повне тлумачення цього терміна³⁴.

Історіографія (від грец. *historia* – оповідь про минулі події і *grapho* – пишу) – спеціальна історична дисципліна, яка вивчає історію розвитку історичних знань, історичної думки, історичної науки. Зазначений словник надає принаймні два значення цього терміна: 1) наукова дисципліна; 2) синонім історичних творів, історичної літератури взагалі. У межах нашого дослідження цікава, передусім, є історіографія як наукова дисципліна, що виконує функції:

- дослідження розвитку історичних знань, історичної науки в цілому (теоретична історіографія);
- вивчення та аналіз історії окремих регіонів, країн, сфер людської діяльності (предметна історіографія);
- вивчення історії опрацювання певних наукових проблем (проблемна історіографія).

Погоджуємося з думкою укладачів словника, що «в останньому варіанті історіографія перш за все виконує функцію визначення перспективних напрямків подальших конкретноісторичних досліджень»³⁵.

³⁴ Посохов, С.І., Куделю, С.М., Зайцева, Ю.Л. та ін., Посохова, С.І. ред. 2004. *Історіографічний словник: навч. посіб. для студентів історичних факультетів університетів*. Харків: Східнорегіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 320 с.

³⁵ Посохов, С.І., Куделю, С.М., Зайцева, Ю.Л. та ін., Посохова, С.І. ред. 2004. *Історіографічний словник: навч. посіб. для студентів історичних факультетів університетів*. Харків: Східнорегіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, с. 95.

Тривалий час історіографія сприймалася як одна з численних допоміжних історичних дисциплін, завданням якої було забезпечити дослідників-науковців знаннями про їхніх попередників у вивченні тієї чи іншої конкретної історичної проблеми. Від історіографів, з точки зору проведення педагогічних досліджень, вимагали практичних рекомендацій: які проблеми в історико-педагогічній науці вивчені добре, які недостатньо, і на що, в зв'язку з цим, слід звернути особливу увагу³⁶.

На початку ХХ ст. міцну основу української педагогічної історіографії заклали роботи С. Ананьїна, Г. Іваниці, О. Лотоцького, Я. Мамонтова, О. Музиченка, В. Науменка, С. Постернака, С. Русової, Я. Чепіги та ін., праці яких були присвячені окремим історико-педагогічним аспектам, а саме: розвитку української освіти, аналізу її стану та провідних передумов становлення її системи, починаючи з кінця ХІХ ст. (у дореволюційній Україні, в часи визвольних змагань та після них), висвітленню історії створення та розвитку української національної школи, розгляду педагогічних думок, ідей теорій тощо. думки щодо означеної проблеми.

Термін «історіографія» застосовується в багатьох перехресних, часом суперечливих контекстах, зокрема для означення: 1) дисципліни (галузі), яка вивчає історію науки; темпи, інтенсивність та етапи розвитку історичної думки, зокрема формування та нагромадження знань про минуле; тяглість, дискретність і просторово-регіональну конфігурацію науково-історичного процесу; інституціонально-організаційної форми історико-наукової діяльності (навчальних закладів, академічні установи, університетські кафедри, дослідницькі товариства та центри, періодичні, неперіодичні і серійні видання та ін.); формальну дисциплінарну (галузі, дисципліни, міждисциплінарні аспекти) та неформальну (напрями, школи, течії, групи, гуртки) інституціональну структуру науки; соціокультурні та інтелектуальні передумови, чинники та середовища функціонування історичної науки; історію

³⁶ *Історіографія як історія історичної науки.* [online] Режим доступу: https://stud.com.ua/59580/istoriya/istoriografiya_istoriya_istorichnoyi_nauki

теорії, методології та методики історичних досліджень; стан та перспективи розробки дослідницької проблематики з обсягу різних галузей, дисциплін та окремих проблем; творчий доробок і спадок окремих істориків та ін.³⁷.

Широке та вузьке значення цього поняття представлено в монографії Н. Гупана: «Історіографія – це системний аналіз та узагальнення великого масиву літератури, що видавалась з певної галузі наукового знання, з метою висвітлення процесу розвитку науки та відповідних методів дослідження певного, досить великого за часом, історичного періоду»³⁸.

Л. Березівська також дає тлумачення педагогічної історіографії в широкому розумінні (сфера наукових знань, яка вивчає розвиток історико-педагогічної науки та її закономірності) та вузькому (сукупність напрацювань із різних проблем історії педагогіки, освіти (освітні процеси та явища, педагогічна думка) у певний історичний період) значеннях і пропонує вживання в історії педагогіки таких термінів, як «педагогічна біоісторіографія», «педагогічна регіональна історіографія» тощо³⁹.

Значення історіографії для дослідження проблеми підготовки майбутніх журналістів на теренах України в досліджуваний період буде також слугувати поповненню і збагаченню історико-педагогічних знань, виробленню власного об'єктивного та критичного ставлення до досліджуваних подій, процесів, феноменів тощо, що загалом сприятиме процесу авторської рефлексії.

З огляду на те, що історіографія як спеціальна галузь історико-педагогічного знання, є важливою складовою педагогічної науки, що пройшла довгий і складний шлях становлення, звернення до неї вимагає осмислення етапів, окреслення нових завдань тощо, що і є предметом дослідження проблеми підготовки журналістів. Таким чином, історіографія буде слугувати

³⁷ Стельмах, С.П., 2005. ІСТОРИЧНА НАУКА. [online] В: В.А. Смолій (гол. ред.) та ін. *Енциклопедія історії України* / НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", Т. 3: Е-Й, 672 с. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Istorychna_nauka (останній перегляд: 16.07.2018).

³⁸ Гупан, Н.М. 2002. *Українська історіографія історії педагогіки*. Київ: «А.П.Н.», с. 36.

³⁹ Березівська, Л.Д. гол. ред., Лапаєнко, С.В., Сухомлинська, О.В., Тарнавська, С.В. ред. та Деревянко, Т.М. літ. ред. 2018. *Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри: зб. матеріалів наук.-методолог. семінару з історії освіти*. Київ: ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, 32 с.

для вирішення наступних завдань дослідження: побудови джерельної бази дослідження та класифікації використаних джерел; окреслення етапів становлення та розвитку досліджуваного феномену у визначений хронологічний період; визначення провідних передумов та тенденцій, характерних кожному з них; розгляду змістових та організаційних характеристик підготовки майбутніх журналістів на теренах України; характеристики вимог до професії журналіста; аналізу змісту, форм та методів навчання фахівців у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

У побудові джерельної бази дослідження ми керувалися системним підходом, оскільки системи джерельної та літературної бази історико-педагогічного дослідження тлумачаться як цілісне явище, а сукупність елементів системи у своїй взаємодії створюють нові властивості цілого. Саме це розуміння «системи джерельної та літературної бази» відрізняється від поняття «сукупність джерел». Зазначимо, що в історико-педагогічних дослідженнях системний підхід передбачає розкриття цілісності педагогічного процесу шляхом використання всього спектру різних груп джерел⁴⁰.

Проблемами класифікації джерел історико педагогічного дослідження висвітлено у працях наступних учених: Ю. Казаков, Ю. Каган, М. Свитич, Л. Капелюшний, А. Капица, Г. Карпенко, В. Кириллова, Н. Козлова, М. Левківського, В. Погребняк, А. Солоденко, О. Дашковська. Важливим також є те, що в розгляді цього питання ми спиралися на праці вітчизняних учених К. Біницької, Л. Голубничої, С. Гончаренка, Н. Гупана, І. Зязюна, І. Кулика, М. Левківського, О. Сухомлинської, В. Шпака^{41, 42, 43, 44, 45, 46, 47}.

⁴⁰ Гупан Н. М. Джерельна база історії педагогіки: пошук підходів до систематизації / Нестор Миколайович Гупан // Рідна школа. – 2013. – № 8–9. – С. 67–71.

⁴¹ Голубничка, Л.О., 2012. Класифікація джерел педагогічної історіографії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, вип. 26, с. 30–37.

⁴² Біницька, К.М., 2013. Педагогічна історіографія – сучасний стан на пряму історико-педагогічних досліджень. *Педагогічний дискурс*, вип. 15, с. 58–62.

⁴³ Сухомлинська, О.В., 2003. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми. *Шлях освіти*, № 1, с. 39–43.

⁴⁴ Левківський, М.В. 2007. *Історія педагогіки*: навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 189 с.

⁴⁵ Шпак, В.П., 2013. Значення джерельної бази в методології історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць, вип. 15, с. 768–771.

Міждисциплінарний характер роботи вимагає звернення також до історико-педагогічних джерел, що допомагає сформувати наукове уявлення про досліджувану проблему і оцінити висновки дослідників з комплексу питань щодо професійної підготовки майбутніх журналістів.

У дослідженні також враховано, що наукові педагогічно-історіографічні джерела, які висвітлюють одну й ту саму педагогічну проблему, характеризуються належністю до різних періодів розвитку історико-педагогічної науки, що протиставляє їх науковим історико-педагогічним джерелам, які належать тому самому часу, що й досліджувані в них педагогічні проблеми або явища⁴⁸.

У нашому дослідженні дотримуємось традиційної моделі класифікації джерельної бази як необхідну умову аналізу наукових джерел, об'єднуємо їх в межах історіографічного підходу в чотири основні групи:

- *наукові джерела* (монографії, статті, дисертації, автореферати, матеріали конференцій);
- *дидактичні матеріали* (підручники, навчальні посібники, довідники, освітні (навчальні) програми і плани);
- *нормативні документи* (закони, накази, укази, розпорядження, постанови, статuti ВНЗ, звіти, статистичні дані);
- *архівні джерела* (нормативні акти, інструктивні і довідниково-інформаційні матеріали, преса)⁴⁹. Такий поділ можна вважати умовним з огляду на те, що архівні матеріали зазначеного періоду містять і дидактичні матеріали, що включають плани, програми, які засвідчують напрями формування змісту освіти того часу з огляду на ідеологічну спрямованість підготовки майбутніх журналістів на теренах України за радянських часів. Зазначене зумовило

⁴⁶ Зязюн, І.А., Крамущенко, Л.В., Кривонос, І.Ф. та ін., Зязюн, І.А., ред. 2004. *Педагогічна майстерність*: підручник. 2-ге вид. допов. і переробл. Київ: Вища шк., 422 с.

⁴⁷ Гончаренко, С.У. 2008. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим вченим*. Київ–Вінниця: ДОВ «Вінниця», 278 с.

⁴⁸ Голубнича, Л.О., 2012. Класифікація джерел педагогічної історіографії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, вип. 26, с. 33.

⁴⁹ Вихрущ, А., 2011. Методологія історії педагогіки як виклик сучасності. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка і психологія*, вип. 564, с. 28-33.

здійснення аналізу широкого кола архівних та статистичних документів, історичної та історико-педагогічної літератури, енциклопедичних видань, наукових праць сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників в аспекті їх порівняння та зіставлення.

Насамперед, звернемося до характеристики джерел визначених у дослідженні як архівні. У роботі були використані матеріали архівів закладів вищої освіти, що здійснювали підготовку майбутніх журналістів в окреслений хронологічний період, зокрема, Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – ЛНУ), Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (далі – ДНУ), Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (далі – ХНУ), архівних фондів Могилянської школи журналістики Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі – МШЖ).

Дослідження архівів, що стосується підготовки майбутнього журналіста, матеріали за змістовою інформативністю були поділені на такі блоки: законодавчі, нормативно-правові акти, що стосуються розвитку професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні; документи щодо організації діяльності та навчально-методичного забезпечення навчальних закладів регіону; матеріали науково-методичного характеру, інформація про зміст освіти, педагогічна документація тощо.

Важливими для нашого дослідження стали джерела, що висвітлюють науково педагогічну діяльність ВНЗ, наукові програми та навчальні плани, дисципліни, які читались на кожному етапі журналістської науки в Україні, критерії оцінки знань студентів при підготовці, а саме: Державний архів Львівської області: фонд – Ф. Р-119 «Начальна частина. «Учебные планы на 1950-1951гг; 1955-1956 гг.»»; фонд – Ф: Р- 199 «Накази, інструктивні листи, Міністерства вищої науки і Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання»; Ф. Р-119 «Звіти про наукову-дослідницьку роботу за 1951 рік»; Ф. Р-119 «Звіти про науково-дослідницьку роботу за 1962 рік»; Ф. Р-119 «Статистичний звіт (ф. №79 кв.) про розподіл студентів на курсах,

спеціальностях, національностях, про кількість національно-викладацького персоналу на початку 1953-1954 рр»; Ф. Р-119 «Статистичні звіти про склад, розподіл і результати прийому студентів на початку 1970-1971 рр.»; Ф. Р-119 «Статистичні звіти про результат екзаменаційної і рух контингенту студентів за 1 семестр 1971 року»; Ф. Р-119 «Навчальні плани університету для стаціонарного навчання 1963-1964 р.р. навчального року»; Ф. Р-119 «Звіт про роботу державної діяльності 1963-1964 р.р. навчального року»; Ф. Р-119 «Звіт про роботу факультету 1962-1963 р.р. навчальний рік»; Ф. Р-119 «Звіт про роботу факультету 1957-1958 навчальний рік».

Так, у фонді Р-119 «Навчальні плани університету для стаціонарного навчання 1963-1964 навчального року» ми знаходимо важливу інформацію про те, що всі програми, дисципліни, які викладались у процесі професійної підготовки журналістських кадрів були уніфікованими на всіх території СРСР, навчальні плани закладів вищої освіти містили перелік абсолютно однакових предметів, на дисципліни виділялася певна кількість годин тощо. Також у матеріалах архіву засвідчено інформацію про те, що спеціальність журналіста на момент 1952 р. вже існувала, однак кваліфікація спеціаліста, тобто назва професії звучала дещо інакше: літературний співробітник газети. Кваліфікаційна підготовка журналіста проходила протягом п'яти років.

Матеріали Державного архіву Львівської області містять інформацію Львівського національного університету імені Івана Франка про те, що при підготовці журналістів особлива увага надавалася вивченню «Історії СРСР» та окремих її республік, «Історії літератури СРСР». Поряд з історичним дисциплінам також викладалися «Політична економіка», «Теорія та практика радянської печаті»; «Введение в языкознание»; «Теория и практика советской печати»; «Экономическая и политическая география» та ін.

Вагоме значення для нашого дослідження професійної підготовки майбутніх журналістів становить аналіз навчальних планів факультету систем та засобів масової комунікації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за 2011-2012 та 2012-2013 навчальні роки. У роботі

проаналізовані також навчальні плани професійної підготовки майбутніх журналістів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 2015-2016 навчального року; у тому числі «Навчальні плани 2000 -2001 навчального року», матеріали МШЖ.

Дослідження наступної групи наукових джерел було зосереджено на вивченні та критичному аналізі монографій, дисертацій, наукових статей. Зокрема, важливими для нашого дослідження стали дисертаційні роботи Н. Бобаль «Формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки», О. Жовнич «Методика навчання професійно орієнтованого англомовного писемного спілкування майбутніх журналістів засобами блог-технологій», дисертація І. Черемис «Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань», стаття С. Шевчук «Умови формування професійних компетенцій майбутніх журналістів у галузі електронних медіа», А. Палієнко «Формування іншомовної медіакомпетентності майбутніх журналістів у процесі фахової підготовки», Л. Нагорнюк «Формування іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх журналістів у процесі фахової підготовки», М. Житарюк «Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство»⁵⁰, наукова стаття К. Біницької «Педагогічна історіографія – сучасний стан напряму історико-педагогічних досліджень»⁵¹. Загальний аналіз зазначених джерел дозволив окреслити ступінь дослідження проблеми на теоретичному рівні. Цьому ж аспекту присвячена наукова стаття М. Максимович «Професійно-етичні аспекти підготовки журналіста-оператора в контексті функціонування сучасних ЗМІ»⁵².

Вагомими для нашого дослідження вважаємо наукові висновки Д. Прилюка, який розглядав загальні питання журналістської творчості у таких

⁵⁰ Житарюк, М.Г. 2008. *Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство* [Текст]: монографія. Львів: [б. в.], 416 с.

⁵¹ Біницька, К.М., 2013. Педагогічна історіографія – сучасний стан напряму історико-педагогічних досліджень. *Педагогічний дискурс*, вип. 15, с. 58-62.

⁵² Максимович, М., 2017. Професійно-етичні аспекти підготовки журналіста-оператора в контексті функціонування сучасних ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*, вип. 16, с. 122-127.

працях: «Теорія і практика журналістської творчості. Методологічні проблеми» (1973), «Теорія і практика журналістської творчості. Проблеми майстерності» (1983)⁵³.

У цей період з'явилися наукові праці, як старших учених – В. Здоровеги, М. Нечиталюка, А. Москаленка, М. Подоляна, так і молодих дослідників – В. Шкляра, О. Мукомели, В. Іванова, О. Мелещенка, В. Лизанчука, Й. Лося, І. Крупського, які присвячували свої наукові розвідки різним аспектам підготовки журналістських кадрів. Так, важливим завданням професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні у 50-х, 60-х та 70-х роки визначалося створення умов для розвитку публіцистичної творчості студентів. Так, першими науковими розробками у визначеному напрямі, які велися у загальносоюзному контексті і стали помітним явищем не тільки в українському журналістикознавстві, були наукові праці Ю. Лазебника «Проблеми літературної майстерності в журналістиці» (1963), «Публіцистика в літературі. Літературно-критичне дослідження» (1971), В. Здоровеги «Мистецтво публіциста: Літературно-критичний нарис» (1966), «У майстерні публіциста. Проблеми теорії, психології публіцистичної майстерності» (1969), «Пошуки істини, утвердження переконань. Деякі гносеологічні та психологічні проблеми публіцистики» (1975), «Слово тоже есть дело. Некоторые вопросы теории публицистики» (1979), «Питання психології публіцистичної творчості» (1982).

Ретроспективний аналіз наукових джерел дозволив також співставити специфіку навчальної діяльності студентів досліджуваного періоду з особливістю сучасного етапу розвитку вищої освіти, де провідну роль відіграє не ідеологічна, а інтелектуальна діяльність, перехід до когнітивного суспільства, ендогенних процесів, що визначають нові відкриття та їх використання в різних сферах людської діяльності – техніки, технологій, освіти, культури, охорони здоров'я і захисту навколишнього середовища тощо. Таким чином, розширення функцій освіти в сучасному суспільстві спричиняє

⁵³ Прилюк, Д.М. 1973. *Теорія і практика журналістської творчості: методологічні проблеми*. Київ, 39 с.

необхідність пошуку нового змісту, форм, методів, прийомів і засобів підготовки журналістських кадрів, покликаних забезпечити широку комунікацію у процесі життєдіяльності людини. Зазначене вимагає дослідження відповідного історико-педагогічного контексту проблеми з подальшим урахуванням позитивного досвіду та визначення перспективних шляхів його реалізації.

Аналіз нормативно-правової бази підготовки майбутніх журналістів, що засвідчують матеріали «Об идеологической работе КПСС»⁵⁴ характеризують новий етап у розвитку журналістської освіти, який визначається Постановою ЦК КПРС «Про заходи щодо поліпшення підготовки і перепідготовки журналістських кадрів» (1975 р.). При цьому зазначимо, що після постанови ВКП(б) «Про кадри газетних працівників» (1930 р.) це була перша за таких довгий період партійна постанова, спеціально присвячена проблемам журналістської освіти в СРСР, що мало значний вплив на діяльність вищих навчальних закладів цього профілю⁵⁵.

У документі підкреслювалося, що в умовах зростання масштабів народного господарства, ускладнення завдань виховання нової людини, загострення ідеологічної боротьби на світовій арені виникла необхідність вдосконалення ідейно-теоретичної та професійної підготовки журналістів⁵⁶. Отже, були окреслені чіткі вимоги щодо розвитку й удосконалення підготовки журналістських кадрів у системі вищої освіти, і, відповідно до цього, створені умови для дослідження теоретичних проблем у галузі журналістикознавства на факультетах журналістики системи Вищих партійних і комсомольських шкіл та державних університетів⁵⁷.

⁵⁴ *Об идеологической работе КПСС*, 1976. Москва: Политиздат, 639 с.

⁵⁵ Мелешенко, О.К. 2012. *Актуальні питання журналістики*: зб. наукових статей і виступів офіційного опонента на захистах докторських і кандидатських дисертацій / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка; Ін-т журналістики. Київ: ПАЛИВОДА А. В., с. 23.

⁵⁶ *Об идеологической работе КПСС*, 1976. Москва: Политиздат, с. 629.

⁵⁷ Мелешенко, О.К. 2012. *Актуальні питання журналістики*: зб. наукових статей і виступів офіційного опонента на захистах докторських і кандидатських дисертацій / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка; Ін-т журналістики. Київ: ПАЛИВОДА А. В., с. 25.

Нормативні документи також підтверджують, що саме в п'ятидесяті роки почала формуватися й у загальних рисах система підготовки журналістів у вітчизняних університетах. Водночас, враховуючи зростаючу потребу в підготовці фахівців для роботи в галузі журналістики, кадровий склад таких фахівців в Україні формувався з випускників філологічних факультетів вітчизняних ВНЗ, а також із залученням значної кількості випускників Московського, Ленінградського, Воронежського, Ростовського на-Дону та інших університетів Росії, що в умовах здійснення великодержавної російської політики значно впливало на український інформаційний простір.

Після проголошення незалежної Української держави, здійснення демократизації суспільно-політичного життя та прийняття Закону України «Про освіту» (1994 р.) журналістська освіта як найбільш престижна стала започатковуватися в університетах держави. Так, у 1994 році підготовку фахівців для мас-медіа на факультеті «Систем і засобів масової комунікації» розпочав Дніпропетровський державний університет, у 1995 році – Харківський і Східноукраїнський (Луганськ) державні університети. Свідченням розгортання процесу створення у ВНЗ України відділень і факультетів журналістики є те, що на травень 2000 року за даними Науково-методичної комісії з журналістики, Фахової ради з соціальних дисциплін Міністерства освіти та науки України у нашій державі вже існувало 19 ВНЗ, що згідно з ліцензуванням здійснювали підготовку за професійним спрямуванням «Журналістика»⁵⁸.

Аналіз архівних документів, джерельної бази Львівського національного університету імені Івана Франка, Могилянської школи журналістики, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара виявив наступне: теорія журналістики у процесі підготовки фахівців-журналістів у ВНЗ репрезентована курсами «Теорія журналістики», «Основи журналістики», «Теорія публіцистики»; окремі її положення висвітлюються і в курсах «Етика

⁵⁸ Професійна підготовка журналістів в Україні та світі [online]. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/journalism/25592/>

журналістської творчості», «Психологія журналістської творчості», «Правові основи діяльності ЗМІ» тощо; ці предмети вивчаються також і в спецкурсах та дисциплінах фахової спеціалізації. Історія журналістики репрезентована курсами «Історія української журналістики», «Історія зарубіжної журналістики», «Зарубіжна журналістика».

Як зауважує науковець Т. Трачук: «Особливість курсу «Основи журналістики» полягає в його пропедевтичному значенні. «Основи журналістики» – головна навчальна дисципліна, предметом якої є найважливіші теоретико-методологічні явища. Водночас цей курс є своєрідним вступом до спеціальності, містить первинні знання й положення, які ще будуть при потребі розгортатися й поглиблено висвітлюватися в інших дисциплінах журналістського профілю. Завдання курсу – дати студентам знання з головних теоретико-методологічних проблем журналістики, підготувавши їх тим самим до практичної діяльності»⁵⁹.

Зокрема, дослідження архівних документів Львівського національного університету імені Івана Франка дозволяють більш повно висвітлити питання становлення журналістської освіти в Україні, починаючи від 50-х років ХХ століття закінчуючи початком ХХ століття, охарактеризувати специфіку підготовки журналістів, що репрезентовано курсами: «Теорія та методика журналістської творчості», «Соціальна підготовка журналістів», «Теорія масової комунікації», «Теорія журналістики», «Пресова журналістика».

Історіографічний аналіз досліджуваної проблеми засвідчив наявність багатьох недостатньо вивчених аспектів, що вимагає сукупності загальнонаукових, структурних, змістових, організаційних та навчально-методичних характеристик й обґрунтовується визначеними у процесі пошуку такими напрямками:

- *по-перше*, теоретичним аналізом професійної підготовки майбутніх

⁵⁹ Трачук, Т.А., 2004. *Зародження і розвиток журналістикознавчих досліджень в Україні (кінець XIX ст. – 80-ті роки ХХ ст.)*. Кандидат наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. [online] Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/21090.html>

журналістів в теорії і практиці професійної освіти;

- *по-друге*, стратегією змістово-сміслового наповнення напрямів, змісту і форм підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ та їхнього особистісного розвитку як фахівців, що знаходиться в значній залежності від глобальних змін у сьогодишньому світі та об'єктивно впливає на розвиток вищої освіти;
- *по-третє*, суб'єктивним пошуком ціннісно-сміслових засад та морально-етичних орієнтирів майбутньої професійної діяльності журналіста.

1.3. Характеристика основних періодів професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України у другій половині XX – на початку XXI століття

Журналістська освіта в Україні як окрема наука та галузь вищої професійної освіти пройшла складний і багатогранний шлях формування та розвитку. Розроблення певної структури, змісту та загальних основ журналістської освіти здійснювалося в різні історичні періоди, під час яких відбувалися зміни у соціально-економічній та суспільно-політичних сферах життя країни, формувався відповідний характер ідеології і тип суспільства, створювалось нове соціальне та освітнє середовище, з'являлись факультети та кафедри ВНЗ з підготовки журналістів, розроблялися та впроваджувалися різноманітні форми, методи і засоби професійного навчання студентів у ВНЗ та його навчально-методичне забезпечення⁶⁰.

Дослідженням етапів розвитку професійної підготовки майбутніх журналістів займалися такі науковці, як: І. Артамонова, Ю. Бондар, В. Владимиров, Д. Григоращ, В. Здоровега, О. Мелещенко, І. Михайлин, Б. Потятиник, В. Різун, В. Світич, Ю. Шаповал, В. Шевченко.

⁶⁰ Рожнова, Г.П., 2015. Психолого-педагогічні і етико-естетичні орієнтири професійного розвитку особистості журналіста за поглядами видатних вітчизняних учених у сфері журналістики і педагогіки. *Витоки педагогічної майстерності*: зб. наук. праць. Серія «Педагогічні науки». Полтава: Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, вип. 15, с. 267-271.

Зазначаючи умовність такого хронологічного поділу, підкреслимо, що при створенні вищезазначеної періодизації ми спирались на наукову працю І. Срібняка «Історія журналістики (XVII-XX ст.)»⁶¹, в якій автор здійснив ретроспективний огляд наукових поглядів та внеску українських журналістикознавців у розвиток теорії і історії вітчизняної журналістики, обґрунтував на цій основі концепцію її періодизації як складної галузі гуманітарного знання, визначив головні теоретичні аспекти професійного поетапного розвитку масмедіа та становлення професії журналіста від початку до сучасних інформаційних технологій. Зокрема, вчений виокремив три найбільш загальні періоди розвитку українського журналістикознавства: *дорадянський, радянський і пострадянський*⁶².

Варто також зазначити, що цінним для нашого дослідження, щодо періодизації професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в другій половині XX – на початку XXI століття, є те, що в згадуваній праці також представлено більш детальну періодизацію історії та теорії української журналістики на основі застосування хронологічно-тематичного і проблемно-регіонального принципів. Так, автор виокремлює такі відносно самостійні періоди⁶³:

- **I період** (з кінця XIX ст. – до 20-х років XX ст.) – дослідження історії газет і журналів із застосуванням літературознавчого підходу, зародження української преси як складового елементу культурного й національного відродження, освіти й організації громадськості, поява перших праць про пресу на принципах міжпартійності та демократизму;
- **II період** (20-ті роки XX ст.) – початок становлення журналістикознавства як самостійної наукової галузі знань, поява історико-журналістських праць, в яких простежується реалізація територіально-

⁶¹ Срібняк, І. 2013. *Історія журналістики (XVII-XX ст.)*: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: ВПЦ НаУКМА, Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 304 с.

⁶² Там само, с. 98.

⁶³ Там само, с. 199-201.

етнографічного та національно-тематичного принципів, систематизація журналістських явищ у певній історичній послідовності;

- **III період** (30-ті роки XX ст.) – складний етап досліджень у галузі журналістикознавства під гаслом комуністичної партійності, марксистсько-ленінського догматизму в умовах посилення сталінських репресій;
- **IV період** (40-ві роки XX ст.) – емігрантський період журналістикознавства в Україні, проведення діаспорних досліджень історії української преси і теорії журналістики в дусі демократичних традицій, зростання ролі журналістики у національно-визвольній боротьбі;
- **V період** (50–60-ті роки XX ст.) – відновлення в Україні наукових розробок у галузі журналістики в часи хрущовської відлиги, окреслення й диференціація напрямів наукових дисциплін про журналістику, помітна активізація вивчення теорії журналістики, зокрема теорії публіцистики, визнання в загальносоюзному контексті пріоритету київських і львівських науковців (так званої «української школи» теорії журналістики);
- **VI період** (70–80-ті роки XX ст.) – поглиблення наукових розробок з історії, теорії та практики журналістики в Україні, поява праць з радіо- і тележурналістики, а також зображальної журналістики, наближення до реального життя як самої журналістики, так і українського журналістикознавства в умовах так званої демократизації, гласності й політичної реформи в Радянському Союзі⁶⁴.

Важливими у цьому контексті виявляються II половина 50-х рр. XX – початок XXI століття (умовно від 1953 до 2015 року), складний і суперечливий для суспільства час – фактично на зламі епох – XX і XXI століть.

Саме у ці роки відбулося накопичення теоретичних знань, ідей та поглядів щодо змісту підготовки майбутніх журналістів відповідно до вимог політичної та ідеологічної кон'юктури часу, що супроводжувалося

⁶⁴ Рожнова, Г.П., 2016. Теоретичний та історико-педагогічний аналіз професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, вип. 4 (86), с. 125-130.

переосмисленням подання, відтворення та сприйняття інформації, визнанням суспільством журналістики як важливої сфери професійної й соціально відповідальної діяльності, активізацією наукових розробок з історії, теорії та практики журналістики в Україні.

За цих обставин питання здійснення періодизації професійної підготовки кваліфікованих журналістських кадрів у ВНЗ України в другій половині XX – на початку XXI століття (до 2015 року) набуває науково-практичної значущості і вимагає глибокого осмислення й усвідомлення складних процесів у системі вищої освіти щодо напрямів, організації, змісту, форм і методів професійної підготовки вітчизняних фахівців.

Ураховуючи актуальність означеної проблеми та у результаті здійснення історико-педагогічного аналізу джерельної бази, нами запропоновано періодизацію професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України. Критерієм виокремлення відповідних періодів визначено: суспільно-політичні явища та процеси, які безпосередньо впливали на ідеологічне спрямування та функціонування системи підготовки журналістів; економічні процеси, які впливають на розвиток та модернізацію системи підготовки журналістів, трансформацію змісту, форм, методів професійної підготовки майбутніх фахівців у визначеному напрямі; підвищення класифікації професорсько-викладацького складу факультетів та інститутів підготовки журналістів.

I період – зародження та становлення системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах десталінізації та часткової демократизації радянського суспільства (*II половина 50-х – 60-ті рр. XX ст.*);

II період – створення та функціонування розгалуженої системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах функціонування суспільних інститутів радянської доби (*70-ті – 80-ті рр. XX ст.*);

III період – зміни та перетворення у системі професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ в умовах незалежної Української держави (*90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст. (до 2015 р.)*).

Ураховуючи вищезазначене, зупинимось детальніше на характеристиках представлених періодів, виділивши їх суттєві ознаки, особливості та вплив на становлення й розвиток національної журналістської освіти з урахуванням перебігу суспільно-політичних та економічних процесів в Україні.

Характеризуючи **I період** (*II половина 50-х – 60-ті рр. XX ст*), зазначимо, що з історичної точки зору він відзначався поступовим відходом від жорстокої сталінської державної системи. Йдеться, зокрема, про спробу її реформування в напрямі лібералізації, демократизації, гуманізації, десталінізації, що відбувалося на тлі засудження репресивної практики тоталітарного режиму, охарактеризованої як культ особи Й. Сталіна та його розвінчання на XX з'їзді КПРС у доповіді М. С. Хрущова «Про культ особи і його наслідки» (лютий 1956 р.) та започаткування так званої епохи «відлиги».

Варто зазначити, що друга половина 50-х років стала початком економічних зрушень та деякого економічного піднесення країни. Порухення на державному рівні проблем відновлення та розвитку промисловості, сільського господарства, введення нових індустріальних технологій відбувалося на тлі відродження руху масового ентузіазму, особливо серед молоді, певної децентралізації керівництва. Такий фактор, як відмінена плати за навчання в старших класах середніх шкіл та вищих навчальних закладів сприяло розширенню їх мережі та вдосконалення системи вищої освіти^{65, 66}. «У 1962 р. планування підготовки наукових кадрів було покладено на Державний комітет Ради Міністрів СРСР з науки і техніки. У процесі формування обсягів державного замовлення враховувалися передусім потреби народного господарства в наукових кадрах для виконання запланованих дослідницьких робіт, величини природного спаду наукових кадрів з науковими ступенями тощо»⁶⁷.

⁶⁵ Галкин, К.Т., 1961. *Высшее образование и подготовка научных кадров в СССР*: автореф. дис. доктора пед. наук. Москва: НИИ теории и истории педагогики АПН РСФСР, с. 8-9.

⁶⁶ Домбровська, С.М., 2006. *Розвиток вищої школи в Харкові у період тимчасової лібералізації тоталітарної системи (друга половина 50-х – перша половина 60-х років XX ст.)*: автореф. дис. кандидата істор. наук. Харків: Харк. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 19 с.

⁶⁷ Келле, В.Ж. ред. и др. 1991. *Научные кадры СССР: динамика и структура*. Москва: Мысль, 284 с.

У другій половині 60-х років реалізовується програма економічної реформи з метою прискорення науково-технічного прогресу та інтенсифікації розвитку народного господарства СРСР, спостерігається розвиток освітньої системи, готуються фахівці для різних галузей народного господарства і культури, зростає кількість науково-педагогічних працівників (з 14,5 тис. у 1951 році до 23,3 тис. осіб у 1958 році), здійснюються фундаментальні наукові дослідження⁶⁸.

Характерною рисою зазначеного періоду став опозиційний рух «шестидесятників» як реакції на активізацію ідеологічних чинників з боку бюрократичного апарату з його потужною партійно-комсомольською номенклатурою. У такий спосіб боротьба органів політичного нагляду з націоналізмом та початок дисидентського руху, з одного боку, істотно похвалили національно-культурне життя в Україні, а з іншого – обумовили ідеологічний наступ радянського керівництва на творчу інтелігенцію й завершення періоду «відлиги» в інтелектуальному житті. Відбувається зміцнення централізованої держави, відродження авторитарних форм управління, зростає і розбудовується потужна система партосвіти на чолі з Вищою партійною школою та Академією суспільних наук при ВКП(б), здійснюється курс на «зближення націй», що передбачає нівелювання національних відмінностей, розпочинається всеохоплююча русифікація^{69, 70}.

На зміст підготовки журналістів цього періоду значною мірою впливає ситуація жорсткого підпорядкування засобів масової інформації завданням комуністичного виховання трудящих, що визначається могутньою ідеологічною зброєю в руках партійного керівництва. Їх роль, як підкреслюють Т. Вовк⁷¹ і В. Різун⁷², стрімко зростає формування потужного загону

⁶⁸ Кондуфор, Ю.Ю. гол. ред. 1979. *Історія Української РСР*: у 8 томах. Київ: Вид-во «Наукова думка», VIII т., с. 326.

⁶⁹ Юрій, М.Ф. 2004. *Історія України*: навч. посіб. Київ: Кондор, с. 168-172.

⁷⁰ Уривалкін, О.М. упоряд. та автор коментарів, 2007. *Хрестоматія з історії України*. Київ: КНТ, с. 458, 462-464.

⁷¹ Вовк, Т.А. та Різун, В. 2011. *Становлення журналістської освіти в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Відділення журналістики в документах і матеріалах (1947-1953)*: монографія. Київ: КНУТШ, с. 7-8.

працівників ідеологічного фронту всіх рівнів, що стосується насамперед, журналістських кадрів та їхньої професійної підготовки.

У контексті цієї політики першим кроком на шляху до практичного розв'язання кадрової проблеми в українській журналістиці стало створення у 1947 році на філологічних факультетах Київського та Харківського університетів відділень журналістики для підготовки літературних працівників редакцій газет, журналів тощо⁷³.

Переломним етапом у підготовці кваліфікованих журналістських кадрів стає середина ХХ століття, коли в Україні починають функціонувати перші факультети з підготовки кваліфікованих журналістських кадрів. Саме тому, як зазначає Н. Ващенко, з відкриттям у 50-х роках факультетів журналістики у Київському (1953 рік) та Львівському (1954 рік) університетах створено умови для активізації наукової роботи в галузі журналістики, з'являється необхідність створення цілісної теорії журналістської діяльності як підґрунтя журналістської майстерності, поновлюються пошуки українських учених у галузі журналістикознавства, формуються загальні контури теорії публіцистики^{74, 75}.

Зазначимо, що характерною особливістю цього періоду була відсутність академічних установ, які б могли розробляти методологічні засади розвитку теорії журналістики. Зазначена функція покладалася на факультети журналістики, відповідні кафедри як науково-педагогічні колективи. На їх базі протягом 50–60-х років відбувається розроблення змісту начальних дисциплін, наприклад «Історія преси», «Теорія та методика радянської преси», «Історія журанлістики», «Теорія та практика радянської преси», здійснюється аналіз організації роботи газет і журналів, чітко визначаються завдання редактора

⁷² Різун, В.В. *Журналістська освіта в Україні*. [online] Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1096>

⁷³ Вовк, Т.А. та Різун, В. 2011. *Становлення журналістської освіти в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Відділення журналістики в документах і матеріалах (1947-1953)*: монографія. Київ: КНУТШ, с. 7-8.

⁷⁴ Ващенко, Н. упоряд., 2006. *Журналістика – 2005 в контексті стандартів сучасних професійних стандартів та трансформацій журналістської освіти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26-28 травня 2005 р. Київ: ДЖКНУ імені Т. Шевченка, с. 128.

⁷⁵ Різун, В.В. укладач. 2004. *Інститут журналістики в цифрах і коментарях (досягнення за 2000-2003 роки) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Київ, с. 8.

періодичного видання, власного кореспондента, надаються ідеологічні настанови, рекомендації про що і як писати до газети, як розповсюджувати пресу тощо. Разом із тим, багато уваги, на думку дослідників окресленої проблеми, надається дослідженню ролі і значення публіцистики в системі підготовки журналістських кадрів у ВНЗ та їхній багатоплановій професійній діяльності, що й спричинило подальші пошуки вчених у сфері загальної теорії публіцистики⁷⁶.

Аналіз змісту підготовки журналістів у виокремлений період засвідчує, що його розробка здійснювалася виключно на факультетах журналістики провідних університетів, що створювалися на базі філологічних факультетів. Це значною мірою визначало те, що в перші роки їх існування основу навчальних планів складали традиційні філологічні дисципліни: «Введення у мовознавство», «Ведення у літературознавство», «Українська мова», «Російська та зарубіжна література», «Старослов'янська мова», «Латинська та іноземна мова» тощо. За панівної комуністичної ідеології суспільні дисципліни включали «Основи марксизму-ленінізму», «Політекономію», «Діалектичний та історичний матеріалізм», «Історію філософії», «Економічну і політичну географію СРСР і зарубіжних країн» тощо (див. додаток А).

Цикл історичних дисциплін був представлений «Історією стародавнього світу», «Історією нового та новітнього часу», «Історією СРСР» та «Історією УРСР». При цьому, якщо друга половина 50-х років відзначалася високим рівнем фундаментальної підготовки майбутніх журналістів, який забезпечували досвідчені університетські професори, то до середини 60-х років зростає кількість професійно-орієнтованих і практичних дисциплін. Більш ґрунтовно почав вивчатися процес виробництва газет, техніка газетної справи, поліграфічна справа, зокрема з'явився курс «Технологія поліграфічного

⁷⁶ Ващенко, Н. упоряд., 2006. *Журналістика – 2005 в контексті стандартів сучасних професійних стандартів та трансформацій журналістської освіти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26-28 травня 2005 р. Київ: ДЖКНУ імені Т. Шевченка, с. 130.

виробництва», була започаткована підготовка журналістів для радіо і телебачення.

Отже, у 50-х–60-х роках процес підготовки майбутніх журналістів характеризувався наступними тенденціями:

- до послаблення ідеологічного тиску на систему підготовки майбутніх журналістів у нових умовах трансформації авторитарної ідеології в часи потепління, що суттєво вплинуло на відкриття відділень і факультетів журналістики та появи нових кафедр за різними напрямками спеціалізації в галузі журналістики: міжнародна журналістика, журналіст-репортер, редактор, літературний редактор;
- до урізноманітнення змісту підготовки журналістів шляхом використання у навчальному процесі досліджень важливих проблем теорії та історії журналістики вітчизняними науковцями та підготовка низки вагомих досліджень, присвячених окремим тематичним аспектам журналістознавства.

II період (70-ті – 80-ті рр. XX ст.) характеризується тим, що історичний розвиток СРСР 70-ті – 80-ті роки XX ст. визначався явними «провалами» в проведенні економічних та соціальних реформ на тлі висунутої утопічної доктрини розвинутого соціалізму, який, на думку її авторів, отримав «повну перемогу в СРСР». Законодавчо перемога розвинутого соціалізму була закріплена в Конституції СРСР 1977 року і в Конституції УРСР 1978 року. Обидва документа декларували повновладдя народу, який здійснює державну владу через Ради народних депутатів. Але на практиці продовжувала панувати адміністративно-командна система, під приводом захисту загальнодержавних інтересів обмежувалася національна самостійність республік, усе більшої сили набувала тенденція до унітаризму⁷⁷. Зазначене безпосередньо впливало на зміст підготовки журналістів, яка в 70-х – середині 80-х років у радянських республіках здійснювалася в межах політики русифікації, що підтримувалася місцевим партійним і державним керівництвом. Ідеологізація в національній

⁷⁷ Уривалкін, О.М. упоряд. та автор коментарів, 2007. *Хрестоматія з історії України*. Київ: КНТ, с. 469-470.

політиці передбачала пропаганду і реалізацію ідеї зближення та злиття націй в СРСР в єдину спільність – «радянський народ», що мало, насамперед, забезпечуватися діяльністю засобів масової інформації та їх працівників. Як представники ідеологічної сфери, журналісти мали також забезпечувати посилення процесів ідеологізації та русифікації, у результаті чого здійснювався відхід від політики лібералізації, ігнорування конституційних прав людини, майже повне витіснення української мови російською із усіх сфер суспільного життя, обмеження права національного самовираження.

У результаті такої цілеспрямованої політики в Україні посилюється опозиційний дисидентський рух різних верств населення. Після підписання Гельсінської угоди (1975 р.), яка забезпечувала дотримання демократії, свобод і прав людини, правозахисники України об'єднались в Українську Гельсінську групу (1976 р.). Дисиденти вимагали надання народу більш широких громадянських, релігійних і національних прав, виступали проти репресій і переслідування тих, хто критично ставиться до політики уряду.

До середини 80-х років країна опинилась на межі економічної, соціальної та політичної кризи. З приходом до влади у березні 1985 року нового лідера М. Горбачова в СРСР здійснюється так звана політика «перебудови», метою якої визначено модернізацію соціалістичного суспільства, що базувалася на принципах існування різних форм власності, політичному та ідеологічному плюралізмі. Головними складовими перебудови були визначено «гласність», «демократизацію» суспільного життя, «прискорення» соціально-економічного розвитку. У результаті почались реальні перебудовчі процеси, спроби проведення реформ в промисловості і сільському господарстві та переходу від командно-адміністративних методів господарювання до економічних на демократичних засадах управління.

Зазначене знайшло широке висвітлення у засобах масової інформації та детермінувало зміни у трактуванні вимог до журналістської професії та системи відповідної підготовки. У роки перебудови було досягнуто політичної активізації суспільства, створено багатопартійну систему, відбулася швидка

поляризація суспільства та зростання національної самосвідомості, що привело до падіння авторитету КПРС та поклало кінець її монополії на владу.

Таким чином, «перебудова» повинна була реформувати усі сфери життя суспільства: економічну, політичну, ідеологічну, соціальну, культурну, духовну. Проте наприкінці 80-х років нове партійно-державне керівництво, відмовившись від традиційних пріоритетів радянської влади та здійснивши певні соціально-економічні перетворення, виявилось неспроможним розв'язати накопичені проблеми та докорінну перебудову державного управління⁷⁸.

На тлі зазначених суспільних процесів, розглянувши основні характеристики розвитку України в період кризи радянського суспільства та політики перебудови у СРСР, можна стверджувати, що система підготовки журналістських кадрів у 70-ті – 80-ті рр. XX ст. відзначалася певним консерватизмом, традиційністю форм та методів навчання, єдиною ідеологічною спрямованістю, що стало підґрунтям формування відповідних професійних принципів і соціальної позиції журналіста. Водночас посилилась увага керівництва країни до партійно-ідеологічної підготовки журналістських кадрів, журналістика розглядалася як партійно-політична професія. Радянські журналісти здійснювали кар'єрне зростання, працюючи у секторах і відділах ЗМІ партійних та державних органів, забезпечуючи пропаганду досягнень існуючої політичної системи.

Варто також зазначити, що в 70-х–80-х роках значно активізувалася робота з поліпшення якості підготовки журналістських кадрів у ВНЗ. Зокрема, була проведена нарада деканів факультетів (відділень) журналістики університетів, на якій був розроблений проект навчального плану за спеціальністю «Журналістика». Питання вдосконалення навчального плану і програм були розглянуті також на розширеному засіданні завідувачів кафедр

⁷⁸ Там само, с. 474-476.

журналістики за участю керівних працівників Правління Спілки журналістів, АПН, ТАРС та інших зацікавлених відомств⁷⁹.

У результаті проведеної роботи в червні 1973 року Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР затвердило новий типовий навчальний план за спеціальністю «Журналістика», за яким з 1 вересня 1974 почали навчатись студенти першого курсу. На цій основі були переглянуті діючі програми, внесено до них необхідні доповнення, розроблено програми з нових базових дисциплін: «Введення в журналістику», «Теорія і практика радянської журналістики», «Журналістська майстерність», «Літературне редагування», «Літературно-художня критика», «Історія мистецтв», «Основи радянського права», «Аналіз економіки соціалістичних промислових і сільськогосподарських підприємств»⁸⁰.

Отже, у другій половині ХХ століття в умовах панування тоталітаризму і моноідеологізму було створено досить розгалужену систему професійної підготовки майбутніх жураналістів Харківському національному університеті імені П. Каразіна, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка. Підготовка майбутніх журналістів здійснювалася із збереженням культурно-історичних традицій радянської доби, формального характеру інститутів влади, авторитарних тенденцій держави в умовах обмеження прав і свобод людини, її ціннісних орієнтирів, прагнення до самоствердження і самореалізації в різних сферах життя та діяльності.

Важливим для нашого дослідження є висновок, що на формування системи підготовки журналістів у зазначені періоди суттєво вплинув той факт, що виникнення журналістської освіти припало на 1920-ті роки, тобто на радянський час, коли журналістика розвивалася на Східній Україні лише під знаком комуністичної ідеології, а на Західній Україні взагалі не існувало

⁷⁹ Свитич, Л.Г. и Ширяева, А.А., Засурский, Я.Н. ред., 1997. *Журналистское образование: взгляд социолога*. Москва, с. 22.

⁸⁰ Там само, с. .23.

центрів підготовки відповідних фахівців. Отже, радянське журналістикознавство з сучасного погляду виглядає, за рідкісними виключеннями, як псевдонаука, непридатна для використання в умовах гуманітарного, громадянського суспільства.

Варто також враховувати, що політичним і культурним центром Радянського Союзу була Москва, де продукувалася необхідна документація з журналістської освіти: навчальні плани, програми курсів, підручники й навчальні посібники. У централізованому порядку вони надходили до Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР, Міністерства вищої освіти УРСР та Міністерства культури УРСР.

Для цього періоду характерними були тенденції:

- до уніфікації навчальних планів і програм підготовки журналістів, які були єдиними для всієї території Радянського Союзу за рідким виключенням щодо спеціальних програм підготовки в вузах радянських республік, де робився акцент на вивчення літератури та культури тієї чи іншої республіки чи країни, наприклад навчальний план підготовки журналістів у Львівському національному університеті ордену Леніна імені Івана Франка⁸¹, а також на вивчення нормативно-законодавчої бази, певних документів, які регулювали діяльність вищих навчальних закладів у контексті професійної підготовки журналістів саме у конкретній республіці, наприклад Наказом Міністерства культури СРСР № 1523 від 28 серпня 1953 року «Об организации кафедры журналистики в Киевском университете и отделении журналистики в Львовском университете» (див. додаток Б). Також наказом про навчально-дослідницьку діяльність від № 995 3 грудня 1953 року «Приказ начальника главного управления высшего образования СССР» «Приложение об научно-

⁸¹ Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР «Накази. Інструктивні листи Міністерства вищої освіти і Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина». Початок 2 січня 1953 року – закінчено 2 грудня 1953 року. Р-119, опис-11, од. збер. 65, на 82 арк., с. 66-67.

исследовательской работе студентов высших учебных заведений» В. Елютина⁸²,⁸³ (див. додаток В).

- до централізації органів управління вищою освітою, ВНЗ союзних республік, включаючи Україну; за цих умов на момент проголошення незалежності України в освіті не виявилось власних надбань у галузі теорії та методики журналістської освіти й методології наукових досліджень;
- до проведення додаткових заходів у вищих навчальних закладах або реалізації додаткових програм підготовки чи спецкурсів, що регулювалось системою вищої освіти УРСР, згідно Постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС від 30 серпня 1954 року «Про поліпшення підготовки, розподілу і використання спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою», постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по поліпшенню підготовки науковців і науково-педагогічних кадрів» (1961 р.), «Про дальший розвиток науково-дослідної роботи у вищих учбових закладах» (1964 р.), «Про заходи по поліпшенню підготовки спеціалістів і вдосконаленню керівництва вищою і середньою спеціальною освітою в країні» 1954 р.⁸⁴. Традиційно їх специфікація була направлена на патріотичне виховання студентів.

Подальша логіка дослідження передбачає розгляд **III періоду (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст. (до 2015 р.))**, що визначається найбільш важливими процесами в історії створення й побудови незалежної Української держави, які здійснили безпосередній вплив на формування нової структури та загальних основ журналістської освіти в Україні. У контексті нашої проблеми до них віднесемо: проголошення незалежності України (1991 р.) та розгортання державотворчих процесів; вдосконалення конституційних засад незалежної держави, прийняття Конституції України (1996 р.); формування основних гілок

⁸² Там само.

⁸³ Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР «Накази. Інструктивні листи Міністерства вищої освіти і Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина.»/ Початок 2 січня 1953 року закінчено 2 грудня 1953 року/ Р-119/ Опис-11/ Од.збер 65/ На 82 арк. С.66-67

⁸⁴ Накази, Інструктивні листи Міністерства вищої освіти Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина. Поч. 02 січня 1953. Ф: Р-119, опис 11, од. збер. 65, на 82 арк.

влади; запровадження нових органів державної виконавчої влади; демократизацію всіх сфер суспільного життя та перехід до ліберальної моделі держави; прискорення соціально-економічного розвитку країни; консолідацію та розвиток української нації, побудову громадянського суспільства; розвиток освіти, науки і культури.

Саме у цей період відбувається переосмислення подання, відтворення та сприйняття інформації, починається розробка механізмів та засобів масової інформації та комунікації, розширюються функціональні обов'язки журналістів; становлення професії журналіста відбувається під впливом інформаційних технологій та глобальних впливів і розглядається як невід'ємна складова становлення української державності, незалежного політичного мислення та культури. За таких умов особливої гостроти набуває питання підготовки кваліфікованих журналістських кадрів для діяльності в ЗМІ незалежної Української держави.

З метою характеристики зазначеного періоду звернемося до нормативно-правової бази того часу, зокрема, с Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»⁸⁵, Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»⁸⁶, Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку

⁸⁵ Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів». [online] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>

⁸⁶ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» № 306 від 15 квітня 2013 р. [online] Київ. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/306-2013-%D0%BF>

кадрів (післядипломна освіта)» (за 2006-2015 роки). В. Савченка⁸⁷, в яких йдеться зокрема, про наявну кількість напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка бакалаврів у ВНЗ України, що не відповідає реаліям вищої школи, перспективам її розвитку, стану ринку праці. Так, наприклад, кількість напрямів підготовки зросла з 76 до 146, причому пропозиції від ВНЗ щодо розширення напрямів і спеціальностей підготовки продовжують надходити. Це не відповідає інтересам сучасних випускників щодо їхніх можливостей працевлаштування в Україні або за її межами, оскільки не враховується досвід європейських країн, де кількість напрямів підготовки зазвичай не перевищує кількох десятків⁸⁸.

При цьому необхідно врахувати, що кожен ВНЗ, який здійснює підготовку журналістських кадрів, має свою структуру, обсяг державного замовлення на підготовку кваліфікованих фахівців, відповідний набір інструментів та методів організації освітнього процесу. За такого підходу можна виокремити дві групи тенденцій: *перша* – зумовлює процеси реорганізації системи вищої журналістської освіти; *друга* – забезпечує зміну структури, стандартів, змісту та напрямів професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ.

З цієї позиції конкретизуємо та певним чином охарактеризуємо представлені в дослідженні групи тенденцій. Зокрема, до основних тенденцій, що зумовлюють процес реорганізації в системі вищої журналістської освіти, нами віднесено такі: прискорення темпів розвитку суспільства і, як наслідок, необхідність поліпшення підготовки фахівців-журналістів до продуктивної професійної діяльності в соціумі, що швидко змінюється; перехід до інформаційного суспільства, значне розширення масштабів міжкультурної та соціальної взаємодії, у зв'язку з чим особливо важливості набувають вимоги

⁸⁷ Савченко, В.А. 2015. *Розвиток персоналу*: підручник. [online] 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 505 с. Режим доступу: http://pidruchniki.com/82005/menedzhment/rozvitok_personalu

⁸⁸ Рожнова, Г.П., 2017. Організаційно-педагогічне та нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України. *Імідж сучасного педагога*, № 1 (170). На шляху до нової школи, с. 16-20.

комунікабельності й толерантності у журналістській діяльності; загострення глобальних цивілізаційних проблем, які можна вирішити лише шляхом співробітництва у межах міжнародного співтовариства, що передбачає формування у майбутніх журналістів планетарного мислення та особливої відповідальності; демократизація суспільства, розширення можливостей політичного й соціального вибору, які актуалізують підготовку журналістів до здійснення специфічної масінформаційної діяльності, пов'язаної з пошуком і ретрансляцією актуальної соціальної й політичної інформації; динамічний розвиток економіки, соціальної та культурної сфери, зростання конкуренції, глибокі структурні зміни у сфері зайнятості, що визначають постійну потребу в навчанні та підвищенні професійної кваліфікації журналістів, зростанні їхньої професійної мобільності, забезпеченні творчого саморозвитку; зародження тотальної інформаційної цивілізації, розповсюдження електронних комунікацій, формування багатофункціональних соціальних підсистем, що вимагає здійснення наукового прогнозування загальних тенденцій розвитку вищої журналістської освіти як важливої складової суспільної сфери з наступною проекцією цих прогнозів на стандарти професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ⁸⁹.

Узагальнену характеристику етапів та виокремлених тенденцій представимо в табл. 1.1.

⁸⁹ Рожнова, Г.П., 2016. Тенденції розвитку журналістської освіти в Україні у другій половині XX століття. «*Sivilizasiya*» jurnal Baki Avrasiya Universiteti, № 8, с. 67-71.

**Узагальнена характеристика періодизації професійної підготовки
журналістів в Україні (II половина XX – початок XXI століття)**

Назва, хронологічні межі	Характеристика	Тенденції
I період – зародження та становлення системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах десталінізації та часткової демократизації радянського суспільства (<i>друга половина 50-х – 60- ті рр. XX ст.</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • спроби реформування суспільства на засадах лібералізації, демократизації, гуманізації, десталінізації, що відбувалося на тлі засудження репресивної практики тоталітарного режиму; • розширення мережі та вдосконалення системи вищої освіти; • формування обсягів державного замовлення кадрів, зокрема, у сфері підготовки журналістів; • ідеологічний наступ радянського керівництва на творчу інтелігенцію й завершення періоду «відлиги»; • жорстке підпорядкування засобів масової інформації завданням комуністичного виховання; • розв’язання кадрової проблеми підготовки журналістів шляхом створення на філологічних факультетах провідних університетів відділень журналістики для підготовки літературних працівників редакцій газет, журналів тощо; • активізація наукової роботи у галузі журналістики; • розробка переліку та змісту навчальних дисциплін відповідно до висунутих суспільних вимог 	<ul style="list-style-type: none"> • до послаблення ідеологічного тиску на систему підготовки майбутніх журналістів у нових умовах трансформації авторитарної ідеології в часи потепління, що суттєво вплинуло на відкриття відділень і факультетів журналістики та появи нових кафедр за різними напрямками спеціалізації в галузі журналістики: міжнародна журналістика, журналіст-репортер, редактор, літературний редактор; • до урізноманітнення змісту підготовки журналістів шляхом використання у навчальному процесі досліджень важливих проблем теорії та історії журналістики вітчизняними науковцями та підготовка низки вагомих досліджень, присвячених окремим тематичним аспектам журналістикознавства.

<p>II період – створення та функціонування розгалуженої системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах функціонування суспільних інститутів радянської доби (70-ті – 80-ті рр. XX ст.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • вплив на освітню проблем у проведенні економічних та соціальних реформ на тлі висунутої утопічної доктрини розвинутого соціалізму, який, на думку її авторів, отримав «повну перемогу в СРСР»; • здійснення підготовки журналістів в контексті політики русифікації, що підтримувалася місцевим партійним і державним керівництвом; • ідеологізація в національній політиці, що передбачала пропаганду і реалізацію ідеї зближення та злиття націй в СРСР в єдину спільність – «радянський народ» та покладення на представників журналістських професій функції забезпечення діяльності засобів масової інформації у визначеному напрямі; • остаточне закріплення за журналістами представництва, що ідеологічної сфери, журналісти мали забезпечувати посилення процесів ідеологізації та русифікації; • консерватизмом, традиційність форм та методів навчання, єдина ідеологічна спрямованість змісту підготовки майбутнього журналіста, що стало підґрунтям формування відповідних професійних принципів і соціальної позиції. 	<ul style="list-style-type: none"> • до уніфікації навчальних планів і програм підготовки журналістів, які були єдиними для всієї території Радянського Союзу за рідким виключенням щодо спеціальних програм підготовки в вузах радянських республік, де робився акцент на вивчення літератури та культури тієї чи іншої республіки чи країни; • до централізації органів управління вищою освітою, ВНЗ союзних республік, включаючи Україну; що призвело до відсутності власних надбань у галузі теорії та методики журналістської освіти й методології наукових досліджень; • до проведення додаткових заходів у вищих навчальних закладах або реалізації додаткових програм підготовки чи спецкурсів, що регулювалось системою вищої освіти УРСР
--	---	--

<p>III період – зміни та перетворення у системі професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ в умовах незалежної Української держави (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст. (до 2015 р.).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • переосмислення способів подання, відтворення та сприйняття інформації та його врахування у змісті професійної підготовки майбутніх журналістів; • започаткування розробки сучасних механізмів та засобів масової інформації та комунікації; • розширення функціональних обов'язки журналістів; • становлення професії журналіста під впливом інформаційних технологій та глобальних впливів; • освітня політика щодо підготовки майбутнього журналіста як невід'ємної складової становлення української державності; • орієнтація змісту професійної підготовки журналіста на незалежне політичне мислення та культуру. 	<ul style="list-style-type: none"> • до прискорення темпів розвитку суспільства і, як наслідок, необхідність поліпшення підготовки фахівців-журналістів до продуктивної професійної діяльності в соціумі; • до переходу до інформаційного суспільства, значне розширення масштабів міжкультурної та соціальної взаємодії та актуалізація вимог чесності, виваженості, толерантності у журналістській діяльності; • до загострення глобальних цивілізаційних проблем, що передбачає формування у майбутніх журналістів планетарного мислення та особливої відповідальності; • до актуалізації підготовки журналістів до здійснення специфічної масінформаційної діяльності, пов'язаної з пошуком і ретрансляцією актуальної соціальної й політичної інформації; • до здійснення наукового прогнозування загальних тенденцій розвитку вищої журналістської освіти як важливої складової суспільної сфери з наступною проекцією цих прогнозів на стандарти професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ.
---	--	--

Особливо значущою характеристикою підготовки майбутніх журналістів на сучасному етапі є реалізація компетентнісного підходу, що має знайти адекватне відображення в навчальних планах і програмах, забезпечуватися участю в наукових дослідженнях, продовженням навчання в аспірантурі, здійсненням професійної діяльності у сфері журналістики. При цьому виділяємо декілька факторів, що суттєво впливають на ефективність підготовки фахівців:

- когнітивних (відносно стійкі індивідуальні ознаки особистості, що визначають успіх у пізнавальній діяльності – інтелект, пам'ять, увага);
- афективних (мотивація навчання, емоційне ставлення до предмета, до викладача, членів студентської групи);
- якість навчання.

Таким чином, характеристика представлених етапів розвитку системи підготовки фахівців у зазначеній галузі дозволяє стверджувати про безпосередню залежність її змісту від соціально-економічних, політичних і особливо ідеологічних чинників, що зумовлено специфікою діяльності журналіста.

Висновки до першого розділу

У результаті теоретичного аналізу проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів в межах окресленого хронологічного періоду обґрунтовано доцільність її розгляду на трьох основних рівнях, а саме: філософському, загальнонауковому та конкретно науковому. Зазначено, що *філософська методологія* в межах нашої наукової розвідки буде забезпечувати світоглядну інтерпретацію результатів наукової діяльності, форм і методів наукового мислення у відображенні цілісності картини світу, яка ґрунтується на принципах *діалектики* (відображає взаємозумовлений і водночас суперечливий розвиток історико-педагогічних процесів), *детермінізму* (об'єктивної

зумовленості змісту форм, методів підготовки майбутніх журналістів суспільно-економічними та політичними контекстом епохи).

У межах загальнонаукової методології дослідження здійснено вибір та реалізацію основних загальнонаукових підходів і принципів до системної характеристики досліджуваного явища, а також критичний аналіз та інтерпретацію досліджуваного матеріалу на основі реалізації методологічних *принципів*, які забезпечують системну спрямованість наукового дослідження і практичного пізнання об'єкта, а саме: цілісності, пріоритетності, ієрархічності, структурності, самоорганізації, взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, єдності теорії і практики, системності, розвитку, об'єктивності, декомпозиції, абстрагування.

До провідних підходів дослідження віднесено: *цивілізаційний*, що, забезпечує аналіз процесу професійної підготовки журналістів у площині ідеологічних, політичних, економічних, соціально-культурних передумов його функціонування на тлі та у взаємозв'язку із загальним розвитком суспільства, зокрема у межах нашого дослідження особлива увага приділена історико-педагогічному контексту становлення професії журналіста в умовах функціонування та зміни політичного устрою країни; *історіографічний*, що дозволяє виявити спільне та відмінне у змісті, формах, методах, ідеологічній спрямованості процесу підготовки майбутніх журналістів у визначений хронологічний період, передбачає послідовний аналіз історико-педагогічних джерел з урахуванням теоретико-концептуальних змін у професійній підготовці майбутніх журналістів у закладах вищої освіти на різних етапах становлення та розвитку; *системний*, полягає в тому, що підготовку майбутніх журналістів у зазначеному контексті будемо розглядати як систему цілісність, яка становить єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних компонентів з урахуванням основних її ознак, системоутворюючих зв'язків, які об'єднують компоненти і підсистеми як частини в єдине ціле; *інформаційний*, спрямований на цілісне уявлення про сучасний світ як складну глобальну багаторівневу інформаційну систему, для якої характерний: "наскрізний" характер інформації,

стає однією з найбільш важливих категорій соціального поступу (саме виникнення професії журналіста пов'язуємо зокрема із зростанням обсягів інформації, необхідності вирішення проблем її доступності, а також коректного та ефективного використання); *діяльнісний*, основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму в цілому) як один із основних чинників становлення людини як особистості і професіонала; *аксіологічний*, що базується на понятті цінності і дає можливість з'ясувати якості і властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби окремої особистості і певного суспільства, а також ідеї і спонукання у вигляді норми та ідеалу, визначає високий ступінь відповідальності мас-медіата та їх представників за долю країни на всіх етапах її становлення та кожного журналіста за правдивість, коректність, моральність інформації, яку він розповсюджує як необхідні характеристики його професійної діяльності.

Конкретно наукова (або частковонаукова) методологія нашого дослідження проблеми підготовки майбутніх журналістів передбачала: вивчення наукових праць відомих українських та зарубіжних ученик, які досліджували окреслену проблему, аналіз та узагальнення їх ідей, проведення досліджень специфічних підходів для вирішення цієї проблеми професіоналами-практиками, які не лише розробили, а й реалізували на практиці свої ідеї в процесі професійної підготовки майбутніх журналістів; вивчення та аналіз архівних документів та періодики у зазначеному контексті тощо. Зазначене передбачало використання групи методів, а саме *історико-порівняльного*, що забезпечило пізнання історичних та педагогічних особливостей підготовки майбутніх журналістів на різних етапах її розвитку, дозволив виявити зміни в досліджуваному процесі (його змісті, структурі, меті тощо), обґрунтувати тенденції розвитку досліджуваного феномена; *історико-хронологічного*, реалізованого з метою розгляду подій та явищ історичного процесу в усій їх конкретності та різноманітності та чіткій часовій (хронологічній) послідовності; *історико-генетичного*, що полягає у послідовному розкритті змісту, особливостей, функцій і трансформацій

підготовки майбутніх журналістів освіти в процесі її історичного руху, що дозволяє виявити та охарактеризувати причинно-наслідкові зв'язки, закономірності історичного буття в їх безпосередності, а історичні події охарактеризувати в контексті їх унікальності та виразності

Окреслено значущість історіографії дослідження проблеми підготовки журналістів на теренах України у визначений хронологічний період, що дозволило вирішення таких завдань дослідження, як побудова джерельної бази дослідження та класифікації використаних джерел; окреслення етапів становлення та розвитку досліджуваного феномену у визначений хронологічний період; визначення провідних передумов та тенденцій, характерних кожному з них; розгляд змістових та організаційних характеристик підготовки майбутніх журналістів на теренах України; характеристика вимог до професії журналіста; аналізу змісту, форм та методів навчання фахівців у другій половині ХХ на початку ХХІ ст.

Джерельну базу як необхідну умову аналізу наукових джерел об'єднано їх в межах історіографічного підходу в чотири основні групи: *наукові джерела* (монографії, статті, дисертації, автореферати, матеріали конференцій); *дидактичні матеріали* (підручники, навчальні посібники, довідники, освітні (навчальні) програми і плани); *нормативні документи* (закони, накази, укази, розпорядження, постанови, статuti ВНЗ, звіти, статистичні дані); архівні джерела. Здійснено їх аналіз та окреслено значущість для проведеного дослідження.

У розділі запропоновано авторську періодизацію *професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України* (**I період** – зародження та становлення системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах десталінізації та часткової демократизації радянського суспільства (II половина 50-х – 60-ті рр. ХХ ст.); **II період** – створення та функціонування розгалуженої системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах функціонування суспільних інститутів радянської доби (70-ті – 80-ті рр. ХХ ст.); **III період** – зміни та перетворення у системі професійної

підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ в умовах незалежної Української держави (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст. (до 2015 р.)).

Виокремлено провідні тенденції, характерні для кожного з них. До послаблення ідеологічного тиску на систему підготовки майбутніх журналістів у нових умовах трансформації авторитарної ідеології в часи потепління, що суттєво вплинуло на відкриття відділень і факультетів журналістики та появи нових кафедр за різними напрямками спеціалізації в галузі журналістики: міжнародна журналістика, журналіст-репортер, редактор, літературний редактор; до урізноманітнення змісту підготовки журналістів шляхом використання у навчальному процесі досліджень важливих проблем теорії та історії журналістики вітчизняними науковцями та підготовка низки вагомих досліджень, присвячених окремим тематичним аспектам журналістикознавства – перший період.

До уніфікації навчальних планів і програм підготовки журналістів, які були єдиними для всієї території Радянського Союзу за рідким виключенням щодо спеціальних програм підготовки в вузах радянських республік, де робився акцент на вивчення літератури та культури тієї чи іншої республіки чи країни; до централізації органів управління вищою освітою, ВНЗ союзних республік, включаючи Україну, що призвело до відсутності власних надбань у галузі теорії та методики журналістської освіти й методології наукових досліджень; до проведення додаткових заходів у вищих навчальних закладах або реалізації додаткових програм підготовки чи спецкурсів, що регулювалось системою вищої освіти УРСР – другий період.

До прискорення темпів розвитку суспільства і, як наслідок, необхідність поліпшення підготовки фахівців-журналістів до продуктивної професійної діяльності в соціумі; до переходу до інформаційного суспільства, значне розширення масштабів міжкультурної та соціальної взаємодії та актуалізація вимог чесності, виваженості, толерантності у журналістській діяльності; до загострення глобальних цивілізаційних проблем, що передбачає формування у майбутніх журналістів планетарного мислення та особливої відповідальності;

до актуалізації підготовки журналістів до здійснення специфічної масінформаційної діяльності, пов'язаної з пошуком і ретрансляцією актуальної соціальної й політичної інформації; до здійснення наукового прогнозування загальних тенденцій розвитку вищої журналістської освіти як важливої складової суспільної сфери з наступною проекцією цих прогнозів на стандарти професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ третій період. .

Зроблено висновок про необхідність реалізації компетентнісного підходу у сучасних умовах підготовки майбутнього журналіста, що має знайти адекватне відображення в навчальних планах і програмах, забезпечуватися участю в наукових дослідженнях, здійсненням професійної діяльності у сфері журналістики тощо.

Матеріали розділу висвітлено в таких публікаціях автора: 201; 204; 206; 208.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

2.1. Вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів в освітній системі України (друга половина XX – початок XXI століття)

У сучасних умовах цивілізаційного розвитку на державному рівні освіта визначається стратегічним ресурсом суспільства, що, в свою чергу, зумовлює потребу гармонізації виробничих, економічних, професійних відносин людей у процесі професійної діяльності. За такого підходу освіта як соціальний інститут має ефективно виконувати головну соціально-економічну функцію – забезпечувати відтворення різних категорій фахівців, спроможних забезпечити їх конкурентоздатність у визначеній сфері діяльності. На цій основі виникає необхідність докорінного вдосконалення якості підготовки в системі вищої освіти на основі практичної спрямованості кваліфікаційних вимог та врахування швидкозмінної кон'юнктури ринку праці й світового досвіду у визначеному напрямі.

Подальша логіка дослідження передбачає розгляд вимог до визначення цілей, пріоритетів та змісту професійної підготовки журналістів у закладах вищої освіти рівні з урахуванням державного замовлення та потреб у кваліфікованих журналістських кадрах протягом зазначеного періоду дослідження – друга половина XX – початок XXI століття. Зазначене будемо здійснювати в межах обраних наукових підходів: *цивілізаційного*, реалізація якого дозволить проаналізувати окреслений аспект проблеми в площині ідеологічних, політичних, соціально-культурологічних передумов функціонування системи підготовки майбутніх журналістів у контексті

суспільного запиту на загальний образ фахівця, його знань, умінь, навичок; *історіографічного*, що забезпечить виявлення та встановлення спільного та відмінного у таких вимогах; *системного*, спрямованого на висвітлення вимог до змісту професійного навчання як складової цілісної системи підготовки майбутніх фахівців; *інформаційного*, що дозволить скласти цілісне уявлення про трансформацію вимог до підготовки майбутніх журналістів в окреслений хронологічний період з урахуванням особливості взаємодії інформаційних систем; *діяльнісного*, що забезпечить урахування специфіки професійної діяльності журналістів; *аксіологічного*, реалізація якого зумовлена високим ступенем громадянської відповідальності журналіста в його професійній діяльності, особливими вимогами до його особистісних якостей (чесності, порядності, правдивості, патріотизму, толерантності, вираженості тощо).

Ґрунтуючись на результатах провідних досліджень проблеми розвитку вищої освіти в Україні, зокрема В. Андрущенко⁹⁰, І. Бех⁹¹, С. Гончаренко⁹², І. Зязюн⁹³, В. Кремень⁹⁴, В. Мадзігон⁹⁵, Л. Одерій⁹⁶, І. Передерій⁹⁷, зауважимо що недостатньо дослідженими можна вважати аспекти, що стосуються характеристики вимог до професійної підготовки вітчизняних журналістських кадрів, розгляд яких будемо здійснювати в контексті виокремлених історико-педагогічних етапів.

⁹⁰ Андрущенко, В., 2008. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «Український прорив». *Вища освіта України*, № 2 (29), с. 10-17.

⁹¹ Бех, І.Д., 2013. Рефлексивно-експліцитний метод у формуванні морально стійкої особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами*, № 2, с. 54-60.

⁹² Гончаренко, С.У., 2008. Методика навчального предмета. В: В.Г. Кремень, гол. ред. *Енциклопедія освіти* / АПН України. Київ: Юрінком Інтер, с. 494-497.

⁹³ Зязюн, І.А., 2010. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності. В: О.М. Отич, заг. ред. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей*: зб. матеріалів VII педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької. Чернівці: Зелена Буковина, с. 17-23.

⁹⁴ Кремень, В., 2013. Інноваційна людина як мета сучасної освіти. *Філософія освіти*, № 1, с. 7-22.

⁹⁵ Мадзігон, В.В., 2013. Теоретико-методичні засади підготовки підприємців у системі економічної освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*, вип. 39, с. 62-67.

⁹⁶ Одерій, Л.П. 1996. *Кваліметрія вищої освіти: методологія та інструментарій*: монографія. Київ: МКА, ІЗМН, 264 с.

⁹⁷ Передерій, І.Г., 2016. Інституційний репозитарій як новітня форма комунікації у сучасному освітньо-науковому середовищі. В: І.Г. Передерій, А.А. Соляник та ін. редкол. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Полтава, 3 грудня 2015 р. Полтава: ПолтНТУ, с. 109.

Професійну підготовку журналістів у нашому дослідженні можна представити як систему, як діяльність, як процес.

Розгляд вимог до професійної підготовки майбутніх журналістів в контексті, представлено на рис. 2.1.

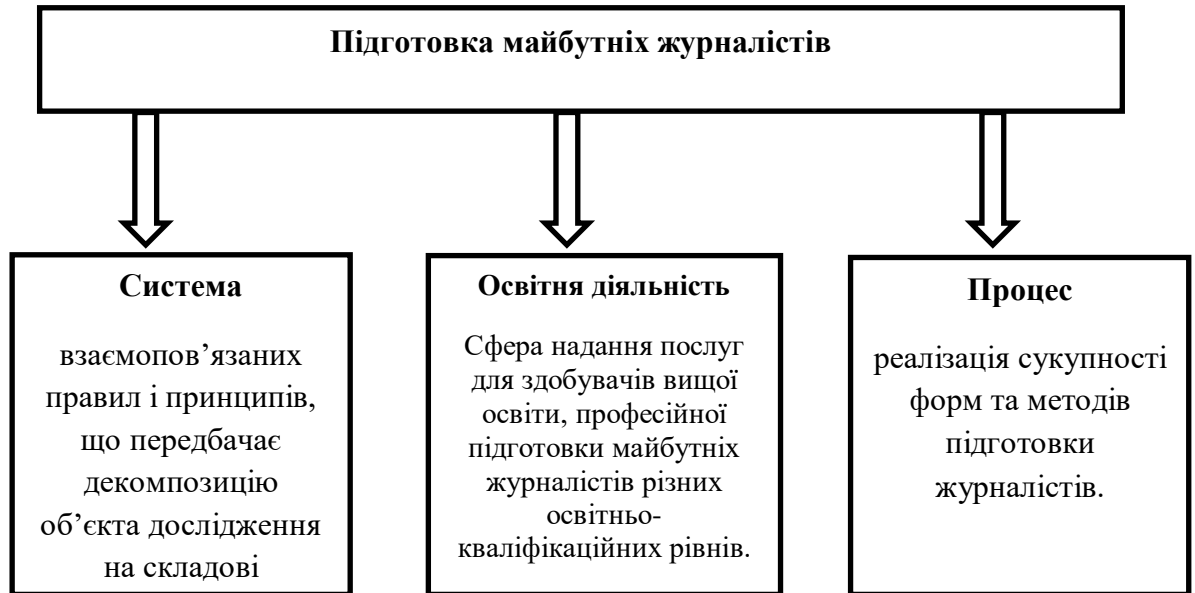

Рис. 2.1. Концептуальне представлення вимог до професійної підготовки майбутніх журналістів

Характеристику зазначеного будемо здійснювати з урахуванням того, що вивчення вимог до професійної підготовки майбутніх журналістів України передбачає їх опис, аналіз впливу різноманітних чинників, а також вивчення взаємозумовленості розглянутих явищ з метою отримання переконливо доведених і корисних результатів та можливостей їх наступного використання в практичній діяльності закладів вищої освіти. У межах нашого дослідження послуговуємося саме такими педагогічними міркуваннями, що і дозволяє розглядати зазначені вимоги як змістові та організаційні основи професійної підготовки майбутніх журналістів в контексті обраної методології наукового пошуку О. Крушельницька^{98, 99}, А. Єріна^{100, 101}.

⁹⁸ Крушельницька, О.В. 2003. *Методологія та організація наукових досліджень*: навч. посібник. Київ: Кондор, 192 с.

Зазначимо, що процес формування кваліфікованих журналістських кадрів здійснювався відповідно до державного замовлення у різні хронологічні періоди становлення та розвитку цієї спеціальності в Україні та характеризується певними особливостями (від статичності особливо у певні роки функціонування вищих навчальних закладів в єдиній системі освіти Радянського Союзу до динамічності, зумовленої входженням вітчизняної системи професійної підготовки до європейської спільноти та Болонського процесу)¹⁰².

Розглянемо вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів у стандартах кваліфікації журналіста (друга половина XX – початок XXI століття) та нормативні документи, що характеризують I період (*50-ті – 60-ті роки XX ст.*).

Цікавим для нашого дослідження стало те, що створенню столичного факультету журналістики, а також відділенню, а через рік і факультету журналістики Львівського університету, передувало детально проаналізований істориками промовистий документ: лист тодішнього першого секретаря ЦК Компартії України О. Кириченка на ім'я самого М. Хрущова, який очолював КПРС, лише з її волі можна було об'єднати відділення журналістики Харківського та Київського університетів і створити в останньому факультет журналістики з правом набору на перший курс 125 чоловік. Для поліпшення підготовки журналістів з місцевого населення західних областей України пропонувалось створити відділення журналістики і набрати 50 чоловік¹⁰³.

⁹⁹ Філіпенко, А.С. 2004. *Основи наукових досліджень*: конспект лекцій: посібник. Київ: Академвидав, 208 с.

¹⁰⁰ Єріна, А.М., Захожай, В.Б. та Єрін, Д.Л. 2004. *Методологія наукових досліджень*: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 212 с.

¹⁰¹ Городяненко, В.Г. 2008. *Соціологія*: підручник. 3-тє вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 544 с.

¹⁰² *Накази. Інструктивні листи Міністерства вищої освіти і Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина. Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР / Міністерства вищої освіти і середньої спеціальної освіти УРСР / Початок 2 січня 1953 року – закінчено 2 грудня 1953 року. Р-119, опис-11, од. збер 65, на 82 арк., с. 62-65.*

¹⁰³ *Підготовка журналістів: погляди збоку і зсередини.* [online] Режим доступу: https://dt.ua/EDUCATION/pidgotovka_zhurnalistiv_poglyadi_zboku_i_zseredini.html

Так, в умовах жорсткої централізації влади визначалися вимоги до кількісного та якісного складу абітурієнтів. Свідченням зазначеного може слугувати документ, який називався: «Про заходи щодо поліпшення підготовки та перепідготовки журналістських кадрів», який був націлений насамперед на те, щоб «забезпечити міцне засвоєння майбутніми журналістами теорії марксизму-ленінізму, історичного досвіду КПРС», навчити їх «переконливо, із наступальних позицій вести боротьбу з ідеологічним противником», «бути активним провідником політики партії»¹⁰⁴.

Зазначене жорстко регламентувало діяльність вищих навчальних закладів у контексті культурної роботи факультетів журналістики, їх політичної та соціальної позиції. Важливий акцент надавався детальному опису ідеології, яку мали пропагувати викладачі та дотримуватися студенти.

Для характеристики зазначеного аспекту проблеми доцільним, на нашу думку, є звернення до нормативних документів того часу, від яких залежав зміст і напрями розвитку вищої школи того періоду. До таких документів віднесемо, насамперед, Постанову Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС від 30 серпня 1954 року «Про поліпшення підготовки, розподілу і використання спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою», що орієнтувала заклади вищої освіти на роботу щодо вдосконалення учбового процесу (були окрупнені кафедри і факультети, об'єднано споріднені вузи, переглянуто програми і навчальні плани) з метою забезпечення підготовки спеціалістів більш широкого профілю¹⁰⁵.

На формування системи вимог до підготовки журналістських кадрів у роки семирічки значно вплинули постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по поліпшенню підготовки науковців і науково-педагогічних кадрів» (1961 р.), «Про дальший розвиток науково-дослідної роботи у вищих учбових закладах» (1964 р.), «Про заходи по поліпшенню підготовки

¹⁰⁴ Там само.

¹⁰⁵ Постанова Ради Міністрів Української РСР «Про визнання такими, що втратили чинність рішень Уряду УРСР з питань народної освіти» № 115 від 22 квітня 1989 р. [online] Київ. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP890115.html

спеціалістів і вдосконаленню керівництва вищою і середньою спеціальною освітою в країні» (1954 р.).

Підготовка журналістів регламентувалась положеннями та наказами Міністерства вищої освіти та Міністерства культури. Так, згідно положення «Про екзаменаційні комісії при прийомі вступних іспитів у ВНЗ № 993 від 4 червня 1953 року»¹⁰⁶ абітурієнти не допускались до наступного екзамену при незадовільній оцінці. До обов'язків голови екзаменаційної комісії було віднесено відповідальність про затвердження списків абітурієнтів на спеціальність «Журналістика».

У матеріалах додатків до наказу Міністерства культури СРСР від 4 червня 1953 року «Положение об экзаменационных комиссиях по приему вступительных экзаменов в высшие учебные заведения»¹⁰⁷ також прописані правила та вимоги вступу абітурієнтів до факультету журналістики, які діяли по всій території СРСР. Додатково прописано правила прийому, в яких зазначено, що кожен абітурієнт складав вступні іспити при екзаменаційній комісії. Головою екзаменаційної комісії, як правило був завідувач кафедри університету, в обов'язки якого входило здійснювати контроль та брати безпосередню участь у створенні екзаменаційної комісії з компетентних викладачів, склад яких затверджувався наказом ректора університету. Також голова комісії відповідав за складання графіку консультацій для абітурієнтів перед екзаменом. Важливою місією голови комісії визначався контроль, складання завдань та білетів для вступних іспитів. Відповідно до положення білети до екзамену зберігалися у кабінеті ректора університету у конверті з печаткою. Білети відкривали за 20 хвилин до початку іспиту (див. додаток Д).

До обов'язкових іспитів були віднесені російська мова та література, а також творчий конкурс, або письмова робота. Тема для творчого конкурсу на

¹⁰⁶ *Накази, Інструктивні листи Міністерства вищої освіти Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина. Поч. 02 січня 1953. Ф: Р-119, опис 11, од. збер. 65, на 82 арк.*

¹⁰⁷ Там само.

всій території СРСР була єдиною. Згідно Положення № 993 директор інституту за 15-20 хвилин до початку екзамену оголошував тему творчого конкурсу.

Теми творчого конкурсу мали відповідати вимогам програм, які затверджувалися Міністерством вищої освіти. Абітурієнтів ділили на групи по 25-30 чоловік, однак з розрахунком на те, що екзаменатори мали приймати екзамени не більше 9 годин на день. Студенти, які не з'явилися на екзамен або з'явилися із значним запізненням, не допускалися до здачі наступних іспитів, а результати іспитів – анулювалися. Екзаменаційна комісія мала контролювати хід проходження екзаменів та дотримання правил їх проходження, координатором всього процесу був завідувач навчальної частини інституту, декан факультету чи професори.

Оцінка знань мала чотирьохбальну шкалу: «відмінно», «добре», «посередньо», «незадовільно». Голова екзаменаційної комісії зобов'язувався перевірити 3–5 письмових робіт, які були перевірені колегами, на об'єктивність виставлених оцінок. Повторна здача іспитів, при отриманні оцінки «незадовільно» не допускалася, як і подальша здача абітурієнтом наступних іспитів.

Після закінчення екзамену складався звіт про його проходження, де описувалися позитивні та негативні аспекти, а також результати іспиту. Звіт подавався протягом 5 днів з моменту проходження екзамену. Обов'язковою вимогою було те, що при зарахуванні студента до вищого навчального закладу письмові роботи студентів додавалися до їх особистих справ.

Діяльність вищих навчальних закладів на території СРСР була чітко регламентованою. Зазначене стосувалося й УРСР, підготовка журналістських кадрів якої регулювалася згідно конкретних окреслених вимог до змісту навчального матеріалу, діяльності викладачів та студентів тощо. На законодавчому рівні затверджувалася і зміна структури чи нововведення вищих навчальних закладів. Так, на партійні організації були покладені обов'язки надавати колективам вузів конкретну допомогу щодо добору науково-педагогічних кадрів, комплектування студентами з числа кращих працівників

виробництва, удосконалення навчальних планів і програм відповідно до досягнень вітчизняної і зарубіжної науки, організації виробничої практики студентів, ширшому залученню їх до активної участі в науково-дослідній роботі¹⁰⁸.

По суті йшлося про перше державне замовлення, яке, наприклад, було здійснено в 1953 році з ініціюванням створення факультету журналістики у Львівському ордена Леніна державному університеті імені Івана Франка. Це рішення підтверджено Наказом Міністерства культури СРСР № 1523 від 28 серпня 1953 року «Об организации кафедры журналистики в Киевском университете и отделении журналистики в Львовском университете», а також наказом про навчально-дослідницьку діяльність № 995 від 3 грудня 1953 року «Приказ начальника главного управления высшего образования СССР», «Приложение об научно-исследовательской работе студентов высших учебных заведений»¹⁰⁹.

Цей документ є фактичним підтвердженням створення факультету журналістики на базі Львівського державного університету імені Івана Франка і засвідчує той факт, що діяльність факультету та відділення журналістики мало розпочатися з 1 вересня 1953 року. У Наказі також йдеться, що ректор університету зобов'язаний представити на розгляд Міністерству вищої освіти кандидатуру на посаду завідувача кафедри журналістики. Рішення про створення факультету журналістики мало бути занесене до Уставу університету та у розклад занять.

До найбільш вагомих досягнень у сфері підготовки майбутніх журналістів у виокремленому нами періоді (70-ті-80-ті роки XX століття) можна віднести створення паспорту спеціальності у 1970 році, який діяв на всій території СРСР, який був обов'язковим для всіх вищих навчальних закладів і

¹⁰⁸ Вища освіта і наука в період завершення побудови соціалізму, 2015. [online] Київ. Режим доступу: <http://ukr.ssr.com.ua/kiyiv/vishha-osvita-i-nauka-1>

¹⁰⁹ Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР «Накази. Інструктивні листи Міністерства вищої освіти і Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина». Початок 2 січня 1953 року – закінчено 2 грудня 1953 року. Р-119, опис-11, од. збер. 65, на 82 арк., с. 66-67.

мав, наприклад, наступну назву «Журналістика-2027. Факультет журналістики. Паспорт спеціальності і спеціалізації Львівського ордена Леніна університету імені Івана Франка»¹¹⁰ (див. додаток Е).

Таке рішення було аргументовано започаткуванням нових напрямів підготовки журналістів, зумовлений появою та поширенням нових видів засобів інформації, функціонування яких мали забезпечувати представники таких професій, як журналіст радіо та телебачення. Так, відповідно до вищезазначеного документу здійснювалася підготовка таких спеціалістів, як редактор радіо та телебачення, літературний робітник обласної та районної газети¹¹¹.

У цьому ж 1970 році були представлені статистичні звіти про склад, розподіл та результати навчання студентів, що засвідчили певні закономірності формування державного замовлення, вимог до майбутніх журналістських кадрів та їх підготовки. Так, державне замовлення на журналістів протягом I та II періоду становило 75 студентів на перший курс факультету журналістики Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, що засвідчує стабільно високу потребу у журналістських кадрах. Варто зазначити, що з 75 студентів першого курсу кількість випускників відділення журналістики у середньому, протягом цього періоду, складала близько 20-25 студентів. Тобто диплом за спеціальністю «журналістика» отримувало лише одна третина.

Також в межах статистичних звітів простежуються вимоги за критеріями національної та гендерної приналежності. Так, відповідно до «Звіту Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка на початок 1953-1954 навчального року» зафіксовано кількість чоловіків, кількість жінок, розподілення за національністю, що представлено на рис. 2.1.

¹¹⁰ Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР. Паспорт спеціальності і спеціалізації Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка. Р-119, опис-11, с. 184, с. 15.

¹¹¹ Там само.

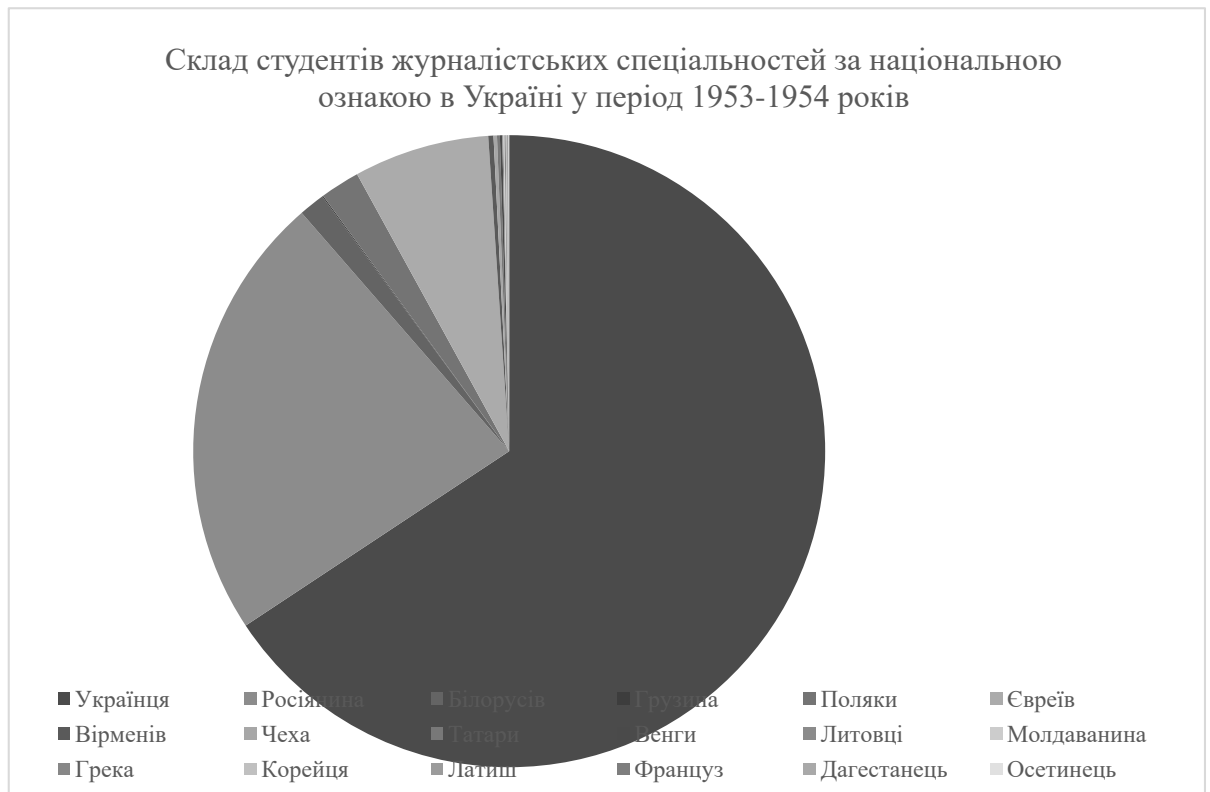

Рис. 2.1. Національний склад майбутніх журналістів Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франк у період 1953-1954 років

Так, станом на 1953-1954 було всього зафіксовано 3402 студента. За національним розподілом з них 779 – росіян, 2235 – українців, 236 євреїв, 69 поляки, 45 білорусів, 9 вірмена, 6 чехів, 5 татар, 4 венгра, 2 литовця, 2 молдаванина, 2 грузини, 2 грека, 2 корейця, 1 латиш, 1 дагестанець, 1 осетинець, 1 француз¹¹². Особлива увага надавалася і врахуванню класової приналежності майбутніх журналістів з огляду на ідеологічну спрямованість їхньої майбутньої професійної діяльності, а також місця проживання (представники сільського та міського населення) (див. додаток Ж).

Відповідно до цього ж статистичного звіту на рис. 2.2 представлений класовий розподіл 195 студентів першого курсу відділення факультету журналістики Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана

¹¹² Статистичний звіт про розподіл студентів на курсах, спеціальностях, національностях, про кількість професорсько-викладацького складу на початок 1953/1954 навчального року. Ф-№79-кв, Р-119, опис-11, сторінок 185 на 47 аркушах, од. збер. 85, на 8 арк.

Франка, з яких: «робітники та діти робітників» – 72 особи, «колгоспники і діти колгоспників» – 33 особи, «службовці і діти службовців» – 90 осіб¹¹³.

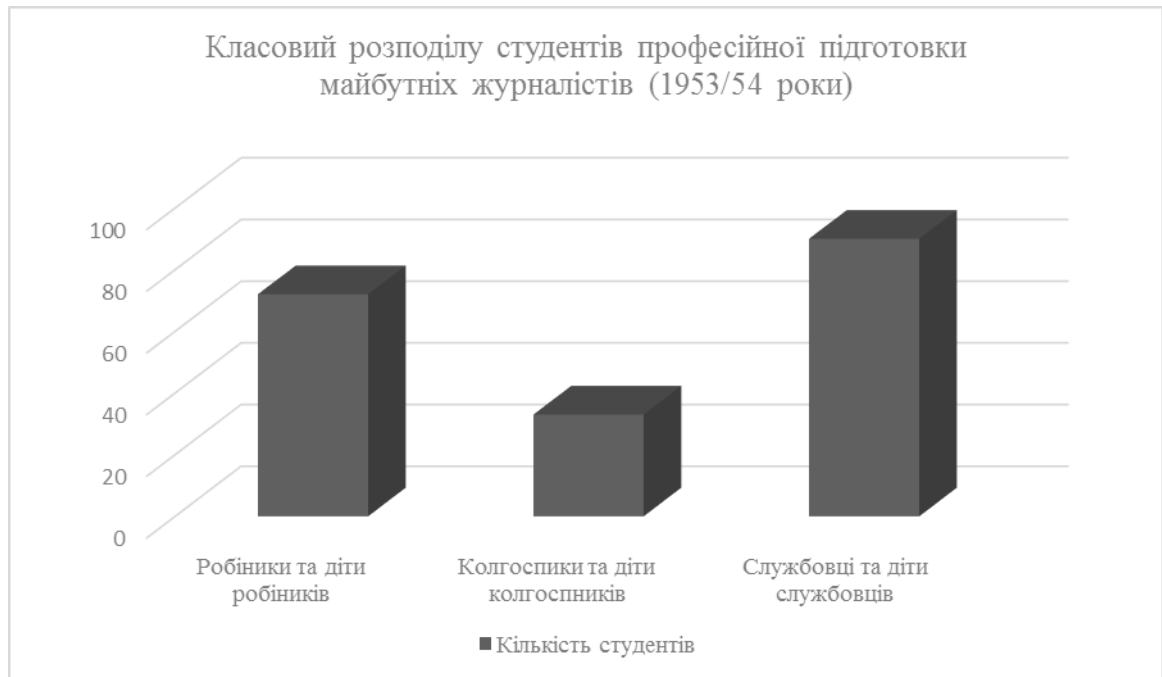

Рис. 2.2. Класовий розподіл студентів професійної підготовки майбутніх журналістів (1953-54 роки)

Відповідно до аналізу за місцем проживання студентів, на представників сільської місцевості припадало більше половини студентів – 100 чоловік, а міської місцевості – 95 чоловік¹¹⁴ (див. додаток Ж).

Протягом II періоду (70-ті–80-ті роки XX ст.) вимоги до вступу абітурієнтів практично не змінювалися. І тільки із здобуттям незалежності України (90-ті роки XX ст. – поч. XXI ст. (до 2015 року) були змінені вимоги до складання іспитів, однак залишився творчий конкурс, характерний для підготовки журналістів попередніх періодів.

Варто зазначити, що протягом I та II періоду студентів готували за однією спеціальністю – літературний співробітник газети. Так, порівняння

¹¹³ Там само.

¹¹⁴ Там само.

статистичних даних за 1958-59 роки та 1960-61 роки на території України засвідчують про значне зростання кількості підготовлених таких спеціалістів. Якщо в 1958-59 навчальному році кількість студентів становила 64,1 тис. осіб, то в 1960-61 навчальному році вона зросла до 71 тис. чоловік. У 1958 році вузи Києва випустили 8952 спеціаліста, а в 1960 році – 10219; в 1958 році було 1105 аспірантів, а в 1960 році – 1852 аспіранта.

Зазначимо, що починаючи з післявоєнного періоду і до кінця 1980-х рр. підготовка журналістів в Україні була спрямована на виконання ідеологічних та політичних вимог комуністичної партії. Переважна більшість вищих шкіл здійснювала освітню діяльність у великих містах, зокрема Києві, Харкові, Одесі, Львові, Дніпропетровську, Чернівцях, Ужгороді. Трансформації у змісті підготовки визначалися необхідністю забезпечення функціонування нових засобів масової інформації, що зумовлювало і появу нових журналістських професій.

На сучасному етапі формування державного замовлення на підготовку фахівців-журналістів для державних потреб у рамках професійної діяльності здійснюється згідно Закону України «Про вищу освіту»¹¹⁵, а також у межах дотримання:

- положень Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20 листопада 2012 року № 5499-VI¹¹⁶;
- порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення

¹¹⁵ Закон України «Про вищу освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004) [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

¹¹⁶ Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 1, ст. 6). [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>

кваліфікації та перепідготовку кадрів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2013 № 306¹¹⁷;

- законів України «Про Державний бюджет України» (2018 р)¹¹⁸.

Виходячи з цього, реалізація мети професійної підготовки журналістських кадрів базується на врахуванні стандартів вищої освіти як нормативної складової, що встановлює загальні принципи діяльності закладів вищої освіти для успішного розв'язання освітніх завдань та досягнення оптимального рівня професійних знань, розвитку професійних здібностей та здатностей майбутніх журналістів.

У зазначеному контексті закономірним видається звернення вітчизняних науковців до економічного підходу щодо вирішення проблем стандартизації та якості в системі вищої освіти (В. Андрущенко¹¹⁹, Л. Антошкіна¹²⁰, В. Бондаренко¹²¹, Н. Верхоглядова¹²², Н. Жигецька¹²³, А. Лігоцький¹²⁴).

Зазначимо, що вплив соціально-економічних чинників розвитку вітчизняного суспільства у загальному контексті вимог до системи вищої освіти України зумовив те, що до 2005 р. у державних ВНЗ відбувалося скорочення обсягів прийому студентів за рахунок державних коштів і збільшення обсягів контрактної форми навчання. Після 2005 р. спостерігається стабілізація, а згодом, згідно з новими положеннями Закону України «Про вищу освіту», і зростання частки студентів, що навчалися за рахунок державних коштів. У

¹¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» № 306 від 15 квітня 2013 р. [online] Київ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2013-p>

¹¹⁸ Закон України «Про державний бюджет України на 2018 рік» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4, ст. 26). [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>

¹¹⁹ Андрущенко, В., 2004. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*, № 1, с. 5-9.

¹²⁰ Антошкіна, Л.І., 2014. Рейтинги ВНЗ у світовому порівнянні: методи і представництво. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*, № 2, с. 9-19.

¹²¹ Бондаренко, В.Д., Загайнова, Л.І. та Костецька, Н.М., 2012. Інституційне та кадрове забезпечення наукової сфери України. *Аналітика і влада*, № 6, с. 64-72.

¹²² Верхоглядова, Н.І., 2016. Удосконалення системи безперервної освіти як запорука економічного розвитку країни. *Інфраструктура ринку*, вип. 2, с. 392-394.

¹²³ Жигецька, Н.В., 2002. *Моделювання, оцінка та менеджмент якості освітніх послуг*. Кандидат наук. Київський національний економічний університет, с. 174-190.

¹²⁴ Лігоцький, А.О., 1997. Концептуальні підходи до формування освітніх систем. *Педагогіка*, № 3, с. 117-118.

порівнянні із загальною кількістю студентів вона становила не менше 51 % осіб, зарахованих на навчання на перший курс. Зазначена тенденція зберігається і серед закладів вищої освіти, що готують вітчизняних журналістів¹²⁵.

Порівняння кількісного складу студентів, що обрали майбутню професійну діяльність у сфері журналістики на тлі інших закладів вищої освіти будемо здійснювати у контексті всієї системи вищої освіти. Так, станом на 2010 р. мережа ВНЗ України налічувала 904 заклади усіх рівнів акредитації та форм власності: 372 ВНЗ II–IV рівнів акредитації, зокрема 193 університети, 57 академій, 123 інститути; 531 ВНЗ I–II рівнів акредитації, зокрема 205 коледжів, 188 технікумів та 138 училищ.

Важливо зазначити, що на сьогодні в Україні створено розгалужену систему підготовки журналістських кадрів у закладах вищої освіти. За даними інформаційної системи «Конкурс» набір студентів за спеціальністю «Журналістика» згідно ліцензійного обсягу здійснювався у 39 ВНЗ. При цьому, у 37 готують фахівців-журналістів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», у 30 ВНЗ – «магістр». Наразі діють: сім факультетів журналістики; факультети із суміжними спеціальностями (систем і засобів масової комунікації, видавничої справи та реклами); три Інститути журналістики, дві Школи журналістики. У закладах вищої освіти створено 26 кафедр журналістики, дві кафедри соціальних комунікацій, одна кафедра журналістики та нових медіа, одна кафедра журналістики та засобів масової комунікації, одна кафедра стилістики української мови і журналістики¹²⁶.

Відповідно до озвучений даних:

- вісім із-поміж цих університетів приватні, 31 – державної форми власності;
- дев'ять із них розташовані в Києві, 26 – в обласних центрах;

¹²⁵ Лісневська, А. Актуальні проблеми вищої професійної освіти телевізійних журналістів-репортерів. *Наукові записки Серія педагогічні науки*, вип. 103, с. 169-176.

¹²⁶ Дорош, М., Кутовенко, О., Піддубна, О. та ін. 2016. *Актуальні аспекти реформування журналістської освіти в Україні. Спеціальний звіт*. Київ: Телекритика, с. 8.

- 26 кафедр журналістики, дві кафедри соціальних комунікацій, одна кафедра журналістики та нових медіа, одна кафедра журналістики та засобів масової комунікації, одна кафедра стилістики української мови і журналістики;
- факультетів журналістики – сім, проте є ще факультети із суміжними спеціальностями (систем і засобів масової комунікації, видавничої справи та реклами), три – Інститути журналістики, дві – Школи журналістики¹²⁷.

Під час історико-педагогічного дослідження професійної підготовки майбутніх журналістів було проведено кількісний аналіз ліцензійного набору, Відповідно до отриманих результатів до бакалаврату денної форми щорічно могло вступити більше 3 тис. студентів, на спеціаліста – близько двох тисяч осіб, до магістратури – 1400 осіб.

Контингент студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації у 2008 навчальному році налічував майже 2,5 мільйона осіб, зокрема, за денною формою – понад 1 мільйон 600 тисяч осіб. Таким чином, на кожні 10 тисяч населення припадає 602 студента, які навчаються у закладах вищої освіти I–IV рівнів акредитації. Для порівняння, показник кількості студентів коледжів, університетів та академій на 10 тисяч населення у Росії становить 495 студентів, у США – 445, у Великій Британії – 276, у Німеччині – 240, у Японії – 233.

У процесі дисертаційного дослідження нами було здійснено порівняння кількісного складу вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку журналістів у світі (див. табл. 2.1).

¹²⁷ Де готують журналістів в Україні? 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/education/de_gotuyut_zhurnalistiv_v_ukraini/

**Кількісний склад вищих навчальних закладів, які здійснюють
підготовку журналістів у світі**

Назва держави	Кількість навчальних закладів
США	450
Німеччина	40
Данія	3
Нідерланди	1
Австралія	15
Україна	39

З них у США журналістській професії навчають у 450 університетах. Німеччина нараховує 40 навчальних закладів, де здійснюється підготовка спеціалістів з масової інформації. У Данії – 3, Нідерландах – 1, Австралія – 15¹²⁸.

Зазначене засвідчує, що стан журналістської освіти, яка набула динамічного розвитку в університетах держави як найбільш престижна у 90-х рр., безпосередньо пов'язана з вимогами щодо демократизації суспільного життя, задекларованому в Законі України «Про освіту» (1991 р.)¹²⁹. Так, у 1994 році підготовку фахівців для мас-медіа на факультеті систем і ЗМІ розпочав Дніпропетровський державний університет, у 1995 році – Харківський і Східноукраїнський (м. Луганськ) державні університети. Процес створення в різних навчальних закладах України відділень і факультетів журналістики триває й зараз. На травень 2016 року за даними Науково-методичної комісії з журналістики Фахової ради з соціальних дисциплін Міністерства освіти та науки України у нашій державі вже існувало 29 вищих навчальних закладів, що згідно з ліцензуванням розпочали підготовку за професійним спрямуванням

¹²⁸ Професійна підготовка журналістів в Україні та світі [online]. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/journalism/25592/>

¹²⁹ Закон України «Про освіту». [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19990813>

«Журналістика»^{130, 131, 132}.

Разом з тим вважаємо, що актуальною проблемою вищої освіти України, включаючи систему професійної підготовки журналістів, стало безсистемне, невмотивоване створення великої кількості відокремлених структурних підрозділів ВНЗ усіх форм власності й підпорядкування. За даними Державного реєстру ВНЗ, в Україні станом на 2010 рік діяло 1004 відокремлених структурних підрозділів, з них державних – 732, приватних – 272¹³³.

Згідно з результатами опитування представників масмедіа 52% його учасників оцінили якість журналістської освіти на три бали з п'яти можливих, 7% поставили 1 бал. «Максимум», 5 балів, не поставив жоден з медійників. Схожа відповідь і щодо якості журналістської освіти у регіонах: середня оцінка варіюється близько 3 у кожному з опитаних регіонів", – зазначають автори. При цьому 59% представників медіаіндустрії з усієї України не задоволені університетською підготовкою. Зокрема, лише 22% опитаних редакторів сказали, що радше наймуть людину з дипломом журналіста.

Сьогодні в Україні існує кілька різновидів підготовки журналістських кадрів:

- факультети та відділення журналістики в університетах (національних, державних);
- комерційні навчальні заклади (Київський міжнародний університет, Український католицький університет, Запорізький приватний класичний університет тощо) ;
- різноманітні короткотермінові тренінги і курси, організаторами яких виступають громадські організації;

¹³⁰ Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII. [online] Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з екрану.

¹³¹ На пути «К повестке дня на XXI век» в области высшего образования. Проблемы и задачи грядущего XXI века в свете региональных конференций. Рабочий документ. Париж, июль 1998 г. ЮНЕСКО, 19 с

¹³² Петрів, Т., Сафаров, А., Сюмар, В. та Чекмишев, О. укл., 2006. Засоби масової інформації: професійні стандарти, етика та законодавчі норми: наук. видання. Київ: Нічлава, 100 с.

¹³³ Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України «Про впорядкування діяльності відокремлених структурних підрозділів вищих навчальних закладів». [online] Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/vr3_6290-08

- підвищення кваліфікації журналістів «на робочому місці» у редакціях засобів масової інформації.

Аналіз архівних та нормативних матеріалів засвідчив, що цілісне формування системи вимог до підготовки майбутніх журналістів відбувалося на тлі:

- формування змісту професійної підготовки майбутніх журналістів, на кожному етапі якого виникала потреба реструктуризації змісту професійного навчання зазначених фахівців, зумовлену потребами розвитку держави та суспільства у конкретний історичний період з урахуванням цілі, соціального замовлення, окреслення актуальної системи теоретичних знань, умінь та навичок, професійних, світоглядних, моральних і громадянських якостей, що мала бути сформована в процесі навчання у ВНЗ;

- визначення структури, змісту й обсягу навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує студенту можливість здобуття вищої освіти та досягнення певної кваліфікації для здійснення професійної діяльності у сфері журналістики (для кожного періоду розвитку суспільства властиві свої характеристики та особливості);

- визначення термінів навчання за денною (очною) формою, необхідних для засвоєння студентами нормативної та вибіркової частин змісту навчання у ВНЗ (прописано у Законі «Про вищу освіту» (2002 рік) та внесеними змінами до 2014 року). Цим Законом було передбачено також розробку засобів діагностики якості вищої освіти, які визначали стандартизовані методики, які призначені для кількісного та якісного оцінювання досягнутого особою рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей. Вищі навчальні заклади визначали спеціалізації за спеціальностями, за якими здійснювалась підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста, спеціаліста та магістра. Назви спеціалізацій за спеціальностями відображали відмінності у засобах, умовах та продуктах діяльності в межах спеціальності.

Зміст варіативних частин освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів, освітньо-професійних програм підготовки, засобів діагностики якості вищої освіти, навчальних планів, програм навчальних дисциплін визначалося вищим навчальним закладом у межах структури та форми, встановлених центральним органом виконавчої влади, що забезпечувало формування державної політики у сфері освіти.

Навчальні плани визначали графік навчального процесу, перелік, послідовність та час вивчення навчальних дисциплін, форми навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю¹³⁴.

На сучасному етапі розвитку системи підготовки журналістських кадрів система вимог оформилася у вигляді стандартів вищої освіти та розробкою освітньо-професійних програм, які базуються на відповідній нормативно-правовій базі, що регулюють діяльність закладів вищої освіти з метою:

- реалізації вимог до змісту, обсягу, рівня освітньої та фахової підготовки майбутніх журналістів;
- забезпечення якості вищої освіти щодо суспільних потреб у фахівцях-журналістах;
- розроблення, впровадження, удосконалення нормативної і навчально-методичної бази, що визначає структуру та зміст підготовки фахівців-журналістів у ВНЗ¹³⁵.

У процесі дослідження також враховано, що основою побудови стандартів вищої освіти у сфері журналістики є принципи:

- *цілеспрямованості*, що передбачає послідовну реалізацію вимог законодавчих актів України за всіма компонентами нормативного і навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців-журналістів потрібного освітньо-кваліфікаційного рівня;

¹³⁴ Закон України «Про вищу освіту». [online] Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T022984.html

¹³⁵ Рожнова, Г.П., 2016. Проблеми та перспективи розвитку сучасного конкурентоспроможного навчального закладу з підготовки журналістів. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. «Теоретико-методичні засади професійної підготовки керівників навчальних закладів» (29.03. 2016 р., м. Житомир), с. 395-400.

- *прогностичності*, що включає передбачення у змісті підготовки майбутніх журналістів динамічних трансформаційних змін в інформаційному просторі, що набувають глобалізаційних ознак і передбачає формування здатності вирішувати на високому рівні завдання майбутньої професійної діяльності;
- *діагностичності*, що забезпечує вимірювання рівня відповідності професійної підготовки вимогам, окресленим в освітньо-професійних програмах, освітньо-кваліфікаційних характеристиках майбутніх журналістів, інших нормативних документах.

Наразі стандарти вищої освіти є складовою системи вищої освіти, а їх структуру утворюють: державний стандарт вищої освіти, галузевий стандарт вищої освіти, стандарти вищої освіти з підготовки журналістських кадрів, освітньо-професійні програми.

Визначаючи кваліфікаційні вимоги до професії журналіста, ми керувалися державними нормативними документами: Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку державних соціальних стандартів у сфері освіти» від 12 червня 2013 року № 499-р¹³⁶; Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 року № 266, Наказом Міністерства освіти і науки України «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266» від 06 листопада 2015 року № 1151¹³⁷.

Кваліфікаційна характеристика фахівця-журналіста з вищою освітою розроблялася з метою:

¹³⁶ Розпорядження Кабміну України «Про затвердження переліку державних соціальних стандартів у сфері освіти», 2013. Офіційний вісник України, № 53, с. 62-64.

¹³⁷ Рожнова, Г.П., 2015. Впровадження Болонського процесу у журналістській освіті України на початку ХХІ століття. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до вип. 36, том I (61): темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гносис, с. 292-299.

- визначення місця фахівця в структурі соціальної діяльності та основних вимог, особливостей майбутньої професійної діяльності випускника закладу вищої освіти;
- визначення функцій сучасного журналіста, способів і засобів його діяльності, перспектив розвитку професії, шляхів підвищення кваліфікації;
- вибору відповідних форм і методів організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх журналістів, розробки сучасного програмно-методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу;
- створення системи діагностики якості освіти.

На сучасному етапі формування вимог до підготовки майбутніх журналістів йдеться про компетентності за спеціальністю «журналістика» (освітніх рівнів: перший (бакалаврський), другий (магістерський), які:

- мають статус основного нормативного документа, що узагальнює зміст журналістської освіти, тобто відображає цілі і завдання професійної підготовки студентів;
- визначають зміст журналістської освіти, що включає систему типових професійних задач, до вирішення яких має бути спроможний майбутній фахівець на певному освітньому рівні підготовки;
- закріплюють стандарт якості професійної підготовки, що відповідає спеціальності «Журналіст» та кваліфікації, яка присвоюється випускнику, і визначається системою типових задач і показниками якості їх вирішення;
- характеризують якість підготовки випускників за ефективністю вирішення ними типових задач – показниками успішності професійної діяльності;
- дозволяють на основі аналізу результатів професійної діяльності прогнозувати, планувати та організовувати функціонування системи журналістської освіти;

- забезпечують активну участь міністерств, відомств, об'єднання журналістів брати активну участь в управлінні забезпечення якості професійної підготовки фахівця, особливо на стадіях її прогнозування та планування.

Структура кваліфікаційної характеристики фахівця-журналіста з вищою освітою включає: призначення кваліфікаційної характеристики (де і з якою метою вона використовується); призначення фахівця-журналіста (посади, на яких він, як правило, може працювати); спеціалізації фахівців та освітні рівні, які випускник може набути самостійно або за умов додаткової підготовки); структуру професійної діяльності журналіста – функціональну та предметну; стандарт якості професійної підготовки фахівця з вищою освітою, що містить, зокрема: загальну характеристику фахівця як соціальної особистості; види діяльності та узагальнені типи професійних задач, обов'язкових для всіх закладів, що здійснюють підготовку за даною спеціальністю, а також професійних задач, що відповідають спеціалізації; вимоги щодо необхідного рівня опанування професійною діяльністю¹³⁸.

Для забезпечення професійної підготовки журналістів розробляються освітні програми, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти журналістської спеціальності. Заклад вищої освіти пропонує варіативний компонент освітньо-професійної програми, який враховує досвід підготовки фахівців даного напрямку, вимоги до журналістської діяльності, особливості кваліфікаційних характеристик фахівців-журналістів, прогноз розвитку журналістської діяльності, і містить:

- перелік об'єктів (предметів) професійної діяльності, з якими пов'язана праця фахівця-журналіста: журналіст, редактор, теле-, радіо-журналіст, коректор, копірайтер, контент-менеджер;
- первинні посади, які може обіймати фахівець після закінчення закладу вищої освіти, а також посадові функції (посадові повноваження) у

¹³⁸ Roznova, A.P., 2015. "Current issues in modern teaching of journalism in the XX century", Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. *Journal «L'Association 1901 «SEPIKE»*. Ausgabe 10, Osthofen, Deutschland, Poitiers, France, Los Angeles, USA, p. 30-32.

відповідності до нормативних документів (кваліфікаційні довідники посад керівників, фахівців та службовців, посадові інструкції міністерств та відомств тощо) та первинні посади: помічник прес-секретаря, практикант видання, помічник редактора, помічник журналіста.

Структура посад професійної діяльності журналіста представлена таким чином:

- позаштатні кореспонденти або «фрілансери» – це самостійні фахівці, які пропонують свої матеріали виданням;
- власні кореспонденти, в обов'язки яких входить збір інформації і доставка свіжих новин, оперативне висвітлення подій та заходів (мітингів, концертів, дебатів тощо);
- репортери – це творці жанрів новин, їх мета – вчасно опинитися в потрібному місці, в потрібний час;
- очільники рубрик, які ведуть постійні розділи у виданнях, на радіо та телебаченні;
- відповідальні секретарі, які контролюють весь процес випуску свіжого номера, телепередачі, новин часто в он-лайн режимі;
- головні редактори – це відповідальні працівники, які очолюють редакції ЗМІ і координують роботу;
- журналісти, які знайшли себе у рекламі;
- тележурналісти і радіожурналісти пишуть сценарії, озвучують тексти, готують свої програми, виходять у прямий ефір;
- інтернет-журналісти – об'єднують майже всі різновиди, їх діяльність набуває все більшого поширення особливо останнім часом.

Окремо можна зазначити про міжнародних журналістів, до яких висуваються особливі вимоги знання кількох іноземних мов, історії, психології, етики, ораторського мистецтва тощо.

Структуру діяльності фахівця можна представити як логічну послідовність реалізації посадових прав та обов'язків (предмет, форми, методи, засоби, правила, напрями та умови журналістської діяльності). До журналістів

зазвичай пред'являють певні вимоги: вища освіта, знання психології спілкування, іноземних мов, самоконтроль, культура мовлення, уміння образно мислити, оперативність, допитливість.

Результати прогнозу зміни професійних і соціально важливих задач у процесі практичної діяльності на рівні компетенції посадових обов'язки, які в майбутньому буде виконувати випускник вищого навчального закладу, відображаються у вимогах до підготовки майбутніх журналістів, які мають бути здатними, зокрема, підготувати інформаційні матеріали з актуальної необхідної теми (скласти питання для інтерв'ю, призначити зустрічі, виїхати на місце їх проведення, обробити інформацію перевірити її достовірність) інформації.

Підготовка сучасного фахівця журналістської сфери передбачає:

- використання типових задач для здійснення професійних функцій, типів та видів професійної діяльності фахівця-журналіста;
- засвоєння системи професійних знань та вмінь, необхідних для ефективного трактування, поширення та аналізу інформації в системи загальнолюдських, національних та особистісних цінностей;
- постійне оновлення змісту навчання у вигляді змістовних модулів освітніх програм підготовки фахівців, вибору тих чи інших форм, методів та засобів навчання відповідного розподілу навчального часу, обсягу навчальних дисциплін і форм державної атестації;
- висування відповідних вимог до професійного відбору, зокрема, до здібностей і підготовленості абітурієнтів у вигляді системи знань, умінь і навичок, на основі яких буде здійснюватися підготовка до складної професійної діяльності;
- вимоги до психологічних властивостей та якостей особи як таких, що є протипоказаними у майбутній професійній діяльності;
- додаткові вимоги до попереднього освітнього рівня особи, спеціальних здібностей, вікових або інших обмежень, досвіду попередньої практичної діяльності, особистих якостей (толерантність, оперативність,

наполегливість, об'єктивність, спостережливість, комунікабельність, вміння працювати в команді, ініціативність, працездатність і працьовитість, витривалість, стійкість до стресів тощо).

Водночас зазначимо, що в системі професійної підготовки майбутніх журналістів відсутні єдині галузеві стандарти. Як правило, заклади вищої освіти розробляють освітні програми, які визначають нормативний зміст підготовки майбутніх фахівців за певними напрямками відповідних освітніх рівнів вищої освіти (першого (бакалаврського) та другого (магістерського)). Сучасна система вимог до освітніх стандартів окреслює професійний образ, так званого, сукупного фахівця-журналіста, здатного ефективно виконувати всі передбачені виробничі функції в обраній сфері діяльності.

У вирішенні проблеми визначення загальних вимог до професійної підготовки майбутніх журналістів набуває важливого значення застосування професіологічного підходу і використання професіограм, які розкривають професійні і особистісні вимоги до спеціаліста на конкретному робочому місці в конкурентному середовищі¹³⁹. Професіограма розглядається як: документ, в якому описані особливості спеціальності, професії; паспорт, який включає в себе сукупність особистісних якостей, фахових і спеціальних знань і умінь; складна ієрархічна структура, в якій всі сторони професійної діяльності, а також особистісні якості, навички і уміння представлені у взаємозв'язку¹⁴⁰. Особливо важливим, на нашу думку, є визначення в її межах особистісних якостей майбутнього журналіста з огляду на зростаючий вплив результатів його діяльності на середовища нашої життєдіяльності.

У процесі дослідження нами було здійснено аналіз вимог до професійної підготовки майбутніх журналістів в освітній системі України (друга половина XX – початок XXI століття).

¹³⁹ Рожнова, Г.П., 2017. Інноваційний характер форм та методів професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах. 36. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. «Інноваційний менеджмент у закладах освіти» (21.03. 2017 р., м. Житомир), с. 132-139.

¹⁴⁰ Савіщенко, В.М., 2008. Педагогічні умови формування професійно-значущих якостей майбутнього юриста в начально-виховному процесі ВНЗ [Текст]. Кандидат наук. Класичний приватний університет, с. 31-33.

Таким чином, вимоги до підготовки майбутніх журналістів у виокремлений хронологічний період розглянуто у межах визначених наукових підходів, що дозволило розглянути певні аспекти цілей, пріоритетів та змісту професійної підготовки журналістів у закладах вищої освіти.

Вивчаючи архівні матеріали, зокрема, Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка ми з'ясували, що в період з 1950-х до 1990-х років підготовка здійснювалась за одними навчальними планами та програмами на всій території СРСР. Навчальний процес був націлений насамперед на реалізації ідеологічної складової.

Аналізуючи вимоги до підготовки журналістів у відповідності до сьогодення, зазначаємо, що відповідно до Закону України «Про вищу освіту» важливим є надання автономії закладам вищої освіти, вимоги прописані в освітньо-професійних програмах, які затверджують заклади вищої освіти на засіданнях учених рад у відповідності до Ліцензійних вимог та нормативно-правової бази, що забезпечує освітній процес.

2.2. Структура і зміст професійної підготовки майбутніх журналістів

Подальша логіка дослідження проблеми підготовки майбутніх журналістів в окреслений хронологічний період передбачає, на нашу думку, більш детального розгляду таких її аспектів, як зміст професійного навчання фахівців зазначеної категорії, характеристики його змісту та структури з урахуванням відповідних кожному виокремленому періоду принципів, форм, методів і засобів організації цього процесу. Виконання цих завдань на різних етапах розвитку журналістської освіти в Україні контролювали виконавчі за законодавчі органи влади, органи управління ВНЗ.

Звернемося до спроби поетапного аналізу структури та змісту підготовки журналістів у визначеному контексті, чому буде слугувати, насамперед, аналіз

архівних документів. Так, вивчення архівів Львівського ордена Леніна державного університету імені Франка надає змогу охарактеризувати особливості навчального процесу підготовки журналістів I періоду¹⁴¹.

Зважаючи на те, що навчальні плани, як і все планування у всій державі, розроблялися в рамках затвердження, так званих «п'ятирічок», соціально-економічна політика яких ґрунтувалася на твердженні про швидкий розвиток економіки Радянського Союзу, їх змістове наповнення віддзеркалювало провідні загальносоюзні ідеї, визначені централізовано в загальнонаціональному масштабі спеціально створеним державним органом (Держплан СРСР) під керівництвом КПРС та Й. Сталіна. Уперше програма підготовки журналістів в Україні була впроваджена в рамках п'ятої п'ятирічки (1951-1955 рр.).

Підготовка навчальних планів та програм здійснювалася Головним управлінням університетів СРСР. Єдиний план підготовки спеціалістів, у тому числі журналістів, формувався на всій теорії Радянського Союзу, включав єдині для всіх навчальних закладів дисципліни, окреслював їх обсяг та змістове наповнення.

У період 50-их – 60-их років XX ст. років підготовка журналістів здійснювалася наступним чином: професія журналіста відносилася до спеціальності «Журналістика», спеціалізації «Журналістика», фахівці цієї спеціалізації випускалися за спеціальностями: «Літературний співробітник газети» та «Філолог».

Підготовка спеціалістів здійснювалася з відривом від виробництва. Розподіл дисциплін на курсах визначався визнанням пріоритетної значущості, насамперед, ідеологічних дисциплін. Так, на першому та другому курсі вивчалися такі дисципліни, як: «Основи марксизму-ленінізму», «Історія СРСР», «Історія філософії», «Всесвітня історія», зміст яких характеризувався виключно

¹⁴¹ Львівський державний університет імені Івана Франка. Министерство высшего образования СССР. Главное управление университетов. Учебные планы на 1950/1951-1955/56. II половина 50-х – 60-ті рр. XX ст., 1950. Фонд Р-119, опис № 11, ед. хранения № 50. Москва, стр. 105.

політичним замовленням, спрямуванням на виховання ідеологічного працівника. Філологічне спрямування підготовки забезпечувалося викладанням таких дисциплін, як «Введення в мовознавство», «Історія російської літератури», «Зарубіжна література», «Современный русский язык»¹⁴².

У такому ж контексті формувався зміст навчання майбутніх літературних співробітників та філологів на третьому році навчання і був представлений такими дисциплінами, як «Історія більшовицької преси» та «Історія всесвітньої журналістики», «Диалектический и исторический материализм», «Історія народів СРСР». Зазначимо також, що провідними навчальними дисциплінами протягом всього періоду підготовки (п'ять років) визначалися: «Історія радянського права» та «Історія міжнародних відносин», «Російський фольклор» та «Зарубіжна література».

Окрім того, підготовка майбутніх журналістів передбачала можливість відвідування окремих годин факультативних курсів таких, як: «Психологія», «Латинську мова», «Логіка», «Фотосправа», «Історія естетичних навчань», «Іноземна мова», «Стенографія та машинопис», що мало забезпечити освітні запити майбутніх журналістських кадрів у загальному культурному розвитку на набутті необхідних професійних навичок.

Розподілення годин на підготовку майбутніх журналістських кадрів (всього 3888 годин) передбачало 2534 год. Лекційних, 1354 – практичних занять. Найбільше годин на практичні заняття відводилося вивченню іноземної мови – 408, що здійснювалося протягом чотирьох курсів підготовки журналістів. Екзамени склалися наприкінці другого, третього та шостого семестрів навчання.

На «Основи марксизму-ленінізму», як провідну ідеологічно важливу дисципліну, виділялось 270 годин, з яких 150 годин складала теорія та 120 годин практичні заняття. Предмет вивчався протягом двох перших років навчання. «Зарубіжну літературу» вивчали 272 години, а історію російської

¹⁴² Львівський орден Леніна державний університет імені Івана Франка. Навчальна частина. Паспорти спеціальностей і спеціалізацій факультетів. Факультет журналістика. 07.10.1970. Р-119, № 11, стр. 184, с. 16.

літератури – 360 годин. Обидва предмети виключно проходили у формі лекцій. Щорічно студенти здавали екзамени. Предмет «Зарубіжна література» вивчали до третього курсу, «Історію російської літератури» – до четвертого курсу. На дисципліну «Історія журналістики», яка вивчалася від третього до п'ятого курсів у форматі лекцій, виділялось 156 годин і було передбачено щорічний екзамен.

Як і в наші дні, екзамени для студентів 1-4 курсів проходили протягом січня (після закінченні I семестру) та червня (після закінчення II другого семестру). Повністю була відсутня залікова сесія, яка проходила разом із екзаменаційною.

На четвертому та п'ятому курсі навчання майбутніх літературних співробітників та філологів, особливу увагу приділяли навчально-виробничій практиці. Алгоритм її проходження передбачав: отримання від вищого навчального закладу направлення до місцевих та регіональних видань; вивчення сфери їх діяльності на напрямів реалізації інформаційного (ідеологічного) наповнення публікацій; структури та організації діяльності радянських газет та журналів; оволодіння певними навичками практичної діяльності у професійній сфері.

На останньому курсі у другому семестрі, починаючи з другої половини лютого до кінця червня включно, студенти готували дипломний проект та готувалися до державних іспитів. Всього за весь період підготовки майбутніх журналістів студенти складали 34 іспити та захищали 4 курсові роботи. Аналіз навчального плану засвідчив, що контроль навчальних досягнень майбутніх журналістів здійснювався переважно у формі іспитів.

Як було зазначено вище, за п'ять років навчання за спеціальністю «Журналістика» було заплановано написання чотирьох курсових робіт, тематика яких була пов'язана, наприклад, з історією розвитку радянської преси. Варто також зазначити, що курсові роботи присвячувалися вивченню жанрів журналістики. Серед архівних документів ми знайшли, як один із прикладів, тему курсової роботи для студентів третього курсу «Аналіз жанрів радянської

преси». Студентам необхідно було на прикладі одного із періодичних радянських видань проаналізувати його жанри, охарактеризувати вимоги до нього в теоретичному та практичному аспектах на прикладі публікацій в газетах і журналах України та Радянського Союзу. Видання вибиралося на розсуд студента. Після написання курсової роботи відбувався її захист, під час якого необхідно було продемонструвати обізнаність з досліджуваними проблемами, дати чітку характеристику ідейного наповнення публікацій, знання теорії жанрів тощо¹⁴³.

Загалом теми курсових робіт більшою мірою були направлені на пролетарське виховання молоді, підтримку більшовицької культури. Для студентів другого курсу визначалося, наприклад, завдання написати нарис про видатного діяча Радянського Союзу. Студенти не просто виконували творче завдання, а обґрунтовували вибір жанру, мали продемонструвати глибоке володіння теорією та практичними навичками написання нарису. Такий вид підготовки курсової роботи передбачав два завдання: теоретичне та практичне, що давало змогу оцінити рівень сприйняття та засвоєння теми, визначити якість представлення матеріалу. На підготовку курсової роботи виділялось близько місяця.

Цікавим для нашого дослідження є також факт, що в ході підготовки літературних співробітників та філологів проводилися обов'язкові відкриті зібрання для студентів усіх вищих навчальних закладів факультету «Журналістика». Зокрема, на зібранні 22 квітня 1963 року обговорювалися питання пропаганди в газетах «Вільна Україна» та «Львівська правда», йшлося про історію створення видань та проблеми, які висвітлювалися в українських виданнях (газетах та журналах)¹⁴⁴.

На випускному курсі, відповідно до навчальних планів, обов'язковим було складання державних іспитів з: «Основ марксизму-ленінізму» та «Журналістики», а також відбувався захист дипломних робіт. Під час

¹⁴³ Там само, с. 76-78.

¹⁴⁴ Там само, с. 49.

проведення екзаменаційних сесій обов'язковими були щорічні іспити із російської та іноземної мов. Упродовж чотирьох років студенти складали іспит із «Історії російської літератури» та «Всесвітньої літератури».

Значним досягненням у підготовці журналістів стало у 1959 році відкриття прийому до аспірантури на кафедрі журналістики Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка¹⁴⁵.

У період 70-тих – 80-тих рр. ХХ ст. зміст та структура підготовки журналістських кадрів практично не змінилися. Проте більший акцент надався теорії журналістської діяльності. До позитиву можна також віднести те, що практично у два рази збільшилася кількість годин, що виділялася для проведення виробничої практики. Зазначене стосувалося і термінів викладання дисциплін «Історія української журналістики» та «Історія комуністичної преси». Окремо зазначимо, про характерну рису цих років, що виявлялася у приділенні значної уваги для вивчення громадянської та літературної спадщини українських діячів, зокрема І. Франка, П. Дорошенка та ін. Більшість тодішніх вихованців журфаків згодом виявились на вістрі перебудови і національного відродження, незважаючи на те, що їм нав'язувалися більшовицькі догми, які не мали практично жодного зв'язку з традиціями української періодики й публіцистики.

З проголошенням незалежності України кожен ВНЗ отримав право формувати незалежний навчальний план, що надало змогу формувати зміст, структуру, впроваджувати нові форми та методи підготовки журналістів, а також здійснювати майбутніми фахівцями вибір серед шкіл журналістики: Могилянська школа журналістики, Львівська та Шевченківська школи.

Складністю характеру журналістської праці пояснюються проблеми змісту та структури, а також функціонування системи підготовки фахівців для цієї суспільної сфери. Професіоналізм у журналістиці сьогодні – ємке і

¹⁴⁵ *Звіт про науково-дослідницьку роботу кафедри за 1962 рік.* Львівський ордена Леніна державний університет імені Франка Міністерства вищої освіти СРСР. Кафедра Журналістики, Р-119, опис 15, од. збер. 51, 18 арк.

багатозначне поняття, яке передбачає не тільки глибоке усвідомлення людиною місії мас-медіа, але й оволодіння нею цілим комплексом організаційно-редакційних та літературно-творчих навиків. До того ж сучасний журналіст має виконувати ряд невластивих для попередніх періодів функцій, а саме: підприємця, менеджера, мецената, рекламодавця тощо. У великих творчих об'єднаннях цим займаються спеціально найняті люди або власники. В умовах функціонування невеликих редакцій такі види діяльності виконуються практично всіма журналістами, що стає умовою виживання у конкурентній боротьбі¹⁴⁶.

Зазначене вимагає такої організації процесу підготовки майбутніх журналістів, яка передбачає чітке, послідовне, логічно обумовлене застосування різних форм навчальних занять, що забезпечують формування системи знань, умінь, навичок, досвіду, особистісних якостей студентів, здатності розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в умовах реальної професійної діяльності. Водночас останніми роками у практиці педагогіки вищої школи ведеться пошук шляхів підвищення ефективності навчання за рахунок активізації навчальної діяльності студентів та інтенсифікації освітнього процесу на основі використання активних методів навчання¹⁴⁷, які посилюють діалогічну взаємодію всіх його учасників, позбавляють від примусу, забезпечують спілкування, сприяють усвідомленню майбутніми фахівцями сенсу професійної підготовки та самоусвідомленню себе як професіонала-журналіста, активізують творчу діяльність.

Реалізація поставлених завдань потребує впровадження інтерактивних форм, методів та технологій навчання як одного з найважливіших напрямів удосконалення підготовки майбутніх журналістів. З цією метою для унормування повного навчального навантаження студента з конкретної дисципліни в початковий процес закладів вищої освіти введено кредити (лат.

¹⁴⁶ Підготовка журналістів: погляди збоку і зсередини. [online] Режим доступу: https://dt.ua/EDUCATION/pidgotovka_zhurnalistiv_poglyadi_zboku_i_zseredini.html

¹⁴⁷ Андрущенко, В., 2008. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «Український прорив». *Вища освіта України*, № 2 (29), с. 10-17.

credere – довіряти) як певну числову міру. Трудомісткість кожного кредиту становить 36 годин роботи студента самостійно і під керівництвом науково-педагогічного працівника. Заліковий кредит є одиницею виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів, які складаються з кількох кредитів.

Отже, на сучасному етапі підготовки майбутніх журналістів, кредитно-модульну систему слід розглядати як: нормативний базис організації навчальної діяльності ВНЗ, що регламентується відповідними документами; ефективний засіб розв'язання завдань підготовки фахівців різних освітніх рівнів (перший (бакалаврський), другий (магістерський); цільову програму індивідуалізації навчальної діяльності студента; інструментарій запровадження в освітній процес сучасних освітніх інновацій та інформаційних технологій, про що йдеться в матеріалах «Кваліфікаційної характеристики бакалавра-журналіста» (див. додаток 3).

На основі журналістського розслідування, проведеного виданням «Детектор Медіа» у 2015 році, ми здійснили порівняння ліцензійних обсягів та навчальних дисциплін у різних вишах України, де відбувалась підготовка журналістів¹⁴⁸.

В Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка при підготовці фахівців за спеціальністю «Журналістика» вивчалися такі дисципліни, як «Актуальні проблеми міжнародних відносин», «Історія українського та зарубіжного кіно», «Політичні системи світу», «Міжнародна журналістика», «Агенційна журналістика», «Основи наукових досліджень», «Культура усного мовлення», «Професійні стандарти журналістської діяльності», «Теорія масової інформації», «Комунікаційні технології», «Теорія журналістики», «Вибрані розділи трудового права і основ підприємницької діяльності», «Медіабезпека», «Тележурналістика», «Радіожурналістика», «Дипломатичний протокол», «Повсякденність та стилі

¹⁴⁸ Де готують журналістів в Україні? 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/education/de_gotuyut_zhurnalistiv_v_ukraini/

життя», «Соціологія економічних відносин», «Громадські організації», «Правова інформатика», «Історія зарубіжної журналістики», «Сучасна українська публіцистика», «Соціологія масової комунікації», «Проблематика ЗМІ», «Журналістське розслідування», «Практична стилістика», «Медіаправо», «Журналістська етика», «Теорія твору і тексту», «Історія української журналістики».

Також студенти могли обрати одну з тематичних спеціалізацій (*зосередження діяльності на відносно вузьких, спеціальних напрямках, окремих технологічних операціях або видах продукції; набуття спеціальних знань, навичок у певній галузі, або як поділ праці за її окремими видами, формами*)¹⁴⁹, до яких віднесено такі, як: «Політична журналістика», «Економічна журналістика», «Міжнародна журналістика», «Освітня журналістика», «Правова журналістика», «Соціальна журналістика», «Спортивна журналістика», «Наукова журналістика», «Журналістика на історичну проблематику».

У Київському університеті імені Бориса Грінченка навчальний план з підготовки журналістів передбачав викладання таких дисциплін, як «Сучасні інформаційні технології в масовій комунікації», «Проблематика ЗМІ», «Сучасна проблематика ЗМІ», «Історія української журналістики», «Аналітичні жанри журналістики», «Газетно-журнальне виробництво», «Медіаосвіта», «Медіакритика», «Радіовиробництво», «Психологія журналістської творчості», «Методи і прийоми журналістської праці», «Створення авторських телевізійних програм».

У Київському університеті культури, що належить до приватної форми власності, у 2015 році, відповідно до ліцензії, на денній формі навчання освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» могли здобути 100 студентів, освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст» могли здобути 75 студентів. Ліцензійний обсяг до магістратури становив 50 місць. На заочній формі

¹⁴⁹ Спеціалізація. [online] Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/38/53409/384382.html>

навчання освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» могли здобути 100 студентів, «спеціаліст» – 45 студентів, «магістр» – 25 студентів. Журналістику можна було вивчати також за дистанційною формою навчання, відповідно до ліцензії передбачено було 30 місць для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» та 30 місць – для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»¹⁵⁰. З Сайту університету¹⁵¹: Університет деякий час був об'єктом журналістських розслідувань, але в грудні 2014 року йому відновили ліцензію.

У Національному авіаційному університеті, відповідно до ліцензії, за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», на денній формі навчання, могло навчатися 75 студентів, бюджетних місць не було; за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст» могло навчатися 45 студентів, з них 8 студентів на бюджетній основі; на магістратурі було виділено 15 місць, з них – 5 бюджетних. За заочною формою навчання могло навчатися 75 чоловік за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», бюджетних місць не було, освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст» здобути могли 20 студентів і всі на контрактній основі, ступінь «магістра» могли здобути 15 чоловік, бюджетних місць не виділялось.

Кафедра журналістики входить до складу Навчально-наукового Інституту міжнародних відносин. До обов'язкових дисциплін, які викладалися, згідно планів, віднесено: «Вступ до журналістики», «Геополітика», «Глобалістика», «Дизайн періодичних видань», «Етика та естетика», «Жанри міжнародної тематики», «Журналістський менеджмент і маркетинг», «Журналістські жанри», «Засоби масової інформації в умовах глобалізації», «Інформаційні агентства світу», «Інформаційні війни», «Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах», «Історія світової культури», «Історія світової літератури», «Літературно-художня критика в засобах масової інформації», «методика роботи прес-секретаря», «Мистецтво реклами», «Основи

¹⁵⁰ Де готують журналістів в Україні? 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/education/de_gotuyut_zhurnalistiv_v_ukraini/

¹⁵¹ Київський університет культури. Журналістика і міжнародні відносини. [online] Режим доступу: <https://kuk-university.com/departments/kafedra-4>

інформатики і репрографії», «Основи продюсерської діяльності», «Основи радіожурналістики», «Основи тележурналістики», «Основи теорії журналістики», «Сучасний телевідеопроцес», «Сучасні українські ЗМІ в ціннісному вимірі», «Сценічна майстерність».

У Київському національному університеті культури і мистецтв, відповідно ліцензії, які мав університет, дозволялося здійснювати набір студентів на денну форму навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавра»—75 чоловік, бюджетних місць при цьому виділено було 15; на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» виділено 50 ліцензійних місць, бюджетні місця були відсутні. На заочній формі передбачено навчання за освітньо-професійним рівнем «бакалавр» – 50 чоловік за контрактною формою навчання. Освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст» могли отримати 25 чоловік, бюджетних місць також не було передбачено. У магістратурі виділялося 25 місць і всі також на контрактній основі.

Підготовку журналістів здійснювала випускова кафедра журналістики, яка входила до складу факультету журналістики та міжнародних відносин. На офіційному сайті факультету¹⁵² подано короткий опис «Про професію», в якому зазначено: «Підготовка сучасного журналіста передбачає поєднання відповідних навичок і умінь за кількома взаємопов'язаними напрямками: кореспондента, оглядача, коментатора, літературного редактора. Таке обґрунтування визначає своєрідну формулу узагальнених кваліфікаційних вимог до сучасного журналіста в нинішніх умовах суспільного поступу. Це: професіоналізм, порядність, патріотизм».

Для сучасного періоду характерним є чітке виокремлення напрямів підготовки та дисциплін, які забезпечують їх змістове наповнення. Зокрема, сюди слід віднести: *історичний напрям* («Історія української і світової журналістики», «Історія української журналістики», «Історія зарубіжної літератури» тощо); *теоретичний* («Основи журналістики», «Текстознавство»,

¹⁵² Київський національний університет культури і мистецтв. [online] Режим доступу: <http://ijimv.knukim.edu.ua/>

«Основи видавничої справи та редагування»); *нормативно-правовий* («Видавничі стандарти», «Авторське право», «Медіаправо»); *організаційно-практичний* («Жанри журналістики», «Фотожурналістика», «Вступ до спеціальності», «Коректура», «Поліграфія», «Літературне редагування»); *творчий* («Журналістська майстерність», «Літературне редагування», «Редакторська майстерність»); *маркетинговий* («Видавничий бізнес», «Видавнича справа за рубежем», «Електронна комерція»); *електронний* («Сучасні інформаційні технології», «Макетування і верстка», «Дизайн видання», «Веб-дизайн»)¹⁵³.

Представлення змісту підготовки майбутніх журналістів у деяких закладах вищої освіти України надаємо в додатку (див. додаток В) та табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Дисципліни, що забезпечують підготовку майбутніх журналістів в Україні

Назва вищого навчального закладу	Дисципліни, що забезпечують підготовку майбутніх журналістів
Київський міжнародний університет	«Електронні видання та Інтернет», «Психологія журналістської творчості», «Український фольклор», «Основи інформатики та репрографії», «Історія зарубіжної літератури», «Риторика», «Екологія», «Соціологія масової комунікації», «Проблематика ЗМІ», «Журналістське розслідування», «Публіцистична майстерність», «Екстремальна журналістика», «Практична стилістика», «Медіаправо», «Журналістська етика», «Теорія твору і тексту», «Історія української журналістики», «Міжнародна журналістика», «Газетно-журнальне виробництво», «Радіовиробництво», «Рекламознавство та підготовка рекламних текстів», «Спічрайтинг», «Організація і проведення рекламної компанії», «Телерадіорежисура», «Монтаж», «Техніка усного мовлення в ефірних ЗМІ», «Робота журналіста в кадрі», «Організація роботи редакції в умовах ринкової економіки», «Організація проведення рекламної кампанії», «Стилiстика газетно-журнального тексту»

¹⁵³ Рожнова, Г.П., 2015. Розвиток професійної підготовки журналістів в Україні: роль працівників мас-медіа у діяльності вищих навчальних закладів. Зб. наук. статей III Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання освіти та наук (1-11 листопада 2015 р., м. Харків), с. 198-202.

Продовження таблиці 2.2.

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	«Агенційна журналістика», «Вступ до спеціальності», «Газетно-журнальне виробництво», «Демографія», «Економічна проблематика», «Еристика», «Журналістська етика», «Журналістське розслідування», «Журналістські посади», «Засоби масової комунікації: мова, література і суспільство», «Зв'язки із громадськістю», «Інтелектуальна власність» (авторське право), «Інтернет-журналістика», «Інформаційна політика та безпека», «Історія зарубіжної журналістики», «Історія зарубіжної літератури», «Історія зарубіжної публіцистики», «Історія української журналістики», «Історія української публіцистики», «Комунікаційна естетика» (комунікаційна логіка), «Комунікаційні технології», «Літературний стиль», «Медіакритика», «Медіаправо» (медіарегулювання), «Методика та організація наукових досліджень», «Методологія досліджень соціальних комунікацій», «Теорія та практика масових комунікацій», «Теорія твору і тексту», «Технічні засоби виробництва», «Українське журналістикознавство», «Фотожурналістика»
Національний університет «Києво-Могилянська академія»	«Вступ до відеовиробництва», «Етика журналістики», «Сучасна теорія і практика радіомовлення», «Сучасна теорія і практика «періодичної преси»», «Сучасна теорія і практика телебачення», «Міжнародна журналістика», «Правове забезпечення діяльності ЗМІ», «Виробництво телевізійних новин», «Міжнародні медіасистеми», «Теорія медіакультури», «Документалістика», «Менеджмент ЗМІ та медіапланування», «Актуальні проблеми журналістики», «Основи герменевтики», «Методологія медіадосліджень», «Новітні медіа та онлайнова журналістика», «Мультимедійні журналістські проекти», «Лабораторія громадського мовлення», «Анімація», «Виробництво журналів», «Економічна журналістика», «Журналістське розслідування», «Наукова журналістика», «Теорія масових комунікацій».
Український гуманітарний інститут	«Соціологія масової комунікації», «Основи психофізіології людини», «Соціальна проблематика ЗМІ», «Теорія масової комунікації», «Теорія масової інформації», «Соціокомунікаційні технології», «Технічні засоби медійного виробництва», «Теорія і методика журналістської творчості», «Медіакритика», «Агенційна журналістика», «Фотожурналістика», «Радіовиробництво», «Телевиробництво», «Інтернет-журналістика», «Веб-дизайн і html-програмування», «Прямоефірне телевізійне мовлення», «Прямоефірне радіомовлення», «Сценарна майстерність», «Новітні тенденції в журналістиці», «Постановка голосу», «Літературне редагування», «Практична стилістика української мови», «Основи релігійної журналістики», «Освітньо-наукова проблематика ЗМІ», «Економічна проблематика ЗМІ», «Основи реклами»

Продовження таблиці 2.2.

Львівський національний університет імені Івана Франка	<p>«Історія української культури», «Політологія», «Політична історія України», «Екологія», «Соціологія масової комунікації», «Основи наукових досліджень», «Історія видавничої справи і редагування», «Соціальні комунікації», «Організація роботи редакції і праці журналіста», «Основи зображальної журналістики, медіаекономіка, інфографіка новинного дизайну», «Вступ до інтернет-журналістики», «Практикум з українського правопису», «Аудіовізуальна журналістика», «Редагування в ЗМІ», «Соціальна психологія масової комунікації», «Теорія і практика реклами», «Деонтологія журналістики», «Медіаекономіка зарубіжних країн», «Психологія мас-медіа», «Аудіовізуальні медіа: від кіно до інтернету», «Медіа безпека (безпека життєдіяльності журналіста)», «Основи охорони праці» та ін.</p> <p>Окрім обов'язкових дисциплін, студенти можуть вибрати вибіркові, зокрема: «Вступ до права ЄС», «Мовний світ Івана Франка», «Екологічна хімія», «Дія органічних речовин на психіку людини» тощо.</p>
Український католицький університеті	<p>«Есеїстика», «Репортаж», «Журналістське розслідування», «Аналітична журналістика», «Медіабрендинг», «Ідеї в соціальних медіях», «Управління проєктами», «Медіаменеджмент», «Політичні комунікації», «Візуальні комунікації», «Світові медіасистеми», «Медіаефекти та пропаганда», «Семіотика медій», «Драматургія науки», «Критичне мислення», «Медіапсихологія», «Соціологія і медії», «Соціологія міста», «Друковані медії», «Онлайн-журналістика», «Радіожурналістика», «Телевізійні новини», «Телевізійні формати, вступ до журналістики», «Медіаестика/медіаправо», «Медіариторика», «Креативні індустрії», «Рекламні комунікації», «Медіакритика», «Історія ідей», «Західна цивілізація», «Мова медій», «Християнська духовність», «Іноземна мова для журналістів», «Публічна історія та медії», «Церква і соціальна комунікація».</p>
Харківський Національний університет імені В.Н. Каразіна	<p>«Іноземна мова за фахом», «Історія України», «Сучасна українська мова», «Сучасна російська мова», «Основи інформатики», «Теорія літератури», «Історія української літератури», «Історія світової літератури», «Історія російської літератури», «Загальне редагування», «Основи журналістики», «Історія української журналістики», «Зарубіжна журналістика», «Теорія і методологія журналістської творчості», «Журналістська деонтологія», «Журналістський менеджмент», «Економіка й організація ЗМІ», «Психологія журналістської творчості», «Соціологія масових комунікацій», «Основи рекламної діяльності», «Паблік рілейшнз», «Зображальна журналістика», «Основи радіожурналістики», «Основи тележурналістики», «Теорія та історія соціальних комунікацій», «Методика і методологія аналізу журналістського тексту», «Газетна журналістика: інформаційні жанри».</p>

Продовження таблиці 2.2.

Полтавський національний педагогічний університеті імені В.Г. Короленка	«Видавнича справа та редагування», «Реклама та зв'язки з громадськістю», «Журналістська етика», «Текстознавство», «Масова комунікація та інформація», «Теорія журналістики», «Зображальна журналістика», «Електронні видання та Internet-журналістика», «Тележурналістика», «Радіожурналістика», «Теорія масової комунікації», «Теорія твору», «Редакторський аналіз і правка», «Міжнародна журналістика», «Прес-служби та інформаційні агентства».
---	---

Навівши приклади змісту підготовки майбутніх журналістів різних рівнів вищої освіти (першого (бакалаврського) та другого (магістерського) та форм власності зазначимо, що найбільшою популярністю роботодавців користуються випускники журналістських шкіл, що розвивалися упродовж більш тривалого періоду становлення (Київська, Львівська, Харківська). Прагнення сучасних закладів освіти різного спрямування здійснювати підготовку журналістських кадрів зумовлена популярністю цієї професії на кон'юнктурою ринку праці за умов динамічного зростання кількості мас-медіа, що знаходяться, зокрема, у віртуальній площині діяльності.

Характеристика змісту та структури підготовки майбутніх журналістських кадрів упродовж досліджуваного періоду засвідчує про їх значні зміни та реструктуризацію відповідно до суспільних, політичних та ідеологічних вимог. Так, протягом Першого та Другого періоду розвитку, зміст журналістської освіти фактично залишався незмінним. Змістове наповнення навчальних дисциплін формувалося з урахуванням вимог комуністичного виховання та пропагування пролетарської культури. Позааудиторні заходи були присвячені саме цим процесам. Особлива увага надавалася обговоренню матеріалів та журналістських текстів, які тим чи іншим чином негативно висвітлювали радянську владу, що піддавалося жорсткій критиці викладачами та керівниками закладів освіти, представниками партійних та комсомольських організацій.

Зазначимо, що при аналізі навчальних планів та дисциплін спостерігається тенденція значного впливу на формування навчальних

дисциплін саме науково-технічного процесу. Так, розвиток такої сфери, як телемовлення призвів до появи тележурналістики та спеціальності «Тележурналіст». Це сталося у 60-х роках, так само у цей період активно почала розвиватись підготовка радіожурналістів.

По-друге, зазначимо, що у 50-х роках підготовка фотожурналістів проходила факультативно за рахунок вивчення дисциплін за вибором. Суворий партійний та адміністративний контроль за процесом професійної підготовки стосувався особливо майбутніх працівників засобів масової інформації.

Із здобуттям Україною незалежності ми можемо відзначити фактичне скасування цензури, що, насамперед, вплинуло і на той факт, що з 90-х років вищі навчальні заклади України мали змогу самостійно складати навчальні плани підготовки журналістів, на відміну від перших двох періодів, за яких така підготовка здійснювалася за однією програмою на всій території СРСР.

Неоднозначним в аспекті забезпечення якості професійної підготовки майбутніх журналістів вважаємо факт стрімкого зростання кількості навчальних закладів, які готують журналістів в Україні.

Наповнення навчальних планів сучасності характеризується тим, що бурхливий розвиток науково-технічного процесу та інформаційних технологій зумовлює збільшення та урізноманітнення теоретичних дисциплін: «Інтернет-журналістика», «Есеїстика», «Теорія роботи інформаційних агентств», «Теорія роботи прес-служби» та інших. Звернемо також увагу на те, що відсутність єдиних державних стандартів та поява можливості для закладів вищої освіти самостійно формувати навчальні плани та програми, а також ініціювати започаткування дисциплін, спровокував появу таких дисциплін, які мають однаковий зміст і відрізняються назвами.

По-третє, аналіз діяльності навчальних закладів засвідчив, що класичного підходу до визначення змісту та структури підготовки журналістів в Україні (до 2015 року), у контексті нашого дослідження, дотримувалися Інститут журналістики Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Львівський

національний університет імені Івана Франка та Житомирський державний університет імені Івана Франка. Проте спостерігається тенденція до збільшення переліку дисциплін та зменшення кількості годин на виробничу практику, що, безперечно, негативно відображається на формуванні практично орієнтованих умінь і навичок, якими має володіти майбутній журналіст.

У зв'язку з цим слід зазначити, що освітні програми з підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ за рівнями вищої освіти першим «бакалаврським» та другим «магістерським» мають бути розробленими з урахуванням таких вимог, як:

- дотримання основних принципів гуманізації змісту професійної підготовки майбутніх фахівців;
- оптимізації переліку вибіркового навчальних дисциплін щодо фахової підготовки майбутніх фахівців;
- створення умов для творчого розвитку та самореалізації студентів у процесі навчальної діяльності;
- постійного підвищення якості освіти, оновлення її змісту та удосконалення організації освітнього процесу;
- регламентації порядку формування змісту нормативної та вибіркової частин освітньої програми.

2.3. Організація професійної підготовки майбутніх журналістів

У межах нашого дослідження (друга половина XX – початок XXI століття), проаналізуємо детальніше принципи, форми та методи підготовки журналістів у визначений хронологічний період.

Звертаючись до першого виокремленого нами періоду (друга половина 50-х – 60-ті рр. XX ст.) зазначимо, що формування системи способів організації підготовки майбутніх літературних працівників та філологів, що мали здійснювати професійну діяльність, насамперед, у засобах масової інформації, а також у різноманітних виданнях у контексті становлення журналістської освіти.

Архівні джерела засвідчують провідну роль викладацького складу у здійсненні професійної підготовки майбутніх журналістських кадрів, яка, у свою чергу, чітко регламентувалася нормативними документами та суворим контролем адміністрації вищих навчальних закладів. Так, станом на 1953 рік до професорського-викладацького складу Львівського ордена Леніна університету імені Івана Франка входило 27 докторів наук та з вченим званням 23 доцента і 19 кандидатів наук, всього було біля 207 викладачів, з яких 27 завідувачів кафедр, 26 професорів, які навчали студентів, середній вік науково-педагогічних працівників складав 21-25 років.

У процесі викладання обов'язкових дисциплін викладачами університетів України використовувалися такі форми підготовки журналістів: лекції, відкриті лекції, семінари, практичні завдання, навчально-виробнича практика, факультативні заняття. Основними формами контролю були семестрові іспити та заліки, курсові роботи, а також дипломна робота.

Архівні документи також засвідчують про поступову переорієнтацію навчального процесу майбутніх журналістських кадрів з теоретичної на практичну складову, що виявлялося у поступовому збільшенні кількості годин на практичні заняття. Так, на перших трьох курсах виділялось на одну дисципліну близько 30 годин лекційних занять, на четвертому курсі 27-29 годин, а на п'ятому курсі – лише 11 годин. Значна увага приділялася практиці у виданнях, що тривала вісім тижнів.

Кількість годин, відведених для проведення лекцій та практичних занять, свідчить про ґрунтовну підготовку майбутніх журналістських кадрів, які у повному обсязі мали можливість засвоїти теоретичні знання та виробити практичні уміння, необхідні для здійснення професійної діяльності. Так, вивчення навчальної дисципліни «Теорія та практика радянського друку» здійснювалася протягом 450 годин, з яких 140 годин – лекції (теорія), а 310 годин – практичними заняттями. Професійну дисципліну «Теорія та практика радянського друку» студенти розпочинали вивчати на другому курсі та закінчували на останньому. Формами контролю було визначено три екзамени

та 5 заліків. Викладання предмету «Сучасна російська мова» становило 204 години, з яких 140 – лекцій та 64 – семінари. Дисципліна вивчалась на другому та третьому курсах. Навчальним планом було передбачено написання контрольних та курсових робіт, навчально-виробнича практика, залікові та екзаменаційні сесії.

На п'ятому курсі виділялось 256 годин на факультативні заняття (дисципліни на вибір: «Логіка», «Психологія», «Стенографія і машинописання», «Фоторепортаж», «Економіка та організація виробництва»), з них 156 годин були лекційні та 100 годин практичних¹⁵⁴.

З огляду на те, що пріоритетним у підготовці майбутніх літературних співробітників та філологів, що мали здійснювати професійну діяльність у виданнях, засобах масової інформації тощо, заплановано було також вивчення історії, літератури та мов, яке передбачає подання великого за обсягом і складного матеріалу, переважаючою формою проведення занять була лекція. Для дисциплін, що характеризувалися практичною спрямованістю, як свідчать архівні матеріали, проводились практичні заняття («Теорія та практика радянського друку» та «Іноземні мови» тощо).

У формах і методах підготовки майбутніх журналістських кадрів у 70-ті – 80-ті роках. XX ст. спостерігаємо використання традиційних форм та методів навчання (лекції, відкриті лекції, семінари, практичні заняття, навчально-виробнича практика тощо) з деяким збільшенням кількості годин на факультативні заняття, проведення яких забезпечувало спеціалізації: радіожурналіст, працівник телебачення, літературний співробітник. Важливою формою підготовки визначається стажування як логічне продовження навчально-виробничої практики, що носить індивідуалізований характер реалізації засвоєних знань та вдосконалення професійно-орієнтованих навичок.

¹⁵⁴ Львівський державний університет імені Івана Франка. Министерство высшего образования СССР. Главное управление университетов. Учебные планы на 1950/1951-1955/56. II половина 50-х – 60-ті рр. XX ст., 1950. Фонд Р-119, опис № 11, ед. хранения № 50. Москва, стр. 105.

90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст. (по 2015 р.), характеризуються виконанням стандартів вищої освіти, що передбачає підготовку навчальної, наукової і методичної літератури, відповідної навчально-методичної документації та забезпечення нею усіх навчальних дисциплін, що має відповідати змісту навчання, контролюється Міністерством освіти України, іншими центральними органами виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні ВНЗ, науково-методичними установами та закладами вищої освіти. Удосконалення системи форм та методів підготовки майбутніх журналістів визначається, зокрема, необхідністю дотримання «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161, в якому йдеться про науково-методичне забезпечення навчального процесу у ВНЗ, яке складається з:

- стандартів вищої освіти;
- навчальних планів;
- навчальних програм з усіх нормативних і вибіркових навчальних дисциплін;
- програм навчальної, виробничої та інших видів практик;
- підручників і навчальних посібників;
- інструктивно-методичних матеріалів до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- індивідуальних семестрових завдань для самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін,
- контрольних завдань до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- контрольних робіт з навчальних дисциплін для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу;

- методичних матеріалів для студентів з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових робіт і дипломних проектів(робіт)¹⁵⁵.

Згідно цього нормативного документа організація навчального процесу у вищому навчальному закладі характеризується комплексом форм, методів та засобів організації навчального процесу, спрямованого на підвищення його ефективності, а отже формування випускником закладу вищої освіти професійних компетентностей, реалізація яких забезпечує продуктивну професійну діяльність.

Комплекс форм і методів навчання у ВНЗ, що здійснюють підготовку майбутніх журналістів, як свідчить практика та вивчення відповідних документів, можна умовно розподілити на такі дві групи. По-перше, це – *традиційні форми: лекція, семінар, практичні заняття, самостійна робота, виробнича практика.*

Найбільш розповсюдженою в системі професійної підготовки майбутніх журналістів є *лекція* (лат. lectio – читання), яка розглядається як основна форма проведення навчальних занять у закладах вищої освіти, що передбачає засвоєння складного та великого за обсягом теоретичного матеріалу.

Семінар (лат. seminarium – розсадник) – як форма групових занять студентів з якого-небудь предмета або теми відбуваються під керівництвом викладача.

Практичне заняття – форма навчального заняття, на якому викладач організовує для студентів детальний розгляд окремих теоретичних положень певної навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно до сформованих завдань.

Самостійна робота – важлива форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та позааудиторний

¹⁵⁵ Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах». [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>

час з метою формування самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості майбутнього фахівця в обраній сфері діяльності, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою діяльність без допомоги й контролю викладача.

Широкого поширення в практиці підготовки майбутніх журналістів останнім часом набули *нетрадиційні форми*: спектаклі, ігри, екскурсії, віртуальні подорожі, літературні салони, брифінги, квести, форуми, прес-конференції, відео-лекції, відео-конференції, оксфордські дебати тощо.

Важливою формою професійної підготовки майбутнього журналіста є підготовка наукових робіт, що мають містити нові результати досліджень, характеризуватися об'єктивністю, доказовістю й точністю. Вочевидь, не кожен дипломний або курсовий проект можна розглядати як науково-дослідницьку роботу, проте їх тематика та професійно-практична спрямованість мають надавати студентові можливість проявити риси, притаманні його особистості.

У процесі науково-дослідницької діяльності студентів реалізується низка завдань, принципових, на нашу думку, для підготовки сучасного фахівця у галузі журналістики, а саме:

- декомпозиція завдання та здійснення проектного менеджменту;
- прояв професійних знань при роботі – в колективі та індивідуально;
- комунікабельність, уміння уникати конфліктних ситуацій тощо.

Слід зазначити, що науково-дослідницька або проектна робота, яка виконується здебільшого в позанавчальний час, відіграє значну роль не тільки для підвищенні професійного рівня студента, а й у його розвитку як особистості, формуванні професійного творчого підходу до розв'язання різнопланових завдань, розвитку комунікабельності, професійної етики тощо.

Ураховуючи важливість всіх компонентів освітнього процесу, досягнення істотних результатів у розвитку креативного потенціалу майбутнього журналіста можна досягти за умови реалізації системного підходу до його організації, що передбачає:

- удосконалення таких форм навчального процесу, як лекції, семінари, написання рефератів та оглядів інформаційних джерел з актуальних питань науки, інформаційних та комунікаційних технологій, новітніх медіа, специфіки соціальної, економічної та політичної сфер;
- широке запровадження інформаційних технологій як дидактичного засобу та моделювання різних об'єктів і процесів з орієнтацією на подальше застосування у професійній діяльності журналіста;
- використання у процесі навчання автоматизованих, експертних систем і систем підтримки прийняття рішень;
- збагачення тематики курсового й дипломного проектування комплексними завданнями, що передбачає формування груп для виконання їх з числа студентів, які виявляють творчий характер мислення;
- залучення студентів до виконання науково-дослідницьких, проектних робіт, що виконуються співробітниками кафедр;
- створення умов для публічної апробації результатів, одержаних у ході виконання всіх видів дослідницьких робіт;
- відбір (у тому числі з використанням професійних тестів) студентів для подальшого навчання у вузьких рамках наступних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- розширення творчої складової навчальної і дослідницької діяльності;
- залучення до освітнього процесу не тільки викладачів, а й фахівців радіо, телебачення, періодичних видань із досвідом роботи.

Вивчення практики діяльності закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку журналістських кадрів засвідчили, що організація освітнього процесу передбачає чітке, послідовне, логічно-обумовлене застосування різних форм навчальних занять, формування вмінь, навичок, досвіду, особистісних якостей студентів, спрямованих на задоволення їх прагнень у формування готовності і здатності розв'язувати завдання, що виникають в умовах реальної професійної діяльності з усвідомленням значущості предмету і результату

діяльності.

У практиці підготовки майбутніх журналістів широко використовуються *традиційні* (організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності – пояснення, розповідь, лекція, бесіда, робота з інформаційним матеріалом підручника, посібника, інформаційного сайта тощо, практичні та дослідні роботи; стимулювання навчальної діяльності – навчальна дискусія, створення ситуацій новизни, успіху, інтересу новизни, відповідальності за власні навчальні досягнення; опора на суб'єктний досвід студента тощо, контролю та самоконтролю – усний, письмовий, програмований, самоконтроль тощо) методи професійного навчання у вищій школі.

Водночас останніми роками у практиці педагогіки вищої школи ведеться пошук шляхів підвищення ефективності навчання за рахунок активізації слухачів і інтенсифікації самого процесу навчання на основі використання *активних методів навчання*. Адже вони посилюють діалогічну взаємодію всіх учасників навчального процесу, позбавляють від примусу, забезпечують спілкування, сприяють усвідомленню студентами сенсу професійної підготовки та самоусвідомленню себе як майбутнього професіонала-журналіста, активізують творчу діяльність.

До *активних методів навчання (АМН)* відносять, насамперед, ділові та рольові ігри, проектування, тренінг, кейс-метод тощо¹⁵⁶.

Метод як спосіб підготовки майбутніх журналістів складається з відповідних прийомів, їх реалізації, які допомагають викладачу реалізувати відповідні форми занять. Прийоми, що є складовими відповідних способів взаємодії викладача та студента, визначаються у переліку (алгоритмі) дій викладача, спрямованих на організацію конкретного виду навчання. Спрощено, прийоми – це все те, що має зробити викладач, аби реалізувати задуману

¹⁵⁶ Бондарчук, Л.І. та Федорчук, Е.І., 1993. Методи активного навчання в курсі «Основи педагогічної майстерності». *Вища і середня пед. освіта*. Київ, № 16, с. 51-56.

форму лекції або семінару¹⁵⁷.

На сучасному етапі професійної підготовки майбутніх журналістів використовуються *прийоми*: інтерактивного засвоєння інформації, ціннісно-смыслового тлумачення публічної інформації, проблемного викладу навчального матеріалу, взаємодії викладача та студента, корекції некоректних висловлювань тощо.

Серед сучасних педагогічних технологій професійної підготовки майбутніх фахівців-журналістів все більшої популярності набуває кейс (case study) – опис конкретної ситуації або конкретної проблеми у професійній сфері діяльності журналіста, зміст яких є основою для проведення обговорення в академічній групі під керівництвом викладача.

Метою використання кейсу є набуття навичок роботи в конкретній ситуації, актуалізації засвоєних знань для вироблення практичної рекомендації щодо вирішення мас-медійної проблеми, поданої у вигляді ситуаційної задачі.

Існують такі варіанти застосування методу кейсів: діагностика проблеми; діагностика однієї чи кількох проблем та напрацювання учасниками шляхів їх вирішення; оцінка учасниками існуючих дій стосовно вирішення проблеми та її наслідків. Варто зазначити, що надана викладачем інформація у вигляді проблеми чи серії проблем може бути викладена у документальній, заздалегідь підготовленій формі або за допомогою вербальних і візуальних засобів (показ слайдів чи відеоматеріалів). Після закінчення вправи, група пропонує свої напрацювання, які можуть стати підґрунтям для обговорення та узагальнення набутих знань¹⁵⁸.

Вивчення практики діяльності закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх журналістів засвічує широке використанням *тренінгів* та практичних занять, значна увага яких спрямовується на аналіз конкретних ситуацій дослідницького, виробничого, організаційного характеру. Зазначене

¹⁵⁷ *Формула організації освітнього процесу у навчальному закладі*, 2016. [online] Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/275-qqq-16-m11-30-11-2016-formula-organzats-osvtnogo-protsesu-u-navchalnomu-zaklad>

¹⁵⁸ *МікрОВикладання*. [online] Режим доступу: <http://pidruchniki.com/18380828/pedagogika/mikrovikladannya>

сприяє широкому залученню до навчального процесу непрофесійних викладачів, а спеціалістів із практичної сфери діяльності журналіста, забезпечуючи у такий спосіб «наочний» характер освітнього процесу.

Тренінг застосовується як з метою формування й удосконалення загальної комунікативної готовності, так і для відпрацювання специфічних комунікативних компетентностей, умінь та навичок у майбутніх журналістів, професія яких передбачає постійний контакт з іншими людьми, а також для моделювання ситуацій міжособистісної взаємодії в процесі діяльності. Виходячи з завдань, тренінг вимагає великої попередньої підготовки викладача, яка включає роботу над планом-сценарієм, розподіл ролей, визначення питань для обговорення під час тренінгу.

Зазначимо також, що викладач може на високому науковому рівні довести до слухачів фундаментальні основи дисципліни, але часто йому важче охарактеризувати суспільне використання цих знань на практиці, в умовах конкретної діяльності. Таких труднощів немає у вченого-фахівця, професійна діяльність якого спрямована, безпосередньо, на практичну реалізацію знань. Ураховуючи зазначене, в процесі підготовки журналіста професійний викладач і «фахівець-практик» не конкурують, а доповнюють один одного, створюючи умови для засвоєння студентом повноцінної та різноманітної інформації, що супроводжується вдосконаленням практичних навичок.

Сьогодні для підготовки журналістів поставлено ряд завдань, реалізація яких потребує упровадження інтерактивних форм, методів та технологій навчання як одного з найважливіших напрямів удосконалення підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ. Охарактеризуємо деякі з них.

Метод програмованого навчання розвиває пізнавальну діяльність студентів та характеризується дозованим кроком програми, алгоритмом.

Певної уваги заслуговують такі методи активного навчання, як: диспут, «мозкова атака», «круглий стіл», ділова гра, аналіз конкретних ситуацій, ігрове проектування, тощо. Їх особливістю є тренування та розвиток творчого мислення студентів, формування в них відповідних практичних умінь та

навичок, спонукання студента та викладача до активності, налагодження обов'язкової взаємодії в процесі навчання студентів між собою чи з іншими суб'єктами навчального процесу (М. Гриньова, С. Золотухіна, Є. Литвиненко, В. Лозова, В. Рибальський, М. Солдатенко).

Метод «круглого столу» використовується у підготовці журналістів, як правило, для проведення міждисциплінарних занять з метою аналізу та обговорення складних теоретичних проблем і обміну досвідом в різноманітних аспектах: політичних, економічних, соціальних, психологічних, педагогічних, юридичних або правових, інформаційних, стратегічних, тактичних тощо.

Також можуть проводитися «круглі столи», коли є необхідність розгляду важливої і суперечливої проблеми в межах одного навчального предмета. На такі заняття запрошуються певні компетентні особи – фахівці з різних галузей знань.

Ефективним у процесі підготовки майбутніх журналістів є *метод аналізу конкретних практичних ситуацій*, який передбачає перехід від накопичення знань до їх дієвого практичного застосування. Варто визнати, що саме цей метод дозволяє навчити студентів – майбутніх журналістів – аналізувати інформацію, визначати головні події, оперативно оцінювати ситуації та приймати оптимальні рішення щодо їх розв'язання. Цей метод має поетапний характер щодо організації навчальної діяльності студентів та включає: підготовчий, ознайомлюваний, аналітичний і підсумковий етапи. При його реалізації важливо враховувати такі етапи:

- виявлення проблеми;
- постановка, вибір способів дії;
- обґрунтування та розв'язання альтернативних шляхів вирішення проблеми;
- аналіз позитивних та негативних рішень.

Результативність використання цього методу у професійній підготовці майбутніх журналістів збільшується завдяки аналітичній роботі студентів, яка логічно продовжує зміст теоретичного курсу навчального предмету, що надає

можливість співставити та порівняти декілька варіантів розв'язання означеної проблеми. Окрім того, в процесі аналізу конкретних ситуацій студенти залучаються до живого обговорення запропонованого завдання, в якому викладач виділяє контекст майбутньої практичної роботи у сфері журналістики.

Особливий інтерес викликає технологія дистанційного навчання, яка почала впроваджуватися в систему підготовки майбутніх журналістів. Дистанційне навчання розуміють як сукупність методів, прийомів, дій, операцій учасників навчального процесу, які виконуються в певній послідовності, що дозволяє реалізувати особливості обраного методу навчання. Наразі, дистанційне навчання – це досить нова модель освіти, яка базується на методології розвиваючої освіти та здійснюється за умови, коли викладач і студент розділені простором і їх взаємодія забезпечується за допомогою: комп'ютерних і інформаційних технологій; супутникової системи зв'язку; навчального і кабельного телебачення, відеокасет; масової телефонізації; глобальних та регіональних мереж (Інтернет) тощо¹⁵⁹.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що головний вектор розвитку сфери послуг є обґрунтування професійно-зорієнтованих інноваційних технологій, системоутворюючою основою яких є розвиток активної співпраці студентів і викладача, їх взаємодія.

Разом із тим, важливого значення у процесі підготовки фахівців-журналістів з вищою освітою набуває організація контролю освітнього процесу. Від його правильної та раціональної побудови залежить ефективність реалізації всіх його компонентів, розвиток здібностей, формування творчої особистості та якості підготовки майбутніх фахівців.

При цьому слід врахувати, що організацію контролю покладено в основу встановлення прямого та зворотнього зв'язку між викладачем і студентом, налагодження чіткої взаємодії між ними у процесі навчальної діяльності, що дає можливість оцінити динаміку і ступінь засвоєння студентами навчального

¹⁵⁹ Ягупов, В.В. 2002. *Педагогіка*: навч. посібник. [online] Київ: Либідь, 560 с. Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=23

матеріалу та застосовувати здобуті теоретичні знання й накопичені творчі навички у практичній діяльності.

Таким чином, в умовах глобалізації й інформатизації освітнього простору саме системний підхід в організації навчання у ВНЗ передбачає одночасне використання всіх зазначених форм і методів підготовки майбутніх журналістів до ефективної професійної діяльності, що досягається за умови реалізації комплексного підходу, який передбачає оцінювання та аналіз якості навчання, а також оцінку абітурієнтів та ступеня задоволення вимог самих студентів, держави і роботодавців. Зазначене окреслюється шляхом комплексного врахування якості знань, здібностей студента, задоволеності роботодавця та ефективності планування, виконання, контролю й удосконалення процесів підготовки фахівців.

Вивчення практичного застосування різних підходів і методів оцінювання якості і ділової досконалості та зіставлення їх з принципами TQM (Total Quality Management) і міжнародних стандартів ISO (International Organization for Standardization) серії 9000 дали можливість авторам запропонувати нову концептуальну модель оцінювання якості підготовки студентів, яку можна екстраполювати в поле дослідження обраного феномену – професійної підготовки майбутніх журналістів.

Концепція TQM лежить в основі міжнародних стандартів ISO серії 9000, формування яких пов'язують із виникненням нового сучасного етапу розвитку управління якістю в світовій економіці – універсального управління якістю.

Міжнародні стандарти ISO встановлюють певний мінімум вимог, які дозволяють регулювати відносини між виробниками та споживачами продукції. А концепція TQM призначена лише для внутрішніх потреб виробників. Якщо стандарти ISO відповідають на питання, що робити для забезпечення якості, то концепція TQM – як це робити.

Ядро стандартів систем менеджменту якості ISO 9000 складається з трьох міжнародних стандартів, які забезпечують керівництво з розробки та впровадженню ефективної системи менеджменту якості. Незалежно від

специфіки продукції ці стандарти застосовуються як в сфері виробництва, так і в сфері послуг. А підготовка журналістів – це є надання освітньої послуги.

В основу нової концептуальної моделі оцінювання якості підготовки студентів було покладено такі положення:

- якість підготовки студента у закладах освіти, що здійснюють підготовку журналістів;
- здібності студента, його попередня підготовка та сукупність факторів, що забезпечуються для формування фахівця медійного простору;
- оцінка якості підготовки фахівців роботодавцями медійної сфери.

У сучасних умовах доцільно застосовувати не просто контроль знань і умінь студентів та навчального процесу, а педагогічну діагностику, яка надає можливість не тільки оцінити результати навчання, але й проаналізувати та скоригувати освітній процес.

Застосування педагогічної діагностики для оцінки знань студентів та якості організації навчального процесу дає можливість: стимулювати діяльність студентів та викладачів; здійснювати оцінку та самооцінку роботи студентів та викладачів; виявляти недоліки в організації навчального процесу, визначати їх природу та характер, розробляти заходи щодо усунення недоліків; підвищувати якість навчання студентів та відповідальність викладачів за якість своєї роботи. До цього слід додати, що інші характеристики організації освітнього процесу визначаються викладачами, кафедр (предметними або цикловими комісіями) ВНЗ.

Характерним для сучасної професійної підготовки майбутніх журналістів є *модульний підхід*, за яким кожний модуль освітнього процесу відповідає певній професійній функції і містить цілісний набір компетентностей, що підлягають опануванню студентами як майбутніми фахівцями в обраній галузі діяльності. За такого підходу, аналізуючи принципи формування професійної підготовки майбутніх журналістів, ми виходили з того, що впровадження кредитно-модульної системи навчання передбачає раціональний поділ навчального матеріалу дисципліни на модулі (лат. *modulus* – міра) – відносно

самостійні частини інформації, які є достатніми для формування певних професійних знань, вмінь і навичок й перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля.

При цьому враховується структурно-логічна багаторівневність та складність навчального матеріалу, який мають засвоїти студенти у процесі навчання. Варто також підкреслити, що на сучасному етапі розвитку освіти модульне навчання здебільшого використовується у ВНЗ у поєднанні з іншими методами, створюючи, таким чином, нові дидактичні системи, прикладом яких є кредитно-модульна система навчання¹⁶⁰.

Варто зазначити, що модульне навчання поряд з іншими видами, формами та методами підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти сприяє комплексному розв'язанню таких завдань, як: формування змісту навчання, здатного гнучко реагувати на конкретні умови навчання й потреби практики; стимулювання самостійності та відповідальності студентів; реалізація творчого потенціалу педагога; забезпечення індивідуалізації навчання студентів; здійснення якісного процесу навчання.

Отже, в умовах глобалізації й інформатизації освітнього простору саме системний підхід в організації навчання у ВНЗ передбачає одночасне використання всіх зазначених форм, методів, прийомів підготовки майбутніх журналістів в їх послідовній єдності.

Окрім того слід додати, що в умовах реалізації державної політики у сфері освіти адаптація Національної рамки кваліфікацій до Європейської системи кваліфікацій вимагає запровадження нових підходів до рівня знань, навичок, особистісних і професійних компетенцій випускників закладів вищої освіти, що, в свою чергу, потребує радикальної реорганізації навчального процесу, впровадження інтерактивних форм і методів професійного навчання майбутніх журналістів. У цьому контексті необхідне впровадження нових освітніх підсистем, зокрема таких як асинхронна система навчання: активізація

¹⁶⁰ Мартинюк А.П. проблема структурування знань та її значення в начальному процесі) / А.П. Мартинюк // Вісник Львівського університету. – 2008. Вип.24. – С.28–37. – С.30

самостійної роботи студентів; багаторівневі індивідуалізовані навчальні плани; накопичувальна кредитно-модульна система; розширена шкала оцінювання знань.

Висновки до другого розділу

У розділі визначено змістові та організаційні характеристики професійної підготовки майбутніх журналістів. Основні вимоги до організації зазначеного процесу розглянуто в межах: *цивілізаційного* (для аналізу окресленого аспекту проблеми в площині ідеологічних, політичних, соціально-культурологічних передумов та у контексті суспільного запиту на загальний образ фахівця, його знань, умінь, навичок); *історіографічного* (забезпечив виявлення та встановлення спільного та відмінного у таких вимогах); *системного* (висвітлення вимог до змісту професійного навчання як складової цілісної системи підготовки майбутніх фахівців); *інформаційного* (цілісне уявлення про трансформацію вимог до підготовки майбутніх журналістів в окреслений хронологічний період з урахуванням особливості взаємодії інформаційних систем); *діяльнісного* (урахування специфіки професійної діяльності журналістів); *аксіологічного* (значущість цінностей майбутнього журналіста, що зумовлена високим ступенем його громадянської відповідальності в професійній діяльності, особливими вимогами до його особистісних якостей (чесності, порядності, правдивості, патріотизму, толерантності, виваженості тощо)).

З'ясовано, що вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів можна розглядати в трьох теоретичних площинах: як *власне систему* взаємопов'язаних правил і принципів, що передбачає декомпозицію об'єкта дослідження на складові; у контексті освітньої діяльності, що залежить від сфери надання послуг для здобувачів вищої освіти, професійної підготовки майбутніх журналістів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; у межах процесу

реалізації сукупності форм та методів професійної підготовки журналіста, що вимагає відповідності нормативним документам та суспільним запитам.

На основі вивчення та аналізу нормативних документів (*50-ті–60-ті роки ХХ ст.*) охарактеризовано основні вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів. Зазначено, що започаткування діяльності столичного факультету журналістики, відповідного відділення, а також і факультету журналістики Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка університету здійснено за чіткою директивою першого секретаря ЦК Компартії України О. Кириченка, письмово узгодженою з М. Хрущовим, який очолював КПРС.

Засвідчено також, що в умовах жорсткої централізації влади визначалися вимоги до кількісного та якісного складу абітурієнтів та ідеологічна спрямованість навчального процесу (Постанова Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС від 30 серпня 1954 року «Про поліпшення підготовки, розподілу і використання спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою»). Випускник вищого навчального закладу того часу мав міцно засвоїти теорію марксизму-ленінізму, історичний досвід КПРС, а також бути активним провідником політики партії.

Підготовка журналістів регламентувалася положеннями та наказами Міністерства вищої освіти та Міністерства культури. Так, згідно положення «Про екзаменаційні комісії при прийомі вступних іспитів у ВНЗ №993 від 4 червня 1953 року» визначалися вимоги до діяльності екзаменаційної комісії, її керівника, екзаменаторів та студентів. Відповідно по положення до обов'язкових іспитів були віднесені російська мова та література, а також творчий конкурс.

На законодавчому рівні затверджувалася і зміна структури чи нововведення вищих навчальних закладів. Так, на партійні організації були покладені обов'язки надавати колективам вузів конкретну допомогу щодо добору науково-педагогічних кадрів, комплектування студентами з числа кращих працівників виробництва, удосконалення навчальних планів і програм

відповідно до досягнень вітчизняної і зарубіжної науки, організації виробничої практики студентів, ширшому залученню їх до активної участі в науково-дослідній роботі. По суті йшлося про перше державне замовлення, яке, наприклад, у Львівському ордені Леніна державному університеті імені Івана Франка, було здійснено в 1953 році з ініціюванням створення факультету журналістики у цьому ж вузі.

Зазначено, що до найбільш вагомих досягнень у сфері підготовки майбутніх журналістів у 70-ті–80-ті роки XX століття можна вважати створення паспорту спеціальності у 1970 році, який діяв на всій території СРСР і був обов'язковим для всіх вищих навчальних закладів. Обґрунтовано висновок, що започаткуванням нових напрямів підготовки журналістів було зумовлено появою та поширенням нових видів засобів інформації, функціонування яких мали забезпечувати представники таких професій, як журналіст радіо та телебачення. Відповідно до вищезазначеного документу здійснювалася підготовка таких спеціалістів, як редактор радіо та телебачення, літературний робітник обласної та районної газети.

З'ясовано, що в межах статистичних звітів простежуються вимоги до абітурієнтів за критеріями національної, класової та гендерної приналежності.

Зазначено, що на сучасному етапі реалізація мети професійної підготовки журналістських кадрів базується на врахуванні стандартів вищої освіти як нормативної складової, що встановлює загальні принципи діяльності закладів вищої освіти для успішного розв'язання освітніх завдань та досягнення оптимального рівня професійних знань, розвитку професійних здібностей та здатностей майбутніх журналістів.

Зазначено, що в сучасній Україні підготовку майбутніх журналістів здійснює 39 освітніх закладів різних рівнів акредитації (в порівнянні: у США журналістській професії навчають у 450 університетах; у Німеччині 40, у Данії – 3, Нідерландах – 1, Австралії – 15), 1004 відокремлених структурних підрозділів (з них 732 державних та 272 приватних), що пояснюється популярністю професії та кон'юктурою ринку праці та безсистемним,

невмотивованим створенням великої кількості відокремлених структурних підрозділів ВНЗ усіх форм власності й підпорядкування.

Доведено, що цілісне формування системи вимог до підготовки майбутніх журналістів відбувалося на тлі: формування змісту професійної підготовки майбутніх журналістів у конкретний історичний період з урахуванням цілі, соціального замовлення, окреслення актуальної системи теоретичних знань, умінь та навичок, професійних, світоглядних, моральних і громадянських якостей, що мала бути сформована в процесі навчання у ВНЗ; визначення структури, змісту й обсягу навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує студенту можливість здобуття вищої освіти та досягнення певної кваліфікації для здійснення професійної діяльності в сфері журналістики (для кожного періоду розвитку суспільства властиві свої характеристики та особливості); визначення термінів навчання за денною (очною) формою, необхідних для засвоєння студентами нормативної та вибіркової частин змісту навчання у ВНЗ.

У процесі дослідження також враховано, що основою побудови стандартів вищої освіти у сфері журналістики є принципи: *цілеспрямованості*, *прогностичності*, *діагностичності*. Сьогодні стандарти вищої освіти є складовою системи вищої освіти, а їх структуру утворюють: державний стандарт вищої освіти, галузевий стандарт вищої освіти, стандарти вищої освіти з підготовки журналістських кадрів, що визначають кваліфікаційну характеристику фахівця-журналіста з вищою освітою, відповідні компетентності, перелік об'єктів професійної діяльності, первинні посади, тощо. У ході дослідження з'ясовано про відсутність єдиних галузевих стандартів, що мають визначати змістове наповнення освітніх програм.

У результаті вивчення архівних джерел здійснено спробу поетапного аналізу структури та змісту підготовки майбутніх журналістів у визначений хронологічний період. Доведено, що навчальні плани підготовки майбутніх літературних співробітників та філологів для засобів масової інформації, для періодичних та інших видань у 50–60-і роки розроблялися в рамках

затвердження, так званих «п'ятирічок», соціально-економічна політика яких ґрунтувалася на твердженні про швидкий розвиток економіки Радянського Союзу, їх змістове наповнення віддзеркалювало провідні загальносоюзні ідеї, визначені централізовано в загальнонаціональному масштабі спеціально створеним державним органом (Держплан СРСР) під керівництвом КПРС та Й. Сталіна. Уперше програма підготовки журналістів в Україні була впроваджена в рамках п'ятої п'ятирічки (1951–1955 рр.). Підготовка навчальних планів та програм здійснювалася Головним управлінням університетів СРСР. Єдиний план підготовки спеціалістів, у тому числі журналістів, формувався на всій теорії Радянського Союзу, включав єдині для всіх навчальних закладів дисципліни, окреслював їх обсяг та змістове наповнення. До провідних дисциплін того часу було віднесено: «Основи марксизму-ленінізму», «Діалектичний та історичний матеріалізм», «Історія СРСР», «Історія більшовицької преси», «Історія філософії», «Всесвітня історія» та ін., зміст яких характеризувався виключно політичним замовленням, спрямуванням на виховання ідеологічного працівника. Філологічне спрямування підготовки забезпечувалося викладанням таких дисциплін, як «Введення в мовознавство», «Історія російської літератури», «Зарубіжна література», «Сучасна російська мова», «Російський фольклор». Підготовка майбутніх журналістів передбачала також можливість відвідування окремих години факультативних курсів таких, як: «Психологія», «Латинська мова», «Логіка», «Фотосправа», «Історія естетичних навчань», «Іноземна мова», «Стенографія та машинопис», що мало забезпечити освітні запити майбутніх журналістських кадрів у загальному культурному розвитку на набутті необхідних професійних навичок.

На останньому курсі у другому семестрі, починаючи з другої половини лютого до кінця червня включно, студенти готували дипломний проект та готувалися до державних іспитів. Всього за весь період підготовки майбутніх журналістів студенти складали 34 іспити та захищали 4 курсові роботи. Аналіз

навчального плану засвідчив, що контроль навчальних досягнень майбутніх журналістів здійснювався переважно у формі іспитів.

У період 70-тих – 80-тих рр. ХХ ст. зміст та структура підготовки журналістських кадрів практично не змінилися. Відмінним можна вважати те, що більший акцент надався теорії журналістської діяльності; практично у два рази збільшилася кількість годин, що виділялася для проведення виробничої практики; характерною рисою цих років стало звернення до наукових розвідок громадянської та літературної спадщини українських діячів, зокрема І. Франка, П. Дорошенка та ін. Більшість тодішніх вихованців журфаків згодом виявились на вістрі перебудови і національного відродження, незважаючи на те, що їм нав'язувалися більшовицькі догми, які не мали практично жодного зв'язку з традиціями української періодики й публіцистики.

На сучасному етапі підготовки майбутніх журналістів запроваджено, кредитно-модульну систему організації освітнього процесу, яка розглядається як: нормативний базис, що регламентується відповідними документами; ефективний засіб розв'язання завдань підготовки фахівців різних освітніх рівнів (перший (бакалаврський), другий (магістерський); цільову програму індивідуалізації навчальної діяльності студента; інструментарій запровадження в освітній процес сучасних освітніх інновацій та інформаційних технологій, про що йдеться в матеріалах «Кваліфікаційної характеристики бакалавра-журналіста».

Зазначено, що підготовка майбутніх журналістів на сучасному етапі такими дисциплінами, як «Актуальні проблеми міжнародних відносин», «Історія українського та зарубіжного кіно», «Політичні системи світу», «Міжнародна журналістика», «Агенційна журналістика», «Основи наукових досліджень», «Культура усного мовлення», «Професійні стандарти журналістської діяльності», «Теорія масової інформації», «Комунікаційні технології», «Теорія журналістики», «Вибрані розділи трудового права і основ підприємницької діяльності», «Медіабезпека», «Тележурналістика», «Радіожурналістика», «Дипломатичний протокол», «Повсякденність та стилі

життя», «Соціологія економічних відносин», «Громадські організації», «Правова інформатика», «Історія зарубіжної журналістики», «Сучасна українська публіцистика», «Соціологія масової комунікації», «Проблематика ЗМІ», «Журналістське розслідування», «Практична стилістика», «Медіаправо», «Журналістська етика», «Теорія твору і тексту», «Історія української журналістики». Також студенти можуть обрати одну з тематичних спеціалізацій: «Політична журналістика», «Економічна журналістика», «Міжнародна журналістика», «Освітня журналістика», «Правова журналістика», «Соціальна журналістика», «Спортивна журналістика», «Наукова журналістика», «Журналістика на історичну проблематику».

Для сучасного періоду характерним є чітке виокремлення напрямів підготовки та дисциплін, які забезпечують їх змістове наповнення: *історичний* («Історія української і світової журналістики», «Історія української журналістики», «Історія зарубіжної літератури» тощо); *теоретичний* («Основи журналістики», «Текстознавство», «Основи видавничої справи та редагування»); *нормативно-правовий* («Видавничі стандарти», «Авторське право», «Медіаправо»); *організаційно-практичний* («Жанри журналістики», «Фотожурналістика», «Вступ до спеціальності», «Коректура», «Поліграфія», «Літературне редагування»); *творчий* («Журналістська майстерність», «Літературне редагування», «Редакторська майстерність»); *маркетинговий* («Видавничий бізнес», «Видавнича справа за рубежом», «Електронна комерція»); *електронний* («Сучасні інформаційні технології», «Макетування і верстка», «Дизайн видання», «Веб-дизайн»).

Характеристика змісту та структури підготовки майбутніх журналістських кадрів упродовж досліджуваного періоду засвідчує про їх значні зміни та реструктуризацію відповідно до суспільних, політичних та ідеологічних вимог.

Історико-педагогічний аналіз організації професійної підготовки майбутніх журналістів здійснено у межах виокремлених хронологічних періодів. Зазначено, що у 50-ті – 60-ті рр. XX ст.) формування системи форм та

методів підготовки майбутніх літературних працівників та філологів здійснювалося у контексті становлення журналістської освіти. Архівні джерела засвідчують провідну роль викладацького складу у визначеному напрямі підготовки майбутніх журналістських кадрів, яка, у свою чергу, чітко регламентувалася нормативними документами та суворим контролем адміністрації. У процесі викладання обов'язкових дисциплін викладачами університетів України використовувалися такі форми підготовки журналістів: лекції, семінари, практичні завдання, лекції відкриті, навчально-виробнича практика, факультативні заняття. Основними формами контролю були семестрові іспити та заліки, курсові роботи, а також дипломна робота.

У формах і методах підготовки майбутніх журналістських кадрів у –70-ті –80-ті роках. ХХ ст. спостерігається використання традиційних форм та методів (лекції, семінари, практичні завдання, лекції відкриті, навчально-виробнича практика тощо) з деяким збільшенням кількості годин на факультативні заняття, проведення яких забезпечувало спеціалізації: радіожурналіст, працівник телебачення, літературний співробітник. Важливою формою підготовки визначалося стажування як логічне продовження навчально-виробничої практики, що мало індивідуалізований характер реалізації засвоєних знань та вдосконалення професійно орієнтованих навичок.

90-ті рр ХХ ст. – початок ХХІ ст. (по 2015 р.) характеризуються виконанням стандартів вищої освіти, що передбачає підготовку навчальної, наукової і методичної літератури, відповідної навчально-методичної документації та забезпечення нею усіх навчальних дисциплін, що має відповідати змісту навчання, контролюється Міністерством освіти України, іншими центральними органами виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні ВНЗ, науково-методичними установами та закладами вищої освіти. Удосконалення системи форм та методів підготовки майбутніх журналістів визначається, зокрема, необхідністю дотримання «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженим наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161, в якому

йдеться про науково-методичне забезпечення навчального процесу у ВНЗ, яке складається з: стандартів вищої освіти; навчальних планів; навчальних програм з усіх нормативних і вибіркових навчальних дисциплін; програм навчальної, виробничої та інших видів практик; підручників і навчальних посібників; інструктивно-методичних матеріалів до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальних семестрових завдань для самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін, контрольних завдань до семінарських, практичних і лабораторних занять; контрольних робіт з навчальних дисциплін для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу; методичних матеріалів для студентів з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових робіт і дипломних проектів (робіт).

Традиційні форми та методи професійної підготовки майбутніх журналістів доповнюються нетрадиційними (спектаклі, ігри, екскурсії, віртуальні подорожі, літературні салони, брифінги, квести, форуми, прес-конференції, відео-лекції, відео-конференції, оксфордські дебати тощо) та активними методами навчання (ділові та рольові ігри, проектування, тренінг, кейс-метод тощо).

Зазначено, що в умовах реалізації державної політики у сфері освіти адаптація Національної рамки кваліфікацій до Європейської системи кваліфікацій вимагає запровадження нових підходів до рівня знань, навичок, особистісних і професійних компетенцій випускників закладів вищої освіти, що, в свою чергу, потребує радикальної реорганізації навчального процесу, впровадження інтерактивних форм і методів професійного навчання майбутніх журналістів.

Матеріали розділу висвітлено в таких публікаціях автора: 202; 203; 205; 207; 261.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

3.1. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні

Модернізація сучасної інноваційної освітньої галузі, зокрема і в сфері підготовки майбутніх журналістів на теренах України, передбачає, на нашу думку, врахування історико-педагогічного досвіду минулого, його наукових та практичних надбань, використання яких слугуватиме вирішенню важливих проблем підготовки конкурентоздатних фахівців для економіки й соціальної сфери на сучасному етапі.

Суспільні виклики до всієї системи вищої освіти набувають глобального контексту, про що йдеться в міжнародних документах ЮНЕСКО¹⁶¹. Як зазначає Я. Нейматов, «стратегія реформування системи освіти має відповідати не лише сьогодишнім, а й довготерміновим потребам суспільства»¹⁶². Зазначене передбачає не тільки глибокий аналіз змісту, форм, методів підготовки майбутніх журналістів в Україні практично на зламі епох, трансформацій світоглядних уявлень про мету та сутнісне наповнення процесу професійного навчання, але й варто з особливої уваги до особистості журналіста, його цінностей та особистісних якостей. Історико-педагогічний досвід засвідчує, що підґрунтя багатьох актуальних проблем функціонування системи підготовки журналістів на теренах нашої держави закладено в минулі періоди, що, окрім того, надає науковцям можливість враховувати і шляхи їх вирішення.

¹⁶¹ На пути «К повестке дня на XXI век» в области высшего образования. Проблемы и задачи грядущего XXI века в свете региональных конференций. Рабочий документ, 1998. Париж, июль 1998 г. ЮНЕСКО, 19 с.

¹⁶² Нейматов, Я.М. 2002. Образование в XXI веке: тенденции и прогнозы. Москва: Алгоритм, с. 33.

Подальша логіка дослідження вимагає виокремлення та аналізу найбільш, на нашу думку, актуальних проблем системи підготовки журналістів на сучасному етапі.

Констатуючи той факт, що підготовка журналістів на теренах України в досліджуваний нами період здійснювалася, як правило, провідними університетами, які забезпечували достатньо її високий рівень, як негатив сприймається поява невмотивовано великої кількості закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку цієї категорії фахівців. Зазначимо, що з 2007 року спостерігається тенденція зменшення кількості вищих начальних закладів III-IV рівня акредитації у зв'язку з невідповідністю критеріям рівня підготовки студентів та вимогам нових освітніх реформ. Однак, поряд з позитивними кількісними показниками, статистичні дані свідчать про диспропорції у структурі вищих навчальних закладів. Наприклад, тоді, як кількість закладів освіти III-IV рівнів акредитації за період від 1990–1991 рр. до 2006–2007 рр. зросла на 134 %, а число їх студентів збільшилося на 163 %, кількість закладів освіти I-II рівнів акредитації зменшилась на 23 %, а число студентів, які в них навчаються, знизилось на 38 %¹⁶³.

Важливою проблемою професійної підготовки майбутніх журналістів є питання щодо реформування та подальшого інноваційного розвитку вищих навчальних закладів, про що йдеться у таких нормативних документах: державній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896; Указом Президента України від 12.09.1995 р. № 832/95 «Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні»¹⁶⁴; Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій Указом Президента України від 17.04.2004 р. № 347/2002; програмі дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України, затвердженій Наказом Міністерства освіти і науки України від

¹⁶³ Осауленко, О.Г. за ред., 2010. *Статистичний щорічник України за 2009 рік* / Державний комітет статистики України. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 566 с.

¹⁶⁴ Указ Президента України «Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні». [online] Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/832/95>

23.01.2004 р. № 49¹⁶⁵; Указом Президента України від 17.02.2004 р. № 199/2004 «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти України»¹⁶⁶; державній програмі розвитку вищої освіти на 2005–2007 роки, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2004 р. № 1183¹⁶⁷; державній цільовій науково-технічній та соціальній програмі «Наука в університетах» на 2008–2012 роки, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1155¹⁶⁸ та інші державних документах, що регулюють структуру та зміст професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні.

Зокрема, державна цільова науково-технічна та соціальна програма «Наука в університетах» на 2008–2012 роки має комплексний характер і спрямована на активізацію наукової діяльності університетів та поглиблення її взаємодії з навчальним процесом з метою підготовки нового покоління висококваліфікованих фахівців для галузей національної економіки, сприяє подальшому провадженню інноваційної діяльності в ринкових умовах з урахуванням цілей та завдань розвитку національної інноваційної системи¹⁶⁹. Динамічний розвиток інформаційного простору та зростання впливу різноманітних мас-медіа на долі країн зумовлюють особливо прискіпливе ставлення до професії журналіста, в контексті якої не тільки аналізується, висвітлюється, презентується різноманітна соціально значуща інформація, але й продукується власне авторське ставлення до неї, що набуває суспільної значущості не тільки в позитивному, але й негативному сенсах. З огляду на це, термінового вирішення вимагає проблема спрямування всього процесу підготовки майбутніх журналістів на формування загальнолюдських та

¹⁶⁵ Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки». [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0049290-04>

¹⁶⁶ Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти України». [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199/2004>

¹⁶⁷ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку вищої освіти на 2005-2007 роки» № 1183 від 8 вересня 2004 р. [online] Київ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2004-п>

¹⁶⁸ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» на 2008-2017 роки» № 1155 від 19 вересня 2007 р. [online] Київ. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp071155>

¹⁶⁹ Наука в університетах. [online] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

національних цінностей, особистісних якостей, серед яких насамперед йдеться про відповідальність журналіста в умовах поглиблення суспільної агресії, відсутності толерантності до думки іншого, розпалювання національної, мовної, регіональної, конфесійної нетерпимості. Вироблення етичного кодексу журналістів в умовах гібридної війни видається нагальним і необхідним, як і підписання відповідного меморандуму на рівні всіх мас-медіа та їх власників. У зазначеному контексті особливої уваги має надаватися виховній складовій процесу професійної підготовки майбутніх журналістів як провідній у становленні особистості та фахівця. Історико-педагогічний досвід у цьому контексті свідчить про активну патріотичну позицію багатьох представників журналістської професії, не зважаючи на заідеологізоване спрямування їх професійного навчання у досліджуваний період.

Сучасні суспільні трансформації у напрямі децентралізації державних структур безперечно впливають на всі сфери життя суспільства, включаючи систему вищої освіти журналістів. Зокрема, такі серйозні чинники, як децентралізація і передача повноважень від національного уряду регіональним органам влади, інтернаціоналізація освітньої системи, розширення автономії закладів вищої освіти додають більшої різноманітності до змісту, форм, методів організації навчального процесу, його науково-методичного забезпечення тощо. Проте, на загальнодержавному рівні певного установлення вимагають такі його аспекти, як структура навчального року, назви дисциплін та чітке визначення інваріантної складової навчальних планів, узгодження вимог кредитно-модульної системи оцінки знань у контексті вимог Болонської декларації, тлумачення положень якого (особливо щодо оцінювання навчальних досягнень студента) набуло вільного, часто недостатньо визначеного характеру. Зазначене дозволить забезпечити вимоги щодо мобільності сучасного здобувача вищої освіти не тільки в країні, але й за кордоном. Зазначене, насамперед, стосується майбутніх журналістів, професійна діяльність яких має забезпечувати широку комунікацію у всіх сферах життєдіяльності людини, створювати відповідний імідж країні,

формувати суспільну думку щодо важливих цивілізаційних викликів тощо.

Зазначене вище потребує змін і у самій методиці викладання професійно-орієнтованих та інших дисциплін, спрямування її на підготовку фахівців нового типу – користувачів новітніх інформаційних технологій. Йдеться не тільки про інтенсифікацію навчання в умовах швидкого зростання обсягів інформації та засвоєння необхідних професійних знань, але й забезпечення розвитку різнобічної мислячої особистості, її ерудиції, формування таких особистісних якостей, як стійкість до стресових ситуацій, здатність прогнозувати та долучатись до запобігання суспільно-політичних конфліктів тощо.

В умовах постіндустріальної цивілізації та інформаційного суспільства важливим є усвідомлення зміни самої парадигми професійної підготовки майбутнього журналіста, місією якої є становлення фахівця медійного простору, спроможного постійно поповнювати вже здобуті професійні знання, приймати виважені з точки зору соціології, моралі, етики, екології рішення та нести відповідальність за них. Окрім того, зважаючи на дедалі більшу масштабність, багатогранність наукових і соціальних завдань, розв'язання яких покладається на журналіста, його професійна підготовка має спрямовуватись на формування комунікабельності, здатності працювати самостійно та в складі творчого колективу, в складних умовах, наприклад, воєнних конфліктів тощо.

Ми підтримуємо позицію вчених, що модернізація освітньої сфери має передбачати і продукування креативного складника професійної підготовки, особливо важливого для представників творчих професій, до яких ми відносимо і журналістів. До актуальних проблем сьогодення віднесемо і необхідність створення спеціальних навчальних закладів нового типу – корпоративних та дослідницьких університетів, а також удосконалення організації дослідницької (наукової, проектної) роботи студентів, з упровадженням її до навчального й позанавчального часу, що передбачає відведення спеціальних годин. Стає зрозумілим, що саме за таких вимог навчання майбутніх журналістів має наповнюватися сучасним змістом, формами, методами професійної підготовки фахівців високого

кваліфікаційного рівня, здатних до розв'язання складних професійних завдань з використанням у практиці вже набутих фундаментальних знань, методів і засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, як у широкому, так і вузькоспеціалізованому інформаційному просторі та різних цільових і соціальних групах.

Проведений історико-педагогічний аналіз дослідження проблеми у визначений хронологічний період засвідчив, що підготовка кваліфікованого, зацікавленого в роботі за обраною спеціальністю фахівця-журналіста в інформатизованому суспільстві окреслює проблематичну недостатність кількості годин (відведеного навчального часу) на проведення навчально-виробничих практик, стажування на реальному робочому місці тощо. Складно стверджувати про готовність майбутнього фахівця до складної і часто виснажливої журналістської праці, якщо не надати йому можливості вже у період навчання працювати за обраним фахом, брати активну участь у створенні матеріальних і духовних цінностей, бути причетним до аналітичного огляду подій та їх аналізу, використовуючи новітні досягнення в обраній і суміжних галузях журналістики.

Зазначимо, що модернізація освітньої галузі України, яка обумовлена низкою вищевказаних чинників, має увібрати в себе загальноосвітні тенденції трансформації змісту і методів підготовки майбутніх фахівців-журналістів у системі сучасної вищої освіти. У зв'язку з цим визначальним стає розуміння *якості вищої освіти* в широкому та вузькому значеннях.

У першому випадку під якістю вищої освіти розуміють сукупність певних світоглядних, поведінкових і професійно значущих властивостей та характеристик особи, що зумовлюють її здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні, так і суспільні потреби суспільства. Держава здійснює діагностику рівня вищої освіти за допомогою вимірювання значень показників її якості, набутої особою, та визначення ступеня їх відповідності значенням, встановленим Державним стандартом вищої освіти. У другому випадку – це означає в освітньому процесі перехід від здатності студента накопичувати

необхідну інформацію до формування вміння навчатися самостійно, набувати навичок творчого мислення, конструктивної діяльності, вміння приймати обґрунтовані рішення в обраній професійній сфері. Зазначене вимагає вдосконалення структурної та змістової складових підготовки майбутніх журналістів шляхом їх *фундаменталізації та гуманізації*.

З огляду на особливості та перспективи професійної підготовки кваліфікованих журналістських кадрів, ми погоджуємося з думкою І. Пасінович¹⁷⁰, що реалізація державної політики у сприянні вирішенню головної проблем професійної підготовки майбутніх журналістів, до якої віднесемо питання працевлаштування молодих фахівців. Зазначене передбачає послідовний вихід на ринок праці: при виборі професії (стимулювання профорієнтаційної роботи); підвищення ефективності проходження практики; професійну адаптацію, а також стимулювання роботодавців на державному рівні надавати молоді перше місце роботи. Для цього держава має напрацювати соціально-економічні механізми, спрямовані на включення студента як майбутнього фахівця в обраній сфері діяльності в розгалужене, динамічне конкурентне середовище, що відображає сферу інтересів та взаємодії великої кількості суб'єктів ринку, зокрема щодо надання місць для проходження практики студентами, формування перспективного попиту на молодих фахівців тощо¹⁷¹.

Аналіз історико-педагогічного досвіду підготовки журналістських кадрів на теренах України у досліджуваний період дозволив більш чітко окреслити актуальні для сьогодення проблеми, до яких ми також можемо віднести:

- *по-перше*, необхідність посилення зв'язку закладів середньої та вищої освіти для виявлення обдарованих дітей, здійснення профорієнтаційної роботи в контексті реалізації парадигми неперервної освіти, її модернізації тощо, що передбачає урізноманітнення таких комунікацій, запровадження

¹⁷⁰ Пасінович, І.І., 2016. Структурний розвиток економіки та сучасні виклики структурної трансформації в Україні. [online] *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, вип. 1, с. 82-87. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_1_21

¹⁷¹ Пасінович, І.І., 2008. Кредитування навчання як інструмент забезпечення доступності вищої освіти. *Сучасні проблеми економіки та управління: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* Львів, с. 326-328.

нестандартних форм спілкування з майбутніми абітурієнтами у «Школах майбутнього журналіста», «Майстер-класах юного медійника» тощо;

- *по-друге*, приведення системи вищої освіти загалом та підготовки майбутнього журналіста зокрема до відповідності національними (з урахуванням історико-педагогічного досвіду) та міжнародними освітніми і професійними стандартами підготовки фахівців та концептуальних вимог Болонського процесу;

- *по-третє*, здійснення трансформацій журналістської освіти в контексті загальних реформаційних процесів у системі вищої освіти, що передбачає врахування впливу інформаційного суспільства на професійну діяльність журналістів.

З огляду на це, зазначимо, що у Міністерстві освіти і науки України розроблено та представлено громадськості проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року¹⁷², метою якої визначено створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої до Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору.

Основними завданнями Стратегії є забезпечення конституційних прав громадян на якісну вищу освіту та рівного доступу до якісної вищої освіти, реорганізація системи управління вищої освіти з метою забезпечення захисту національних, регіональних та місцевих інтересів, а також інтересів всіх суб'єктів національної системи вищої освіти України.

За напрямом дослідження Стратегія передбачає: створення системи забезпечення якості вищої освіти; удосконалення структури системи вищої освіти; професійний розвиток викладачів; фінансування вищої освіти.

Загальну характеристику запропонованих реформ у системі вищої освіти та їх екстраполяцію в систему підготовки майбутніх журналістів в Україні представлено у таблиці 3.1.

¹⁷² Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (проект), 2014. Київ. [online] Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf

Характеристика реформ у системі вищої освіти України у контексті професійної підготовки майбутніх журналістів

№ з/п	Суть реформи	Проблема	Кроки реформування системи підготовки майбутніх журналістів
1)	Створення системи поліпшення якості вищої освіти, яка відповідає стандартам (Європейського простору вищої освіти) (ЄПВО), враховує кращі світові практики, виступає головною технологією досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості.	відсутність системи забезпечення якості вищої освіти за участю державних, громадських та професійних стейкхолдерів («Стейкхолдери» (від англ. Stakeholder) буквально: «Власник частки (одержувач відсотка); утримувач закладу», з самого початку - розпорядник (довірчий власник) спірного, закладеного або підопічного майна, пайовик); у вузькому сенсі слова: те ж, що і shareholder (акціонер, учасник), тобто особа, яка має частку в статутному (складеному) капіталі підприємства; в широкому сенсі: одна з фізичних або юридичних осіб, зацікавлених у фінансових та інших результатах діяльності компанії); відсутність комунікації між зовнішніми та внутрішніми стейкхолдерами щодо розроблення комплексу нормативно-правових актів та методичних розробок з питань забезпечення якості вищої освіти; відсутність середовища, в якому професійної етики стане єдиним началом для засників суспільного дискурсу питань поліпшення якості вищої освіти, а нові медіа-йданчики забезпечать необхідну публічність та розорість.	розробка науково-методичної бази та надання практичної допомоги закладам вищої освіти, що здійснюють підготовку журналістів, щодо формування креативного середовища професійного навчання та культивування якості навчального продукту; створення правових та організаційних передумов для розвитку незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності її випускників, налагодження взаємодії, інтеграція незалежних установ з оцінювання та забезпечення якості підготовки майбутніх журналістів в європейській структурі; розробка стандартів підготовки майбутніх журналістів за активної участі стейкхолдерів у складі Науково-методичної ради та науково-методичних комісій закладів вищої освіти, які здійснюють таку підготовку; підтримка справедливої конкуренції у сфері вищої освіти представників журналістських професій (стабільні ліцензійні умови; правила, процедури та критерії оцінки якості освітньої діяльності); створення мережі відкритих інформаційних ресурсів для оцінювання та порівнянь якості підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти України.

Продовження таблиці 3.1

2)	<p>Оновлення переліку галузей знань і спеціальностей вищої освіти.</p> <p>Запровадження системи кодифікації освітніх програм.</p> <p>Запровадження нової класифікації типів закладів вищої освіти.</p> <p>Удосконалення мережі закладів вищої освіти для забезпечення доступу до якісної вищої освіти та використання коштів Державного бюджету з урахуванням потреб суспільства.</p>	<p>Невідповідність структури вітчизняної вищої освіти вимогам Болонського процесу, що ускладнює міжнародну порівнюваність освітніх програм і кваліфікацій;</p> <p>відсутність практики кодифікації вітчизняних освітніх програм відповідно до критеріїв Міжнародної стандартної класифікації освіти.</p> <p>Неоптимальна мережа закладів вищої освіти.</p>	<p>дослідження потреб ринку праці у працівниках мас-медійної сфери та створення відповідних умов для оптимального задоволення ринку праці, оновленні журналістських кадрів;</p> <p>розроблення освітніх програм третього рівня вищої освіти (доктора філософії) з журналістики як галузі науки та знань;</p> <p>розроблення національної класифікації професій з урахуванням специфіки журналістської спеціальності та її динамічного розвитку (поява нових професійних обов'язків);</p> <p>проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної та консультаційної підтримки закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку журналістів щодо кодифікації освітніх програм і кваліфікацій;</p> <p>розроблення та обґрунтування моделі та плану дій щодо вдосконалення мережі закладів вищої освіти на основі регіонального принципу;</p> <p>популяризація діяльності провідних закладів вищої освіти, що мають достатній досвід здійснення професійної підготовки майбутніх журналістів.</p>
----	---	--	--

Продовження таблиці 3.1

3)	<p>Участь в актуальних наукових дослідженнях з фундаментальної та прикладної тематики.</p> <p>Навчання здобувачів вищої освіти з використанням новітніх технологій.</p> <p>Побудова освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти в рамках моделі студентоцентрованого навчання.</p> <p>Робота в умовах інституціональної відкритості закладів вищої освіти, знання іноземних мов, академічна мобільність.</p> <p>Дотримання академічної етики (цінності чесності, взаємопідтримки, поваги, відповідальності, опору корупційним проявам і плагіату).</p>	<p>Формування нової генерації науково-педагогічних, наукових, педагогічних працівників закладів вищої освіти трансформація свідомості, нові підходи викладацького корпусу до власної професійної діяльності.</p>	<p>Популяризація нових уявлень про науковий та професійний профіль науково-педагогічних, наукових, педагогічних працівників закладів вищої освіти, які повинні бути відображені у нормативних документах та передбачати систему заохочень;</p> <p>розроблення принципово нових моделей підвищення професійної кваліфікації науково-педагогічних працівників, які здійснюють підготовку журналістських кадрів та ґрунтуються на поліваріативності схем організації та змісту навчання, просуванні кращих освітніх практик через опанування методиками та технологіями розвитку дослідницько-інноваційної компетентності, зокрема, в зарубіжних вищих навчальних закладах, світових медіа тощо ;</p> <p>системне, зокрема матеріальне, заохочення наукової та професійної активності науково-педагогічних працівників, їх академічної мобільності (міжнародної та внутрішньої), розширення практик творчих відпусток та стажування (зокрема за кордоном); запровадження практики участі іноземних викладачів у освітньому процесі українських університетів, що здійснюють підготовку майбутніх журналістів та представників світових мас-медіа.</p>
----	---	--	--

Успішність окреслених кроків реформування системи підготовки майбутніх журналістів в Україні безпосередньо залежить від фінансування освітньої галузі, що є визначальним при формуванні якісної підготовки фахівців для різних галузей суспільного виробництва. Йдеться, насамперед, про збільшення державних витрат на зазначених фахівців з метою забезпечення суспільних потреб створення та функціонування гуманного та правдивого інформаційного середовища, яке сьогодні розглядається як умова збереження незалежності та суверенності держави, формування обсягів державного замовлення на підготовку журналістів як провідників національної політики, створення ефективної системи державного кредитування навчання студентів у вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку таких фахівців; підготовка та стимулювання наукових та науково-педагогічних працівників, належна оплата праці викладачів, створення мотиваційних умов для майбутніх поколінь при виборі професії з урахуванням потреб ринку праці, оновлення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти.

Вимагають свого оновлення і завдання професійної підготовки майбутніх журналістів у напрямі формування такого духовно-інтелектуального базису, який дав би змогу готувати професіоналів із широким науковим світоглядом, системним поглядом на цивілізаційну картину світу. Поряд із прагненням до здобуття знань на рівні вищої освіти (допитливість, престижність та ін.) істотною для випускників закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку журналістських кадрів, має бути мотивація, пов'язана з працевлаштуванням за обраною професією. Закони ринкової економіки потребують пошуку гнучкіших і ефективніших форм працевлаштування, які відображають інтереси і випускників, і роботодавців, що зумовлює подальший пошук ефективних форм співробітництва закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх журналістів, з мас-медіа, видавництвами тощо.

Стає очевидним, що для вдосконалення ефективності підготовки фахівців-журналістів та формування у молодих людей громадської та

демократичної свідомості необхідно:

а) *на рівні держави* – створити умови для реформування системи вищої освіти за напрямками підготовки кваліфікованих фахівців;

б) *на рівні системи вищої освіти* – забезпечити умови та засоби цілеспрямованого навчання майбутніх журналістів в Україні;

в) *на рівні закладів вищої освіти* – забезпечити вдосконалення структури та змісту професійної підготовки майбутніх журналістів, який має базуватися на основних цінностях побудови демократичного суспільства в Україні.

У процесі формування такого підходу до професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах необхідно забезпечити формування системи інтегрованих знань, ціннісних орієнтацій, формування вмінь і компетенцій, необхідних для реалізації ними свого професійного та морально-ціннісного потенціалу в умовах демократичного суспільства.

До однієї з найбільш важливих проблем підготовки майбутніх журналістів зокрема та всієї системи вищої освіти загалом вважаємо питання *стандартизації освіти*, яку, на нашу думку варто розглядати в загально філософському та праксеологічному (забезпечує ефективне управління діяльністю через її всебічний самоаналіз, самооцінювання, цілеспрямоване моделювання умов і засобів удосконалення на основі синтезу теоретичних знань та емпіричного досвіду; відображає залежність результатів роботи від попередньої ретельної підготовки до її виконання, ступеня підготовленості дій у широкому розумінні, що охоплює оволодіння знаннями, свідомий вибір засобів, методів аналізу і регулювання, критерії емоційного і практичного оцінювання результатів)¹⁷³ аспектах, що в узагальненому вигляді представлено в табл. 3.2.

¹⁷³ Системний підхід [online].
https://pidruchniki.com/13761025/pedagogika/sistemniy_pidhid

**Сутність проблеми стандартизації журналістської освіти в загально
філософському та праксеологічному аспектах**

Загальнофілософський аспект	Праксеологічний аспект
Світоглядні вимоги до стандартизації професійної підготовки журналістів в інформаційному суспільстві	Гармонізація національних та міжнародних стандартів професійної підготовки майбутніх журналістів
Аксіологічний контекст стандартизації змісту, форм, методів професійного навчання майбутніх фахівців	Адекватний щодо часових та сутнісних характеристик перехід від змісту професійної підготовки майбутніх журналістів до компетентностей, зафіксованих у стандартах вищої освіти
Відходу від абстрактного визначення мети професійної підготовки майбутніх журналістів	Інтеріоризація місії вищої освіти до формалізованих державних стандартів
Поєднання стандартизації та професійної творчості журналіста	Урахування індивідуальних можливостей особистості в процесі професійної підготовки майбутнього журналіста
Обґрунтування методів стандартизації вищої освіти на засадах гуманізму, демократизму, особистісної орієнтації	Поєднання кількісних і якісних показників в одному стандарті
Проблема переходу від концепції «відповідності» до концепції «випередження»	Застосування державних стандартів вищої освіти щодо підготовки майбутніх журналістів в ліцензійно-акредитаційному процесі
Проблема методології прогнозування стандартів вищої освіти	Урахування специфіки конкретних дисциплін щодо підготовки майбутнього журналіста у стандартах якості
Проблема метапрофесійних універсальних компетентностей майбутніх журналістських кадрів	Забезпечення якості самих стандартів професійної підготовки журналістів

Водночас розв'язання виділених теоретичних і практичних завдань неможливе без наукового прогнозування загальних тенденцій розвитку суспільної сфери, як такої, що є предметом професійної діяльності журналіста, та проекції цих прогнозів на стандарти вищої освіти зазначених фахівців. Однією з провідних ідей побудови системи стандартів вищої освіти є принцип

прогностичності, що «...забезпечить здатність індивіда виконувати завдання діяльності, які можуть виникати в майбутньому»¹⁷⁴.

Важливо зазначити, що в сучасній Україні майже відсутня культура наукового прогнозування освітніх процесів, а практика реалізації таких прогнозів не може бути визнана задовільною. Йдеться про обмеженість стратегічного бачення, незалежно від поточної кон'юнктури, недостатню чіткість практичних рекомендацій, що визнається не тільки в Україні¹⁷⁵.

Розроблення стратегічних рядів можливих стандартів в системі ієрархії їх компонентів (державні, галузеві, вищої школи) та в часовому вимірі (коротко-, середньо-, довготермінові) із врахуванням специфічних особливостей журналістської галузі трансформує, на нашу думку, наукові прогнози в освіті на ресурс її розвитку, оскільки стандартизація є одним із ключових методів організації складної відкритої освітньої системи, а перманентне прогнозування системного підходу – елементом самоорганізації вищої освіти в їх діалектичній єдності¹⁷⁶.

Вирішення проблем стандартизації вищої освіти щодо підготовки майбутніх журналістів у сучасному інформаційному суспільстві варто також розглядати у контексті зміщення основного акценту в напрямі «стандартизації її результатів» шляхом визначення якісних параметрів оцінки особистості фахівця медійної сфери, що передбачає розбудову національної системи професійної підготовки на компетентнісно-орієнтованій основі, що зумовлено кількома причинами.

По-перше, йдеться про перехід світової спільноти до інформаційного суспільства, професійна діяльність в якому, особливо фахового журналіста, передбачає володіння навичками пошуку інформації, здатності до

¹⁷⁴ Петренко, В.Л., 1998. Державні стандарти вищої освіти і якість підготовки фахівців. *Концептуальні проблеми модернізації вищої освіти: матеріали міжнар. наук. конф.* Донецьк, с. 8-10.

¹⁷⁵ *Оценка качества профессионального образования. Доклад 5*, май 2001. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, с. 8.

¹⁷⁶ Андрущенко, В. 2006. *Організоване суспільство*. Київ: Інститут вищої освіти АПН України, 680 с.

самонавчання упродовж життя, швидкого реагування на події, їх оцінку та тлумачення в медійному просторі.

По-друге, модель особистісно орієнтованого освітнього процесу як оновлена парадигма освіти передбачає визнання студента її суб'єктом процесу, носієм двох груп якостей – уміння навчатися та бажання вчитися, що можливе за умови, оволодіння продуктивними (загальнонавчальними) вміннями і навичками, а з іншого – сформованості позитивного емоційно-ціннісного ставлення як до процесу діяльності, так і до її результату¹⁷⁷.

По-третє, у зв'язку з тим, що серед основних загальноцивілізаційних тенденцій сучасного світу називають глобалізацію всіх сфер життєдіяльності особистості і суспільства, актуалізується проблема надання молодій людині елементарних можливостей адаптуватися до сучасного життя, інтегруватися до різних соціумів, самовизначатися у професії, активно діяти, бути конкурентоспроможною на світовому ринку праці.

Виникає питання щодо відповідності державних стандартів очікуванням суспільства. На наш погляд, спроба формалізувати очікування суспільства у вигляді освітньо-кваліфікаційних характеристик була неконструктивною та орієнтувала вищу освіту тільки на функціональну підготовку виключно в межах реалізації діяльнісного підходу без урахування, на думку науковців, гуманітарного та інтелектуального потенціалу суспільства та людини в умовах глобалізації економіки, визначення стратегії розвитку країн світу в XXI ст.¹⁷⁸.

Таким чином, у сучасних умовах розвитку світової цивілізації виникла потреба гармонізації духовних і практичних відносин людини та навколишнього світу з пріоритетним значенням освіти як соціального інституту, що забезпечує відтворення різних категорій працівників, тобто виконує і соціально-економічну функцію. Зазначимо також, що певний консерватизм, інерційність системи освіти (що засвідчив історико-педагогічний

¹⁷⁷ Яценко, С.Л., 2015. Сутнісні аспекти особистісно орієнтованої освіти. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб. Спецвипуск*. Київ: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, № 85, с. 116-121.

¹⁷⁸ Амбросов, А. та Сердюк, О., 2007. Системний погляд на місію вищої освіти. *Вища освіта України*, № 3, с. 22.

досвід підготовки журналістів в Україні в окреслений хронологічний період) має також і позитивний характер, забезпечуючи стійкість соціальної системи.

Визначаючи на державному рівні освіту стратегічним ресурсом суспільства, варто також враховувати, що зміни її зовнішнього середовища і потребують системних трансформацій у сфері професійної підготовки особливо з огляду на *кризу виховання*, що засвідчує недостатню реалізацію гуманістичної функції освіти. Про це свідчать загострення політичних, ідеологічних, соціально-економічних, екологічних та інших проблем у соціокультурному середовищі країни, а також спалахи етнічних, територіальних, релігійних та інших суперечностей, які поширюються всією планетою, значна відповідальність за які покладається на тих, хто розповсюджує інформацію, та тих, хто готує відповідних фахівців.

Зазначене зумовлює визнання на державному рівні важливості окреслення стратегічних напрямів розвитку вищої освіти, визначених Конституцією України, законами України «Про освіту»¹⁷⁹, «Про вищу освіту»¹⁸⁰, Національною доктриною розвитку освіти¹⁸¹, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України тощо. Зважаючи на специфіку діяльності майбутнього журналіста особливої значущості надається чіткому визначенню мети державної політики в галузі освіти – створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації освітнього процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Виходячи з цього, можемо констатувати, що вагомим підґрунтям професійної підготовки майбутніх журналістів у контексті стратегії реформування вищої освіти в Україні виступають такі положення:

¹⁷⁹ Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380). [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

¹⁸⁰ Закон України «Про вищу освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004) [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

¹⁸¹ Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» № 347/2002 від 17.04.2002. [online] Київ. Режим доступу: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

- по-перше, національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні й примноженні національних освітніх традицій, що передбачає її духовне збагачення. Виховання громадянина України, як гармонійно розвиненої особистості, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;
- по-друге, розвиток вищої освіти має підпорядковуватись законам ринкової економіки, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас необхідно враховувати не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовні аспекти життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей, які в комплексі утворюють базис суспільних перетворень в Україні;
- по-третє, напрями реформування вищої освіти варто розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем.

Зазначене вимагає приведення: законодавчої, нормативно-правової бази вищої освіти України у відповідність до світових вимог; структурування системи професійної підготовки фахівців з вищою освітою; упорядкування переліку спеціальностей, перегляду змісту підготовки майбутніх журналістів відповідно до вимог часу; забезпечення інформатизації освітнього процесу професійної підготовки майбутніх журналістів та доступ до міжнародних інформаційних систем; наповнення зміст навчальних дисциплін новітніми матеріалами; запровадження сучасних технологій навчання; налагодження творчих, ділових зв'язків з роботодавцями – замовниками професійних високоосвічених журналістів.

Дослідження актуальних проблем професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні засвідчило і перспективні проблеми, які вимагають якомога швидшого вирішення і знаходяться в площині загальних проблем розвитку вищої освіти в Україні. До таких віднесемо:

- забезпечення належної якості організації освітнього процесу й професійної підготовки майбутніх журналістів;

- розв'язання проблем якісного кадрового забезпечення навчального процесу, оптимізації управлінського складу закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх журналістів, та їх структурних підрозділів;
- уникнення дублювання та «перевиробництва» фахівців з деяких напрямів підготовки і спеціальностей;
- досягнення відповідності ринку освітніх послуг державним та регіональним потребам ринку праці, запобігання міграції висококваліфікованих фахівців за кордон.

До актуальних проблем сучасної підготовки майбутніх журналістів на теренах України віднесемо також недостатній ступінь сформованості професійної культури як такої, що об'єктивно визначає професіологічну характеристику сучасного фахівця-журналіста з урахуванням специфіки його діяльності. *Професійна культура* майбутнього і практикуючого журналіста, на нашу думку, має ґрунтуватися, насамперед, на *духовно-моральній* складовій, що характеризує психологічні функції і властивості особистості, що лежать в основі духовних якостей, знаходяться на певному рівні розвитку, знання і сформованість норм поведінки, вибір морального ідеалу особистості, що зумовлює її гуманістичну поведінку, емпатію. *Загальноосвітня складова* визначає яскраво виражені пізнавальні потреби і гуманітарні інтереси, мотивація до навчання, старанність в оволодінні складними навчальними вміннями, універсальними інтелектуальними навичками щодо формулювання визначень, класифікації, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, навичками самостійної творчої роботи. *Філологічна складова* професійної культури передбачає уявлення про філологічний рівень виконання професійних обов'язків, прагнення до досконалого стилістичного, граматичного, фонетичного, лексичного тощо володіння мовою як важливого засобу інформатизації суспільства, а також професійного зростання й самореалізації. *Творча складова* характеризується потребою до творчої праці і здатність до неї, що виявляється проявах «спеціалізованої» креативності, оригінальності, неповторності у продуктах творчості. *Комунікативна складова* передбачає

вільну участь у дискусіях та веденні діалогу, аргументації власної точки зору, володіння культурою спілкування з людьми будь-якого віку та навичками роботи із засобами масової комунікації в контексті адекватного сприйняття, аналізу та поширення інформації. Культурологічна складова має визначатися здатністю до естетичного сприйняття світу і себе в ньому, захопленість художньою літературою, музикою, живописом, театром, кіномистецтвом, різними видами народної творчості. Професійна культура практикуючого сучасного журналіста визначається також рівнем *ділової активності*, що характеризується підприємливістю, самодостатністю, ініціативністю, гнучкістю, вмінням працювати в команді. *Технологічна* складова визнається прагненням володіти сучасними гуманітарними, інформаційно-комунікативними особистісно-орієнтованими технологіями, вміти їх використовувати в професійній діяльності журналіста. *Особистісна* складова визначається наявністю у фахового журналіста «Я – концепції», що забезпечує взаємовплив і взаємозбагачення всіх структурних компонентів професійної культури, передбачає наявність адекватного уявлення про себе, власні інтелектуальні, моральні, естетичні, фізичні та інших здібності та якості, а також здатність до саморефлексії.

Аналіз показав, що практика підготовки майбутніх журналістів потребує врахування *актуальної* для України глобальної тенденції, пов'язаної із зростанням обсягу та інтенсивності різноманітних інформаційних потоків, що охоплюють той чи інший обсяг фактів реального світу та потребують об'єктивної оцінки, обробки та систематизації. У цьому зв'язку під час професійної підготовки майбутні журналісти мають оволодіти експертними методиками роботи з документованою інформацією. Йдеться про аналіз вхідної документації з метою виявлення та оцінки реальної компетенції її продуцентів, визначення актуальності, достовірності та дійсної цінності й затребуваності соціально-інформаційної складової їх змісту. Важливим є і практичне вміння створювати в редакціях електронні бази даних та архіви, адже в наші дні наукова організація внутрішньоредакційних інформаційних ресурсів стає

обов'язковою умовою успішності журналіста як фахівця, який працює в ЗМІ. Необхідність використання чисельних інформаційних можливостей Інтернету, організації інтернет-інформації з використанням гіпертексту, мультимедіа та впровадження елементів інтерактивності спонукає журналіста перебудовувати когнітивну діяльність, виробляючи нові семіотичні коди. Засвоєння нових дискурсивних практик, що виникають під впливом Інтернету, є одночасно розширенням інструментарію когнітивної діяльності журналіста. Значна увага в освітньому процесі має приділятися аналізу інтернет-текстів на предмет їх змістовної, структурної та естетичної організації. У межах такого підходу оволодіння аналітичними вміннями буде сприяти розвитку у студентів нових пізнавальних практик у журналістській діяльності.

Резюмуючи зазначене вище, можна стверджувати, що вирішення актуальних проблем підготовки майбутніх журналістів має відбуватися в контексті реформування всієї системи освіти, що визначається імперативом державної освітньої політики України, її головним стратегічним напрямом.

3.2. Перспективні шляхи використання історико-педагогічного досвіду для підготовки майбутніх журналістів в Україні

Історико-педагогічний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів у визначений хронологічний період дозволяє, на нашу думку, окреслити важливість реалізації демократичних та гуманістичних принципів до визначення пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти, включаючи журналістську, на сучасному етапі, що, в свою чергу, передбачає: особистісну орієнтацію вищої освіти; формування її змістового наповнення в системі національних і загальнолюдських цінностей; створення для громадян рівних можливостей для здобуття вищої освіти; постійне підвищення якості вищої освіти, оновлення її змісту та форм організації; запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій; формування в системі професійної підготовки нормативно-правових і

організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів; підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників журналістських кадрів та майбутніх фахівців зазначеної сфери, посилення їх державної і суспільної підтримки; розвиток вітчизняної вищої освіти як відкритої державно-суспільної системи, її інтеграція до європейського та світового освітніх просторів.

У контексті узагальнення результатів проведеного історико-педагогічного дослідження ми виходимо з того, що головною перспективою використання такого досвіду для розвитку системи професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні має стати обґрунтована загальнонаціональна освітня політика, яка матиме широку підтримку науковців та практиків, студентів та фахівців сфери журналістики. У загальному контексті дослідження професійна підготовки майбутніх журналістів розглядається нами як важливіша складова політики держави, інструмент забезпечення фундаментальних прав і свобод людини, підвищення темпів соціально-економічного й науково-технічного розвитку, гуманізації суспільства, утвердження культури. Вона визначає основні соціальні запити, цілі й завдання щодо забезпечення розвитку цієї сфери суспільного буття, гарантує їх запровадження шляхом реалізації погоджених дій держави й суспільства¹⁸². Тому врахування досвіду функціонування системи підготовки журналістів в умовах авторитарного режиму є певним запобіжником посягання на права та свободи вільної та незалежної особистості в її прагненні самодостатності і власного волевиявлення.

Історико-педагогічний досвід засвідчує, що функціонування системи підготовки журналістів у визначений хронологічний період яскраво відображає, як глибину соціально-політичних зрушень (50-60, 70-80-і роки) так і потребу її модернізації на початку XXI століття¹⁸³. З цієї позиції цілком очевидно, що

¹⁸² Левківський, К., 2010. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості. *Вища школа*, № 1, с. 5-14.

¹⁸³ Зінковський, Ю. та Мірських, Г., 2007. Креативність – фактор сучасної парадигми вищої технічної освіти. *Вища освіта України*, № 3, с. 14-20.

сучасні реформи в системі вищої, зокрема журналістської освіти, на сучасному етапі не тільки викликають справжню зміну професійної парадигми, яка докорінним чином трансформує систему навчання у закладах вищої освіти, й визначає нову мету, завдання, цілі професійної підготовки майбутніх журналістів, що формувалися впродовж всього періоду становлення та функціонування такої системи, а також у контексті:

- нових умов та принципів розвитку національної економіки та соціальної сфери;
- визначенням нової ролі держави в діяльності закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх журналістів, посиленні їх автономії;
- встановленням контролю за якістю й ефективністю функціонування освітньої системи в цілому, включаючи вищу освіту, їх відповідальності перед суспільством, громадськістю.

На цій основі подальший розвиток системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ має відбуватися на засадах:

- здійснення принципу «освіта протягом усього життя» замість «освіта на все життя»;
- підвищення рівня гуманітаризації вищої професійної освіти;
- диверсифікації освітніх програм, які пропонуються у вищих навчальних закладах професійної підготовки майбутніх журналістів, на відміну від попередніх періодів, коли навчальні плани та програми підготовки журналістів діяли на всій території Радянського Союзу;
- упровадження нової – творчої креативної – системи навчання замість відтворювальної;
- адаптації вищої освіти до динамічних соціально-економічних та культурних потреб людини і суспільства та уникання сталості, «законсервованості» освітнього процесу;
- інтеграції національної системи вищої освіти до європейського освітнього простору, чого не спостерігалось практично протягом всього ХХ

століття з огляду на заідеологізованість підготовки літературних співробітників як авангарду тодішньої радянської політики;

- залучення роботодавців до розробки навчальних програм професійної підготовки майбутніх журналістів з огляду на вимоги ринку праці;
- концентрація журналістської освіти у великих університетах і молодіжних центрах;
- створення нового покоління навчально-медичного забезпечення, в якому в оптимальному співвідношенні представляється традиційне, відоме, класичне та нове, сучасні, перспективні результати досягнень у відповідній галузі наукових знань;
- вищі навчальні заклади професійної підготовки майбутніх журналістів з урахуванням високого наукового, освітнього і культурного потенціалу мають здійснювати підготовку стати не тільки (і не стільки) поширювачів інформації, а й активних творців нових культурних надбань, що беруть безпосередню участь у створенні національної ідеї, піднесенні інтелектуального та духовного рівня нації.

Саме врахування історико-педагогічного досвіду підготовки журналістів в Україні дозволяє продукувати нову парадигму професійної освіти, спрямовану не тільки на формування визначених професійних знань і вмінь фахівця у сфері соціальних комунікацій, а й особливих компетенцій, сфокусованих на здатності використовувати ці знання та вміння на практиці, впроваджувати творчий підхід до розв'язання професійних завдань, що передбачає реалізацію особистої свободи, звільнення від комплексу залежності від різних, часто агресивних ідеологій, орієнтацію на загальнолюдські, національні та особистісні цінності.

Стає очевидним, що основна роль у процесі формування та підготовки високопрофесійних фахівців для журналістської діяльності, насамперед, належить державі, що спостерігається протягом усього досліджуваного періоду. Адже від політики держави, яку вона здійснює щодо підготовки кваліфікованих кадрів та їх професійної реалізації, великою мірою залежить формування

конкурентоспроможного майбутнього журналіста не тільки на етапі його підготовки у закладах вищої освіти, але й у процесі трудової діяльності з урахуванням вимог ринку праці та престижності здобутої професії. Важливим у зазначеному аспекті є врахування історико-педагогічного досвіду підготовки журналістів в окреслений хронологічний період, що стосується організації, проведення та виділення кількості годин на навчально-виробничу практику та стажування, чого не спостерігається на сучасному етапі. Вважаємо, що здійснення життєдіяльності в системах «людина – людина», «людина – художній образ», яке характерне для журналістської професії, передбачає значну роль викладача, наставника та реальних обставин виконання професійних обов'язків.

Окрім того, в умовах реалізації державної політики у сфері освіти, адаптації Національної рамки кваліфікацій до Європейської системи кваліфікацій йдеться про необхідність запровадження нових підходів до рівня знань, умінь, навичок, особистісних і професійних компетенцій і підготовки майбутніх журналістів, що, в свою чергу, потребує радикальної організаційної перебудови освітнього процесу, впровадження інтерактивних форм і методів організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх журналістів поряд із новим змістовим наповненням його традиційних форм, методів та засобів. Йдеться, зокрема, про методи активного навчання (диспут, «мозкова атака», «круглий стіл», тренінг, ділова гра, аналіз конкретних ситуацій, ігрове проектування тощо). Їх особливістю є тренування та розвиток творчого мислення студентів, формування відповідних практичних умінь та навичок, спонукання студента та викладача до активності, налагодження обов'язкової взаємодії в процесі навчання студентів між собою чи з іншими суб'єктами навчального процесу (М. Гриньова, С. Золотухіна, Є. Литвиненко, В. Лозова, В. Рибальський, М. Солдатенко).

У сучасному процесі професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні варто послуговуватися методами, які реалізувалися і в другій половині ХХ століття: методом «проблемного навчання», який передбачає стимулювання

активності студентів за рахунок спеціальної організації навчального матеріалу: створення проблемних ситуацій, використання евристичних програм, представлення альтернативного судження, порівняння різних систем культурних цінностей, протиріч, життєвих та суспільних явищ тощо, що не виключає змістового та операційного збагачення процесу його застосування. Зазначене стосується і методів таких видів навчання, як модульне, ігрове, дистанційне, розвиваюче тощо.

Варто також зауважити, що впровадження нових освітніх підсистем, зокрема таких, як *асинхронна* система навчання: активізація самостійної роботи студентів; *багаторівневі індивідуалізовані* навчальні плани; *накопичувальна кредитно-модульна* система; розширена *шкала оцінювання* знань – зумовлено використання певних її елементів у попередні періоди підготовки журналістів в Україні.

Спільним недоліком оцінювання ефективності (якості у сучасному тлумаченні) підготовки журналістів в Україні у порівнянні з попередніми хронологічними періодами вважаємо використання методів оцінки знань, умінь, компетенцій, які ґрунтуються на визначенні й аналізі певного кола показників, не враховують повною мірою реальні процеси розвитку і формування особистості фахівця в процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Водночас варто констатувати, що у світовій практиці майже єдиним коректним та об'єктивним засобом діагностики і прогнозування якості вищої освіти й професійної підготовки фахівців є педагогічні та психологічні діагностичні методики, які спрямовані на оцінювання результатів навчання, вимірювання впливу тих чи інших програм навчання на рівень професійної підготовки, а також визначення ефективності формування певних якостей особистості, необхідних для здійснення продуктивної професійної діяльності у сфері журналістики. Разом з тим, рівень якості професійної підготовки майбутніх журналістських кадрів має бути основним показником, який враховується при ліцензуванні та державній акредитації закладів освіти, нострифікації документів про освіту інших країн, атестації науково-

педагогічних кадрів, проведенні сертифікації фахівців, встановленні рейтингу вищих навчальних закладів, які здійснюють професійну підготовку майбутніх журналістів.

Порівняння вимог до структури, змісту, форм та методів підготовки, особистісних якостей журналістів в історико-педагогічному аспекту дозволяє більш чітко охарактеризувати необхідність підвищення конкурентоздатності фахівців, досягається достатньою кількістю і якістю підходів та методів, залежить від багатьох чинників. Йдеться, насамперед, про правове регулювання питання функціонування системи підготовки майбутніх журналістів та її підсистем, рівні державного управління, що впливає загалом на формування якісної підготовки медійника.

Зазначимо, що саме врахування недоліків усталеного партократійного зразка підготовки журналістів спонукає до її демократизації та гуманітаризації шляхом зміни парадигм, що супроводжується звуженням сфери застосування загальнопрофесійної й професійно-спеціалізованої орієнтації навчального освітнього процесу у закладах вищої освіти та швидким розгортанням *загальнорозвивальної*, здатної забезпечити досягнення гуманістичних та демократичних ідеалів, нової критично-креативної парадигми.

Порівняння змісту нормативно-правового забезпечення досліджуваного процесу дозволило більш чітко окреслити і роль сучасного Міністерства освіти і науки України, яке у своїх документах зосереджує головну увагу на вирішенні питань модернізації та реформування системи вищої освіти, встановлення безпосереднього зв'язку науки, освіти та виробництва, залучення профільних міністерств та відомств до питань розробки освітніх і професійних стандартів, формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою, забезпечення конкурентоздатності професійної підготовки майбутніх журналістів на вітчизняному та міжнародному ринку освіти, налагодження міжнародного співробітництва у вищій освіті та участі у програмах академічної мобільності, міжнародних рейтингах, що знайшло своє відображення в проекті

Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року¹⁸⁴.

Здійснення нового етапу конструктивних реформ у системі вищої освіти передбачає врахування історико-педагогічного досвіду підготовки журналістів з огляду на дослідження цього феномена в умовах кардинальної зміни суспільно-політичного ладу та ідеологічного спрямування мети, завдань професійної діяльності майбутнього фахівця визначеного профілю, загалом місії журналістики. Зазначене дозволяє окреслити суспільну значущість професійної підготовки майбутніх журналістів в сучасній Україні, яка здійснюється в контексті поглиблення трансформацій в системі вищої освіти та утвердження демократії в усіх сферах суспільного життя.

Характеристика третього виокремленого нами періоду (90-і – початок ХХІ ст.) підготовки журналістів дозволяє визначити та врахувати на перспективу наступні підходи до її модернізації у закладах вищої освіти, що здійснюють таку підготовку. Їх комплексна реалізація має здійснюватися на засадах особистісно орієнтованого навчання, розвитку і саморозвитку студентів, що передбачає:

- створення умов для професійного розвитку та творчої самореалізації майбутніх фахівців-журналістів;
- узгодження методологічного та науково-методичного забезпечення всіх закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх журналістів за європейськими та державними стандартами;
- підвищення професіоналізму та соціального статусу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів;
- підвищення якості та конкурентоспроможності майбутніх фахівців-журналістів, узгодження потреб національного ринку освітніх послуг та ринку праці у сфері журналістики.

З огляду на те, що журналістика сьогодні, як соціальний феномен та окрема професійна й наукова галузь, є відкритою професією і специфічним

¹⁸⁴ *Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року* (Проект). [online] Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf.

видом мас-інформаційної діяльності, що вміщає фахівців самих різних профілів, особливі вимоги висуваються до необхідності володіння ними комплексом особливих професійних знань, що включає особливий підбір гуманітарних, соціально-політичних і природничо-наукових дисциплін, до яких можна віднести: екологію (забруднення планети, зникнення біологічних видів, способи регенерації); фізичну географію (кліматичні зміни, спричинені людиною, енергетичні джерела і використання їх); еволюцію (взаємозв'язок людини з екологічною ситуацією планети, глобальні питання походження всесвіту, подальша еволюція); планетарну економіку (забезпечення продовольством, природними ресурсами); філософію (філософські проблеми єдності науки, культури, економіки, їх взаємозв'язок); основи людинознавства (психологія, основи охорони здоров'я, основи педагогіки, теорія особистості, етика, естетика).

Беззаперечним у цьому контексті вважаємо використання історико-педагогічного досвіду щодо потужної *філологічної підготовки* журналістів у досліджуваному періоді, яка на сучасному етапі передбачає наявність кількох складових *філологічної* культури, а саме:

- інформаційна – засвоєний та усвідомлений досвід професійної діяльності, що представляється єдністю духовно-моральної, загальноосвітньої та власне філологічної характеристик журналіста, що набувається в результаті професійної підготовки;
- практична – наявність конкретного досвіду і навичок його збагачення, що визначається комплексом творчої, комунікативної та культурологічної складових, потребу в самореалізації, саморозвитку та реалізації творчого потенціалу;
- матеріальна – визначається ресурсною базою (інтелектуальною, підприємницькою, технологічною), що окреслює особистісний рівень ділової активності і застосування технологічних знань, які реалізуються через покрокове, чітко структуроване і сплановане втілення завдань журналістської діяльності.

Стає очевидним, що формування філологічної культури у процесі освітньої діяльності студентів забезпечує важливий напрям підготовки майбутнього фахівця-журналіста в сукупності його професійно-творчих, особистісно-психологічних, соціальних орієнтацій, що підтверджується також результатами історико-педагогічного дослідження.

На тлі визначеного хронологічного періоду професійної підготовки журналістів в Україні спостерігаємо також і трансформацію вимог до професійно-етичної складової. Сьогодні журналіст це не просто репортер, але і професіонал, який має чітко усвідомлювати наслідки своєї діяльності в умовах динамічного соціально-політичного середовища.

У контексті історико-педагогічного дослідження професійної підготовки майбутніх журналістів акцентуємо увагу на тому, що іншою важливою перспективою використання досвіду професійної підготовки майбутніх журналістів є забезпечення в навчальному процесі певних дидактичних підходів, а саме:

- у процесі навчальної діяльності студенти мають системно звертатися до широкого кола науково-інформаційних джерел – державних документів, нормативно-правових актів, монографій видатних учених, творів письменників, поетів, підручників, преси, праць дослідників-журналістикознавців;
- вивчення теоретичного матеріалу має доповнюватися власною журналістською практикою;
- при широкому поширенні сучасних технологій збору та обробки інформації, які дають у руки простого користувача ті ж технологічні інструменти, що є і у журналістів, особливу важливість набуває освоєння аналітичного інструментарію професії;
- у процесі підготовки до журналістської діяльності студенти мають оволодіти певним рівнем культури, насамперед, філологічною культурою, головними ознаками якої є цілісне осягнення філологічного знання, набуття навичок їх практичного використання, інтерпретації художнього та

публіцистичного текстів, готовність до постійного вдосконалення в галузі філології та журналістики, потреба в розвитку творчого потенціалу;

- діяльним фундаментом професійної підготовки майбутніх журналістів має стати категорія успішності, що розуміється як сукупність соціально-значущих професійних результатів.

Вагомими здобутком сьогодення у порівнянні з історико-педагогічним досвідом підготовки журналістів у досліджуваний період вважаємо концептуальну ідею неперервної освіти, що полягає, *по-перше*, в доповненні базової професійної освіти журналістів програмами додаткової освіти (офіційної, формальної, неформальної) на всіх етапах професійної діяльності; *по-друге*, в розвитку у студента, в процесі навчання у закладах вищої освіти, здатності до навчання протягом усього професійного життя, розвитку навичок комунікації, адаптивності, самовдосконалення, творчого зростання; *по-третє*, оперативної підготовки й перепідготовки журналістів в умовах мінливої виробничої й соціальної ситуації; *по-четверте*, забезпечення взаємної відповідальності суспільства, держави й особистості за розвиток освітніх процесів та їх результати (Національний інститут стратегічних досліджень)¹⁸⁵.

Вивчений досвід засвідчив, що одним із перспективних напрямів професійної підготовки фахівців-журналістів сьогодні є інтеграція навчання та практичної діяльності. Професійне навчання на такій основі за спеціально розробленими методиками і формами інтеграції забезпечує професійну компетентність майбутніх журналістів стосовно їх посад в організаціях, покращує їхню здатність до самостійного застосування комплексу знань при розв'язанні виробничих завдань. За таких вимог все більшого поширення набуває соціальне партнерство між закладами вищої освіти та засобами масової інформації, державними та приватними установами, тобто тими, хто безпосередньо надає роботу фахівцям-журналістам на ринку праці.

¹⁸⁵ Національний інститут стратегічних досліджень. [online] Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252>

Аналіз попереднього історико-педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх журналістів (особливо, що стосується останнього періоду) та його врахування дозволяє визначити подальші шляхи впровадження Європейської кредитно-модульної системи, передбачає у навчальній діяльності вищих навчальних закладів виконання таких завдань: створення компетентнісної моделі фахівця; визначення цілей і завдань навчальних дисциплін; розроблення компетентісно-орієнтованих програм, фахових дисциплін, де до кожного модуля подано перелік компетенцій, які формуються через його опанування; визначення обсягу кредитів для кожного модуля залежно від його трудомісткості; розроблення модулів; проектування викладачем начального процесу, яке передбачає розробку змісту лекцій, семінарських та практичних занять; підготовку завдань для самостійної роботи студентів, педагогічних, дидактичних і методичних завдань, що розв'язуються на практичних заняттях, навчальних проєктів проблемного характеру; використання методів навчання, що моделюють зміст професійної діяльності майбутнього фахівця (дискусії, рольові та імітаційні ігри, аналіз конкретних практичних ситуацій); проектування навчальної діяльності студентів як поетапної самостійної роботи, спрямованої на розв'язування проблемних ситуацій на засадах групової діалогічної взаємодії за участю викладача; особистісне включення студента в навчальну діяльність у рамках аудиторної та позааудиторної роботи (контекстне навчання)¹⁸⁶.

Як певне узагальнення розглянутої проблеми можемо вважати представлення моделі сучасної освіченої людини в термінах, на яких ґрунтується освіта – навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися бути¹⁸⁷, яке у доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття сформулював Жан Делор.

¹⁸⁶ Головань, М., 2012. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фінансового профілю в умовах європейської кредитно-трансферної системи. *Нова педагогічна думка*, № 1, с. 140.

¹⁸⁷ Делор, Жан. 1996. *Сокрытое сокровище*. UNESCO, 53 с.

Ми підтримуємо думку М. Дяченко, яка вважає, що професійна творчість журналіста вимагає спеціальної підготовки, активного розвитку творчих і комунікативних здібностей, що забезпечує формування їх професіоналізму, високий рівень творчих досягнень, ефективність майбутньої журналістської діяльності¹⁸⁸.

Наші педагогічні уявлення про ідеальний образ журналіста сформувалися у результаті історико-педагогічного дослідження проблеми підготовки фахівців визначеного напрямку і сфери діяльності і передбачають наявність: прагнення до нових знань і умінь і виразне бажання їх здобути для задоволення професійних інтересів, що виявляється у переконаності щодо необхідності безперервного навчання й особистісного вдосконалення; ґрунтовна базова підготовку у визначеній спеціальності в рамках моделі загальнорозвивальної вищої освіти; здатності отримання інформації від різних джерел, її систематизації, аналізу, використання, продукування власного інформаційного продукту; володіння однією з важливих міжнародних мов на рівні виступу в будь-якій аудиторії; компетентність у системному аналізі та розв'язанні проблем – виокремлення і збір даних, аналіз і синтез, пошуки й прийняття рішення; гнучкість і впевненість у застосуванні знань у нестандартних умовах, у роботі з відкритими проблемами з множинними рішеннями тощо.; досконалих умінь і навичок подавати результат журналістської діяльності у різних формах та видах; здатності до ефективної роботи в групі, толерантності й урівноваженості; спроможності формулювати аргументи після критичного аналізу інформації з багатьох джерел¹⁸⁹.

Зазначені характеристики конкурентноздатного випускника-журналіста цілком відповідають сучасним вимогам і мають бути враховані у процесі професійної підготовки.

¹⁸⁸ Дяченко, М., 2011. Проблема творчого саморозвитку особистості майбутнього журналіста у процесі професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 4, с. 124-131.

¹⁸⁹ Амбросов, А. та Сердюк, О., 2007. Системний погляд на місію вищої освіти. *Вища освіта України*, № 3, с. 25-26.

Проведене історико-педагогічне дослідження, на наш думку, збагатило наукові знання про напрями, зміст, структуру форми, методи, основні характеристики професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні, що дозволило визначити особливості реформування системи вищої освіти в Україні під системоутворюючим впливом загальноцивілізаційних та внутрішніх чинників, що передбачає: становлення динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, включаючи журналістів, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за обраною спеціальністю відповідно до її здібностей, нахилів та забезпечити її мобільність на ринку праці; формування мережі профільних закладів вищої освіти, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б потреби кожної людини і держави в цілому у фахівцях журналістських спеціальностей; піднесення вищої освіти України до рівня розвинутих країнах світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Здійснення нового етапу конструктивних реформ у системі вищої освіти передбачає врахування історико-педагогічного досвіду підготовки журналістів з огляду на дослідження цього феномена в умовах кардинальної зміни суспільно-політичного ладу та ідеологічного спрямування мети, завдань професійної діяльності майбутнього фахівця визначеного профілю, загалом місії журналістики. Зазначене дозволяє окреслити суспільну значущість професійної підготовки майбутніх журналістів в сучасній Україні, яка здійснюється в контексті поглиблення трансформацій, у системі вищої освіти та утвердження демократії в усіх сферах суспільного життя.

Висновки до третього розділу

У розділі розглянуто актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів в кількох основних аспектах. Перший з них стосувався світоглядних трансформацій щодо мети та сутнісного наповнення

досліджуваного процесу. Доведено, що підґрунтя багатьох актуальних проблем функціонування системи підготовки журналістів на теренах нашої держави закладено в минулі періоди, що, окрім того, надає науковцям можливість враховувати і шляхи їх вирішення. Йдеться, насамперед, про *реформування та забезпечення інноваційного становлення* сучасної системи вищої освіти загалом та журналістської зокрема в умовах динамічного розвитку інформаційного простору та зростання впливу різноманітних мас-медіа на долі країн. З огляду на зазначене особливої актуальності набуває проблема спрямування всього процесу підготовки майбутніх журналістів на формування загальнолюдських та національних цінностей, особистісних якостей, насамперед, відповідальність журналіста в умовах поглиблення суспільної агресії, відсутності толерантності до думки іншого, розпалювання національної, мовної, регіональної, конфесійної нетерпимості. Вироблення етичного кодексу журналістів в умовах гібридної війни видається нагальним і необхідним, як і підписання відповідного меморандуму на рівні всіх мас-медіа та їх власників. У зазначеному контексті особливої уваги має надаватися виховній складовій процесу професійної підготовки майбутніх журналістів як провідній у становленні особистості та фахівця.

В умовах постіндустріальної цивілізації та інформаційного суспільства важливим є усвідомлення необхідності *зміни самої парадигми* професійної підготовки майбутнього журналіста, місією якої є становлення фахівця медійного простору, спроможного постійно поповнювати вже здобуті професійні знання, приймати виважені з точки зору соціології, моралі, етики, екології рішення та нести відповідальність за них. Професійна підготовка у зазначеному аспекті має спрямовуватися на формування комунікабельності, здатності працювати самостійно та в складі творчого колективу, в складних умовах, наприклад, воєнних конфліктів тощо.

Модернізація освітньої сфери має передбачати і продукування креативного складника професійного підготовки, особливо важливого для представників творчих професій, до яких ми відносимо і журналістів. До

актуальних проблем сьогодення віднесемо і необхідність створення спеціальних навчальних закладів нового типу – корпоративних та дослідницьких університетів, а також удосконалення організації дослідницької (наукової, проектної) роботи студентів.

Аналіз історико-педагогічного досвіду підготовки журналістських кадрів на теренах України у досліджуваний період дозволив більш чітко окреслити актуальні для сьогодення проблеми, до яких також можемо віднести:

- приведення системи вищої освіти загалом та підготовки майбутнього журналіста зокрема до відповідності національними (з урахуванням історико-педагогічного досвіду) та міжнародними освітніми і професійними стандартами підготовки фахівців та концептуальних вимог Болонського процесу; йдеться необхідність певного усталення вимагають таких аспектів, як структура навчального року, назви дисциплін та чітке визначення інваріантної складової навчальних планів, узгодження вимог кредитно-модульної системи оцінки знань у контексті вимог Болонської декларація, тлумачення положень якого (особливо щодо оцінювання навчальних досягнень студента) набуло вільного, часто недостатньо визначеного характеру, збільшення годин на навчально-виробничу практику, посилення філологічної складової професійної підготовки, формування професійної культури майбутнього журналіста тощо. Зазначене вимагає вдосконалення структурної та змістової складових підготовки майбутніх журналістів шляхом їх *фундаменталізації та гуманізації*, а також *стандартизації* вищої освіти журналістів.

- Здійснення трансформацій журналістської освіти в контексті загальних реформаційних процесів у системі вищої освіти, що передбачає врахування впливу інформаційного суспільства на професійну діяльність журналістів.

- Необхідність посилення зв'язку закладів середньої та вищої освіти для виявлення обдарованих дітей, здійснення профорієнтаційної роботи, урізноманітнення таких комунікацій, запровадження нестандартних форм

спілкування з майбутніми абітурієнтами у «Школах майбутнього журналіста», «Майстер-класах юного медійника» тощо.

Визначено перспективні шляхи використання історико-педагогічного досвіду професійної підготовки журналістів у визначений хронологічний період. Окреслено його значущість для реалізації демократичних та гуманістичних принципів визначення пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти, включаючи журналістську на сучасному етапі, що передбачає: гуманізацію змісту, форм, методів професійної підготовки в системі національних і загальнолюдських цінностей; створення для громадян рівних можливостей для здобуття вищої освіти; підвищення її якості шляхом запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій, формування в системі професійної підготовки нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів; підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників журналістських кадрів та майбутніх фахівців зазначеної сфери, посилення їх державної і суспільної підтримки; розвиток вітчизняної вищої освіти як відкритої державно-суспільної системи, її інтеграцію до європейського та світового освітніх просторів.

Доведено про необхідність урахування історико-педагогічного досвіду функціонування системи підготовки журналістів у визначений хронологічний період, що яскраво відображає, як глибину соціально-політичних зрушень (50-60, 70-80-і роки), так і потребу і модернізації на початку XXI століття. Зазначено, що здійснення нового етапу конструктивних реформ у системі підготовки журналістів передбачає врахування такого феномена в умовах кардинальної зміни суспільно-політичного ладу та ідеологічного спрямування мети, завдань професійної діяльності майбутнього фахівця визначеного профілю, загалом місії журналістики.

Доведено, що сучасні реформи в системі вищої, зокрема журналістської, не тільки викликають справжню зміну професійної парадигми, а й визначають нову мету, завдання, цілі професійної підготовки майбутніх журналістів, що

формувалися впродовж всього періоду становлення та функціонування такої системи. Заслужують на увагу також напрацьовані викладачами та науковцями попередніх робіт форми, методи, засоби професійної підготовки майбутніх журналістів, щодо

- нових умов та принципів розвитку національної економіки та соціальної сфери;
- визначенням нової ролі держави в діяльності закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх журналістів, посиленні їх автономії;
- встановленням контролю за якістю й ефективністю функціонування освітньої системи в цілому, включаючи вищу освіту, їх відповідальності перед суспільством, громадськістю.

Матеріали розділу висвітлено в таких публікаціях автора: 198; 199; 200.

ВИСНОВКИ

1. У результаті теоретичного аналізу стану проблеми підготовки журналістів в Україні у зазначений хронологічний період з'ясовано про доцільність її розгляду на трьох основних рівнях, а саме: *філософському* (для забезпечення світоглядної інтерпретації результатів наукового пошуку), *загально науковому* (з метою обрання провідних наукових підходів – цивілізаційного, історіографічного, системного, діяльнісного, інформаційного, аксіологічного); конкретно науковому (обґрунтовано необхідність використання історико-порівняльного, історико-хронологічного, історико-генетичного методів дослідження).

Окреслено значущість історіографії дослідження, що забезпечило вирішення його конкретних завдань. Джерельну базу як необхідну умову аналізу наукових джерел об'єднано в чотири основні групи: *наукові джерела* (монографії, статті, дисертації, автореферати, матеріали конференцій); *дидактичні матеріали* (підручники, навчальні посібники, довідники, освітні (навчальні) програми і плани); *нормативні документи* (закони, накази, укази, розпорядження, постанови, статuti ЗВО, звіти, статистичні дані); *архівні джерела*. Здійснено їх аналіз та окреслено значущість для проведеного дослідження.

2. На основі історико-педагогічного аналізу запропоновано авторську *періодизацію* професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України: *I період* – зародження та становлення системи професійної підготовки майбутніх журналістів у ВНЗ України в умовах десталінізації та часткової демократизації радянського суспільства (II половина 50-х – 60-ті рр. XX ст.); *II період* – створення та функціонування розгалуженої системи професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні в умовах функціонування суспільних інститутів радянської доби (70-ті – 80-ті рр. XX ст.); *III період* – зміни та перетворення у системі професійної підготовки майбутніх

журналістів в умовах незалежної Української держави (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.).

Охарактеризовано провідні тенденції, притаманні кожному з них (*послаблення ідеологічного тиску на систему підготовки літературних співробітників і поява різних напрямів спеціалізації, урізноманітнення змісту підготовки; уніфікація навчальних планів і програм, централізація управління ВНЗ, започаткування додаткових програм та спецкурсів, розширення сфери професійної діяльності журналіста на тлі переходу до інформаційного суспільства та, посилення вимог до підготовки майбутнього фахівця та його особистісних якостей у контексті глобальних цивілізаційних проблем тощо*).

3. Проаналізовано *вимоги* до професійної підготовки майбутніх журналістів у визначений хронологічний період, які розглянуто: *як систему взаємопов'язаних правил і принципів; у межах освітньої діяльності; у процесуальному контексті реалізації сукупності форм та методів професійної підготовки журналіста.*

Зазначено, що для 50-х – 80-х років XX ст. характерним є започаткування мережі вищих навчальних закладів та дотримання вимог щодо кількісного, якісного (за національною, класовою, гендерною приналежністю та місцем проживання) складу абітурієнтів, а також ідеологічного спрямування підготовки літературних співробітників як активних провідників політики партії. Вимоги до структури ВНЗ, навчальних планів та програм, змісту підготовки журналістських кадрів вищих навчальних закладів визначалися на державному рівні і діяли на всій території Радянського Союзу. На сучасному етапі реалізація мети професійної підготовки журналістських кадрів базується на врахуванні стандартів вищої освіти як нормативної складової, що встановлює загальні принципи діяльності закладів вищої освіти для успішного розв'язання освітніх завдань.

Доведено, що цілісне формування системи вимог до підготовки майбутніх журналістів відбувалося на тлі: формування її змісту у конкретний історичний період з урахуванням цілі, соціального замовлення, окреслення

актуальної системи теоретичних знань, умінь та навичок, а також професійних, світоглядних, моральних і громадянських якостей що мали бути сформовані у процесі навчання у ВНЗ.

4. У результаті проведеного дослідження охарактеризовано актуальні проблеми функціонування системи підготовки журналістів, до яких віднесено: світоглядні трансформації щодо визначення мети та сутнісного наповнення досліджуваного процесу; *реформування та забезпечення інноваційного становлення* сучасної системи журналістської освіти в умовах динамічного розвитку інформаційного простору та зростання впливу різноманітних мас-медіа на долі країн; необхідність створення спеціальних навчальних закладів нового типу – корпоративних та дослідницьких університетів, а також удосконалення організації дослідницької (наукової, проектної) роботи студентів; приведення системи підготовки майбутнього журналіста відповідно до національних та міжнародних освітніх і професійних стандартів; удосконалення структурної та змістової складових підготовки майбутніх журналістів шляхом їх *фундаменталізації, гуманізації, стандартизації*.

5. До перспектив використання історико-педагогічного досвіду підготовки майбутніх журналістів на теренах України віднесено: розгляд її як важливої складової політики держави, інструмента забезпечення фундаментальних прав і свобод людини; встановлення контролю за якістю й ефективністю функціонування та впорядкування кількості закладів вищої освіти, спроможних надавати якісну фахову освіту майбутнім журналістам; узгодження методологічного та науково-методичного забезпечення за європейськими та державними стандартами; підвищення професіоналізму та соціального статусу науково-педагогічних працівників тощо. Окреслені перспективні шляхи реалізації професійної підготовки майбутніх журналістів з врахуванням історико-педагогічного досвіду у визначеному напрямі.

Дослідження не претендує на вичерпне висвітлення окресленої проблеми. До подальших напрямів наукового пошуку віднесемо: компаративний аналіз

підготовки журналістів в Україні та за кордоном; обґрунтування теоретико-методичних засад підготовки сучасних журналістів; формування морально-етичних вимог до професійної діяльності представників журналістської професії тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграновский, В.А. 1999. *Вторая дрейнейшая: Беседы о журналистике*. Москва: ВАГРИУС, 416 с.
2. Александровичюте, Б. Краютайните, Л. и Пячкайтис, Ю.С., 2005. Маркетинг университетского дистанционного образования. *Маркетинг в России и за рубежом*, № 6, с. 62-76.
3. Амбросов, А. та Сердюк, О., 2007. Системний погляд на місію вищої освіти. *Вища освіта України*, № 3, с. 21-29.
4. Андрущенко, В. 2006. *Організоване суспільство*. Київ: Інститут вищої освіти АПН України, 680 с.
5. Андрущенко, В., 2004. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*, № 1, с. 5-9.
6. Андрущенко, В., 2008. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «Український прорив». *Вища освіта України*, № 2 (29), с. 10-17.
7. Антошкіна, Л.І., 2014. Рейтинги ВНЗ у світовому порівнянні: методи і представництво. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*, № 2, с. 9-19.
8. Березівська, Л.Д. гол. ред., Лапаєнко, С.В., Сухомлинська, О.В., Тарнавська, С.В. ред. та Деревянко, Т.М. літ. ред. 2018. *Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри: зб. матеріалів наук.-методолог. семінару з історії освіти*. Київ: ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, 32 с.
9. Бестужев-Лада, И.В. 1993. *Прогнозное обоснование социальных нововведений*. Москва: Наука, 240 с.
10. Бех, І.Д., 2013. Рефлексивно-експліцитний метод у формуванні морально стійкої особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами*, № 2, с. 54-60.

11. Біницька, К.М., 2013. Педагогічна історіографія – сучасний стан напряму історико-педагогічних досліджень. *Педагогічний дискурс*, вип. 15, с. 58-62.
12. Блауберг, И.В. и Юдин, Э.Г. 1973. *Становление и сущность системного подхода*. [online] Москва: Наука, 270 с. Режим доступа: <http://tlf.msk.ru/school/Blauberg.pdf>.
13. Бондаренко, В.Д., Загайнова, Л.І. та Костецька, Н.М., 2012. Інституційне та кадрове забезпечення наукової сфери України. *Аналітика і влада*, № 6, с. 64-72.
14. Бондаренко, О.О., 2011. Підвищення якості підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку суспільства. *Вісник КНУТД*, № 5 (6), с. 17-27.
15. Бондарчук, Л.І. та Федорчук, Е.І., 1993. Методи активного навчання в курсі «Основи педагогічної майстерності». *Вища і середня пед. освіта*. Київ, № 16, с. 51-56.
16. Браун, П., 2000. *Посібник з аналізу державної політики*. Переклад з англійської. Київ: Основи, 243 с.
17. Бутівщенко, С.В., 2011. Державне управління як владний механізм впровадження державної політики в галузі вищої освіти. *Вісник КНУТД*, № 5 (61), с. 65-70.
18. Ващенко, Н. упоряд., 2006. *Журналістика – 2005 в контексті стандартів сучасних професійних стандартів та трансформацій журналістської освіти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26-28 травня 2005 р. Київ: ІЖКНУ імені Т. Шевченка, 198 с.
19. Вернигора, Н.М. 2013. Проблеми термінології в книговидаванні для дітей. *Наукові записки Інституту журналістики*, т. 52, с. 68-71.
20. Вернигора, Н.М. 2015. *Написання сучасної наукової статті*: метод. рекомендації. Київ, 28 с.
21. Вернигора, Н.М., 2016. Жанры научной периодики (методические рекомендации для формирования структуры и рубрикации текстов). [online] *Інтегровані комунікації = Integrated communications*, № 2, с. 46-52, ISSN 2524-

<http://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/43#.XMowLbvVJPa>

22. Вернигора, Н.М., Радчик, Р.В. укл., 2008. *Журналістський фах. Газетно-журнальні жанри: навч.-метод. комплекс*. Київ: Інститут масової комунікації, 20 с.
23. Верхогляд, О., Романовська, Ю. та Романовський, О., 2010. Проблеми міжнародної співпраці у сфері вищої освіти: контроль за якістю освіти. Національний і міжнародний аспекти. *Вища школа*, № 1, с. 15-23.
24. Верхоглядова, Н.І., 2016. Удосконалення системи безперервної освіти як запорука економічного розвитку країни. *Інфраструктура ринку*, вип. 2, с. 392-394.
25. Видная, О.Е., 2006. Непрерывность – качество журналистского образования. *Проблемы массовой коммуникации: материалы Всерос. науч.-практ. конф., г. Москва, 16 мая 2006 г. Москва*, с. 223-225.
26. Вихрущ, А., 2011. Методологія історії педагогіки як виклик сучасності. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка і психологія*, вип. 564, с. 28-33.
27. *Вища освіта і наука в період завершення побудови соціалізму*, 2015. [online] Київ. Режим доступу: <http://ukrssr.com.ua/kiyiv/vishha-osvita-i-nauka-1>
28. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України за 2007 рік (21 березня 2008 р., м. Київ), 2008. *Вища школа*, № 3, с. 3-18.
29. Владимиров, В.М. 1998. *Основы журналистики в понятиях и комментариях: учеб. пособие*. Луганск: ВУГУ, 144 с.
30. Владимиров, В.М. 2001. «Місія журналістики». *Наукові записки Інституту журналістики*, т. 2, с. 97.
31. Владимиров, В.М. 2003. *Журналистика, особа, суспільство: проблема розуміння: монографія*. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 220 с.

32. Власюк, О.С. ред., 2002. *Стратегії розвитку України: теорія і практика*. Київ: НІСД, 864 с.
33. Вовк, Т.А. та Різун, В. 2011. *Становлення журналістської освіти в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Відділення журналістики в документах і матеріалах (1947-1953): монографія*. Київ: КНУТШ, 223 с.
34. Вроейнстийн, А.И. 2000. *Оценка качества высшего образования: Рекомендации по внешней оценке качества в вузах*. Москва: Изд-во МНЭПУ, 180 с.
35. Галкин, К.Т., 1961. *Высшее образование и подготовка научных кадров в СССР: автореф. дис. доктора пед. наук*. Москва: НИИ теории и истории педагогики АПН РСФСР.
36. Гальперин, П.Я. 1999. *Введение в психологию: учебное пособие для вузов*. Москва: Книжный дом «Университет», 332 с.
37. Гаркавенко, С.С., 2011. Інноваційні технології вивчення професійних дисциплін та практичної підготовки студентів. *Вісник КНУТД*, № 5 (61), с. 145-156.
38. Гидденс, Э., 2003. *Опосредование опыта*. Перевод с английского М.М. Назарова. В: М.М. Назаров. *Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований*. Москва: Едиториал УРСС, с. 169-173.
39. Гликман, И.З. 2002. *Управление самостоятельной работой студентов (системное стимулирование): учебное пособие*. Москва: Логос, 24 с.
40. Голік, О.В. 2009. *Взаємкореляція та взаємозбагачення жанрів: новітні тенденції розвитку журналістської творчості*. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики, 17 с.
41. Голік, О.В., 2007. Нові жанрові утворення української преси як наслідок взаємкореляційних процесів. *Наукові записки. Серія „Філологічна”*. Острог: Видавництво НаУ «Острозька академія», вип. 8, с. 122-132.

42. Голік, О.В., 2007. Теорія жанрів періодичної преси: історіографічний погляд. *Українська журналістика: умови формування та перспективи розвитку*: зб. наук. праць. Черкаси: Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, с. 390-394.
43. Головань, М., 2012. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фінансового профілю в умовах європейської кредитно-трансферної системи. *Нова педагогічна думка*, № 1, с. 139-143.
44. Голубнича, Л.О., 2012. Класифікація джерел педагогічної історіографії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, вип. 26, с. 30–37.
45. Гончаренко, С.У. 2008. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим вченим*. Київ–Вінниця: ДОВ «Вінниця», 278 с.
46. Гончаренко, С.У., 2008. Методика навчального предмета. В: В.Г. Кремень, гол. ред. *Енциклопедія освіти / АПН України*. Київ: Юрінком Інтер, с. 494-497.
47. Городяненко, В.Г. 2008. *Соціологія: підручник*. 3-тє вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 544 с.
48. Грабельников, А.А. 2011. *Массовая информация в России: от первой газеты до информационного общества*. Москва: Изд-во Российского университета дружбы народов, 329 с.
49. Гриценко, О.М. та Шкляр, В.І. 2002. *Основи теорії міжнародної журналістики*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 304 с.
50. Грушин, Б.А. 1987. *Эффективность массовой информации и пропаганды: понятие и проблемы измерения*. Москва: Политиздат, 127 с.
51. Гупан, Н.М. 2002. *Українська історіографія історії педагогіки*. Київ: «А.П.Н.», 224 с.
52. Гупан, Н.М., 2013. Джерельна база історії педагогіки: пошук підходів до систематизації. *Рідна школа*, № 8-9, с. 67-71.

53. Гуревич, С.М. 2009. *Газета: вчора, сьогодні, завтра: учеб. пособ. для вузов*. Москва: Аспект Пресс, 209 с.
54. Гурьєва, С., 2006. *Типологія сучасної преси Східної України*. Кандидат наук. Дніпропетровський національний університет, 195 с.
55. *Де готують журналістів в Україні?* 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/education/de_gotuyut_zhurnalistiv_v_ukraini/
56. Дегтярьова, Г. та Якимович, Т., 2005. Особистісний та діяльнісний підходи у післядипломній освіті інженерно-педагогічних працівників. *Вісник Львівського університету*, вип. 19, ч. 1, с. 369-377.
57. Делор, Жан. 1996. *Сокрытое сокровище*. UNESCO, 53 с.
58. *Деякі питання оптимізації державних цільових програм*. [online] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
59. Домбровська, С.М., 2006. *Розвиток вищої школи в Харкові у період тимчасової лібералізації тоталітарної системи (друга половина 50-х – перша половина 60-х років ХХ ст.)*: автореф. дис. кандидата істор. наук. Харків: Харк. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 19 с.
60. Дорош, М., Кутовенко, О., Піддубна, О. та ін. 2016. *Актуальні аспекти реформування журналістської освіти в Україні. Спеціальний звіт*. Київ: Телекритика, 54 с.
61. Друковані ЗМІ як складова єдиного національного інформаційного простору України. [online] *Аналітична записка*. Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/mart2009/18.htm>
62. Друковані ЗМІ як складова єдиного національного інформаційного простору України. [online] *Аналітична записка*. Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/mart2009/18.htm>
63. Дубасенюк, О.А. 2016. *Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-метод. посібник*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 258 с.

64. Дупак, О.В., 2007. Загальні тенденції розвитку аналітичної журналістики. В: В.М. Огаренко та ін. ред. кол. *Дні науки: зб. тез доповідей: в 3 т.* (Гуманітарний університет „ЗІДМУ”, 11-12 жовтня 2007). Запоріжжя: ГУ „ЗІДМУ”, т. 2, с. 258-260.
65. Духаніна, Н.М., 2011. *Педагогічні умови застосування медіа освітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Ін-т вищої освіти Нац. акад. пед. наук України, 22 с.
66. Дяченко, М., 2011. Проблема творчого саморозвитку особистості майбутнього журналіста у процесі професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 4, с. 124-131.
67. Дяченко, М., 2012. Концептуальні засади підготовки майбутніх журналістів до професійно-творчої діяльності. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, № 4, с. 9-18.
68. Еверет, Д. 1999. *Навчальний посібник репортера*. Київ: IREX ПроМедіа.
69. *Етичні засади роботи журналіста: західний досвід*, 2002. Київ: ІМІ, МО захисту свободи слова «Репортери без кордонів», 80 с.
70. Євген, Є. 2006. *Голодні пси сенсацій: роман*. Київ: Зелений пес, Гамазин, 608 с.
71. Єріна, А.М., Захожай, В.Б. та Єрін, Д.Л. 2004. *Методологія наукових досліджень: навч. посіб.* Київ: Центр навчальної літератури, 212 с.
72. Жигоцька, Н.В., 2002. *Моделювання, оцінка та менеджмент якості освітніх послуг*. Кандидат наук. Київський національний економічний університет, 219 с.
73. Житарюк, М.Г. 2008. *Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство* [Текст]: монографія. Львів: [б. в.], 416 с.
74. Журбина, Е.И. 1969. *Теория и практика художественно-публицистических жанров (Очерк. Фельетон)*. Москва: «Мысль», 399 с.

75. Журин, А.А. 2009. *Интегрированное медиаобразование в средней школе: (предметы естественнонаучного цикла):* монография. Москва–Саров: СГТ, 300 с.

76. Зазнобина, Л.С. *Школа и СМИ.* [online] Лаб. ТСО и медиаобразования ИСМО РАО. Режим доступа: http://mediaeducation.ru/publ/sc_smi.shtml. Загл. с экрана.

77. Зайцева, Е.Н., 2002. Оценка эффективности самостоятельного обучения студентов в телекоммуникационной среде средствами непараметрической статистики. *IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies*, Kazan, Russia, 9-12 August 2002. Казань, с. 107-111.

78. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII. [online] Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з екрану.

79. Закон України «Про вищу освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004) [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

80. Закон України «Про вищу освіту». [online] Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T022984.html

81. Закон України «Про державний бюджет України на 2018 рік» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4, ст. 26). [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>

82. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», 1997. *Збірник України: інформація і свобода слова*. Київ: Молодь, с. 92.

83. Закон України «Про інформацію», 1997. *Збірник України: інформація і свобода слова*. Київ: Молодь, с. 58-78.

84. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380). [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

85. Закон України «Про освіту». [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19990813>
86. Закон України «Про рекламу», 1997. *Збірник України: інформація і свобода слова*. Київ: Молодь, с. 153-167.
87. Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів». [online] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>
88. Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 1, ст. 6). [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>
89. *Звіт про науково-дослідницьку роботу кафедри за 1962 рік*. Львівський ордена Леніна державний університет імені Франка Міністерства вищої освіти СРСР. Кафедра Журналістики, Р-119, опис 15, од. збер. 51, 18 арк.
90. Зимняя, И.А., 2006. *Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека*. [online] Интернет-журнал «Эйдос», 4 мая. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm>, свободный, загл. с экрана.
91. Зінковський, Ю. та Мірських, Г., 2007. Креативність – фактор сучасної парадигми вищої технічної освіти. *Вища освіта України*, № 3, с. 14-20.
92. Зорина, Е., 2005. Присоединиться к Болонскому процессу как равные партнеры. *Крымские известия*, № 228 (3458).
93. Зязюн, І.А. 2000. *Педагогіка добра і реалії*: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 312 с.
94. Зязюн, І.А., 2010. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності. В: О.М. Отич, заг. ред. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей*: зб. матеріалів VII педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької. Чернівці: Зелена Буковина, с. 17-23.

95. Зязюн, І.А., Крамущенко, Л.В., Кривонос, І.Ф. та ін., Зязюн, І.А., ред. 2004. *Педагогічна майстерність*: підручник. 2-ге вид. допов. і переробл. Київ: Вища шк., 422 с.
96. Іванов, В. та Сердюк, В. 2007. *Журналістська етика*: підручник. Київ: Вища школа, 231 с.
97. Іванов, В.Ф. *Надійність, достовірність і валідність контентного аналізу*. [online] Режим доступу до статті: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1283>
98. *Історіографія як історія історичної науки*. [online] Режим доступу: https://stud.com.ua/59580/istoriya/istoriografiya_istoriya_istorichnoyi_nauki
99. Каган, М.С. 1988. *Мир общения: проблема межсубъектных отношений*. Моква: Политиздат, 319 с.
100. Казаков, Ю.М., 2007. *Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Луганськ: Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, 22 с.
101. Калмыков, А.А. и Коханова, Л.А. 2005. *Интернет-журналистика*: учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. „Журналистика”. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 383 с.
102. Калмыков, А.А., 2005. Основы профессионального образования журналиста. *Акценты. Новое в массовой коммуникации*: альманах, вып. 5-6, с. 61-67.
103. Капелюшний, А.О. 2005. *Редагування в засобах масової інформації*: навч. посіб. Львів: ПАІС, 304 с.
104. Капица, Г.П., Гаврилова, М.В. и Леванов, Ю.П. 2007. *Современные образовательные технологии в вузе*. Чебоксары: ЧКИ РУК, 215 с.
105. Карпенко, В.О. 2002. *Основи професійної комунікації*. Київ: Нора-прінт, 348с.

106. Карпухин, О., 1998. Самооценка молодежи как индикатор ее социокультурной идентификации // *Социологические исследования*. Москва, № 12.
107. Келле, В.Ж. ред. и др. 1991. *Научные кадры СССР: динамика и структура*. Москва: Мысль, 284 с.
108. *Київський національний університет культури і мистецтв*. [online] Режим доступу: <http://ijimv.knukim.edu.ua/>
109. *Київський університет культури. Журналістика і міжнародні відносини*. [online] Режим доступу: <https://kuk-university.com/departments/kafedra-4>
110. Кириллова, Н.Б. 2005. *Медиакультура: от модерна к постмодерну*. Москва: Акад. проект, 448 с.
111. Князева, Е.Н. и Курдюмов, С.П. 1994. *Законы эволюции и самоорганизации сложных систем*. Москва: Наука, 236 с.
112. Коджаспаров, А.Ю. и Коджаспарова, Г.М. 2001. *Педагогический словарь для студентов высших и средних педагогических учебных заведений*. Москва: Академия, 176 с.
113. Козлова, Н.В. 2007. *Психолого-акмеологическое знание в системе высшего профессионального образования*. Томск: Изд-во Томского политех. ун-та, 148 с.
114. Кондуфор, Ю.Ю. гол. ред. 1979. *Історія Української РСР*: у 8 томах. Київ: Вид-во «Наукова думка», VIII т., 390 с.
115. Корконосенко, С.Г. ред.-сост., 2000. *Основы творческой деятельности журналиста: учебник для студ. вузов по спец. «Журналистика»*. Санкт-Петербург: Знание, СПБИНВЭСЭП, 272 с.
116. Корнєєв, В., 2006. Проблема формування інформаційного комфорту сприймача в структурній побудові твору. [online] *Стиль і текст*, вип. 7. Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article& article=1937>. Назва з екрану.

117. Корню, Ю.Д. 2004. *Етика засобів масової інформації*. Київ: К.І.С., 130 с.
118. Кремень, В., 2013. Інноваційна людина як мета сучасної освіти. *Філософія освіти*, № 1, с. 7-22.
119. Крушельницька, О.В. 2003. *Методологія та організація наукових досліджень*: навч. посібник. Київ: Кондор, 192 с.
120. Кузнецова, О.Д., 1997. Правові гарантії незалежності преси. *Українська періодика: історія і сучасність*: четверта всеукр. наук.-теорет. конф., 19-20 груд. 1997 р. Львів, с. 142-145.
121. Курдюмов, С.П. та Малинецкий, Г.Г. *Пролог. Синергетика и системный синтез*. [online] Режим доступа: <http://spkurdyumov.ru/forecasting/novoe-vsinergetike-vzglyad-v-tretye-tysyacheletie/2/> (26.02.16). Название с экрана.
122. Левківський, К., 2010. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості. *Вища школа*, № 1, с. 5-14.
123. Левківський, К.М., Погребняк, В.П., Солоденко, А.К. та Дашковська, О.В. уклад., 2008. *Освіта України – 2007*: Інформаційно-аналітичні матеріали діяльності Міністерства освіти і науки України у 2007 році. Київ: Знання.
124. Левківський, М.В. 2007. *Історія педагогіки*: навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 189 с.
125. Лігоцький, А.О., 1997. Концептуальні підходи до формування освітніх систем. *Педагогіка*, № 3, с. 117-118.
126. Лісневська, А. Актуальні проблеми вищої професійної освіти телевізійних журналістів-репортерів. *Наукові записки Серія педагогічні науки*, вип. 103, с. 169-176.
127. *Львівський державний університет імені Івана Франка. Министерство высшего образования СССР. Главное управление университетов. Учебные планы на 1950/1951-1955/56. II половина 50-х – 60-*

ті рр. XX ст., 1950. Фонд Р-119, опис № 11, ед. хранения № 50. Москва, стр. 105.

128. *Львівський орденa Леніна державний університет імені Івана Франка. Навчальна частина. Паспорти спеціальностей і спеціалізацій факультетів. Факультет журналістики. 07.10.1970. Р-119, № 11, стр. 184, с. 49.*

129. *Львівського орденa Леніна державного університету імені Івана Франка. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР «Накази. Інструктивні листи Міністерства вищої освіти і Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина». Початок 2 січня 1953 року – закінчено 2 грудня 1953 року. Р-119, опис-11, од. збер. 65, на 82 арк., с. 66-67.*

130. *Львівського орденa Леніна державного університету імені Івана Франка. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР. Паспорт спеціальності і спеціалізації Львівського ордену Леніна університету імені Івана Франка. Р-119, опис-11, с. 184, с. 15.*

131. Мадзігон, В.В., 2013. Теоретико-методичні засади підготовки підприємців у системі економічної освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*, вип. 39, с. 62-67.

132. Максимович, М., 2017. Професійно-етичні аспекти підготовки журналіста-оператора в контексті функціонування сучасних ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*, вип. 16, с. 122-127.

133. Мамалига, А.І., 2012. Сучасні напрями досліджень мови соціальних комунікацій. [online] *Стиль і текст*, вип. 13, с. 15-21. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sit_2012_13_4

134. Мартинова, Р.Ю., 2012. Теоретическое обоснование обучения профессиональной речи будущих журналистов на основе жанровых текстов. *Наука і освіта*, № 1, с. 132-136.

135. Мартинюк, А.П., 2008. Проблема структурування знань та її значення в начальному процесі). *Вісник Львівського університету*, вип. 24, с. 28-37.

136. Мелещенко, О.К. 2012. *Актуальні питання журналістики*: зб. наукових статей і виступів офіційного опонента на захистах докторських і кандидатських дисертацій / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка; Ін-т журналістики. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 112 с.

137. Мешников, А.А. и Жильцова, С. В., 2004. Создание «совместной» ценности услуги в области бизнес-образования на основе маркетинга партнерских отношений. *Маркетинг в России и за рубежом*, № 5, с. 97-106.

138. Миронова, А., 2009. *Рейтинг компьютерных изданий TNS Ukraine: методики и трактовки*. [online] Режим доступа: <http://www.cp-ua.com/publication/662/>

139. *Мікровикладання*. [online] Режим доступу: <http://pidruchniki.com/18380828/pedagogika/mikrovikladannya>

140. Мойсеев, В.А. 2002. *Журналистика и журналисты*. Киев: Дакор, 402 с.

141. Моргулець, О.Б. та Хлістунова, Н.В., 2011. Сучасні тижні та технології освіти в системі професійної підготовки фахівців для сфери послуг. *Вісник КНУТД*, № 5, с. 276-287.

142. *Мойсеюк, Н.Є. Цілісність педагогічного процесу*. [online] Режим доступу: <https://westudents.com.ua/glavy/49330-4-tslnst-pedagogchnogo-protsesu.html>

143. *На пути «К повестке дня на XXI век» в области высшего образования. Проблемы и задачи грядущего XXI века в свете региональных конференций. Рабочий документ*, 1998. Париж, июль 1998 г. ЮНЕСКО, 19 с.

144. *Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки»*. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0049290-04>

145. *Накази, Інструктивні листи Міністерства вищої освіти Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина. Поч. 02 січня 1953. Ф: Р-119, опис 11, од. збер. 65, на 82 арк.*

146. *Накази. Інструктивні листи Міністерства вищої освіти і Міністерства культури СРСР і листування про їх виконання. Навчальна частина. Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР / Міністерства вищої освіти і середньої спеціальної освіти УРСР / Початок 2 січня 1953 року – закінчено 2 грудня 1953 року. Р-119, опис-11, од. збер 65, на 82 арк., с. 62-65.*

147. *Наука в університетах.* [online] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

148. *Національний інститут стратегічних досліджень.* [online] Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252>

149. Нейматов, Я.М. 2002. *Образование в XXI веке: тенденции и прогнозы.* Москва: Алгоритм, 480 с.

150. Нечиталюк, М.Ф. 1990. Турботи істориків журналістики. *Вісник Львівського університету: Сер. журналістика.* Вип. 16: Журналістика та перебудова, с. 68-70.

151. Нечиталюк, М.Ф. 1993. Методологічні проблеми історико-журналістських досліджень. *Українська періодика: історія і сучасність.* Львів, с. 17-22.

152. Нечиталюк, М.Ф., 1992. „Білі плями” у вивченні історії української журналістики: Деякі питання методології і критики наукових джерел. *Українська журналістика і національне відродження: зб. наук. праць.* Київ: НМК ВО, с. 33-38.

153. *Об идеологической работе КПСС,* 1976. Москва: Политиздат, 639 с.

154. *Образовательный стандарт высшей школы: сегодня и завтра:* монографія, 2001. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 206 с.

155. Огаренко, В.М., Романенко, Ю.В., Скідін, О.Л. та Согорін, А.А., 2010. *Теоретичні засади соціологічної рефлексії адаптаційних процесів у засобах масової комунікації*: монографія. Енергодар–Запоріжжя: В-во КПУ, 225 с.
156. Одерій, Л.П. 1996. *Кваліметрія вищої освіти: методологія та інструментарій*: монографія. Київ: МКА, ІЗМН, 264 с.
157. Олешко, В.Ф. 2004. *Журналистика как творчество: учебное пособие для курсов „Основы журналистики” и „Основы творческой деятельности журналиста”*. Серия „Практическая журналистика”. Москва: РИП-холдинг, 222 с.
158. Онкович, Г.В., 2009. Медіаосвітні технології і компетентнісний підхід. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій колі України*: матеріали методологічного семінару. Київ: Педагогічна думка, с. 206-217.
159. Осауленко, О.Г. за ред., 2010. *Статистичний щорічник України за 2009 рік* / Державний комітет статистики України. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 566 с.
160. Осипов, Г.В. общ. ред., 1995. *Энциклопедический социологический словарь*. Москва: РАН, Ин-т соц.-полит. исследований, 939 с.
161. *Оценка качества профессионального образования*. Доклад 5, май 2001. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 186 с.
162. Пасінович, І.І., 2008. Кредитування навчання як інструмент забезпечення доступності вищої освіти. *Сучасні проблеми економіки та управління*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, с. 326-328.
163. Пасінович, І.І., 2016. Структурний розвиток економіки та сучасні виклики структурної трансформації в Україні. [online] *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, вип. 1, с. 82-87. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_1_21

164. Передерій, І.Г., 2016. Інституційний репозитарій як новітня форма комунікації у сучасному освітньо-науковому середовищі. В: І.Г. Передерій, А.А. Соляник та ін. редкол. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи*: матеріали І Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Полтава, 3 грудня 2015 р. Полтава: ПолтНТУ, с. 109-113.

165. Петренко, В.Л., 1998. Державні стандарти вищої освіти і якість підготовки фахівців. *Концептуальні проблеми модернізації вищої освіти*: матеріали міжнар. наук. конф. Донецьк, с. 8-10.

166. Петрів, Т., Сафаров, А., Сюмар, В. та Чекмишев, О. укл., 2006. *Засоби масової інформації: професійні стандарти, етика та законодавчі норми*: наук. видання. Київ: Нічлава, 100 с.

167. *Підготовка журналістів: погляди збоку і зсередини*. [online] Режим доступу:
https://dt.ua/EDUCATION/pidgotovka_zhurnalistiv_poglyadi_zboku_i_zseredini.html

168. Пілюшенко, В.Л., Шкрабак, І.В. та Словенко, Е.І. 2004. *Наукове дослідження, організація, методологія, інформаційне забезпечення*: навч. посібник. Київ: Лібра, 344 с.

169. Показники розвитку вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації за результатами діяльності у 2007 році (державні, приватні). До підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України за 2007 рік “Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи” (21 березня 2008 р., м. Київ). Міністерство освіти і науки, 2008 р. *Національна доктрина розвитку освіти*. Київ: Шкільний світ.

170. *Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах»*. [online] Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>

171. Пономарів, О.Д. 2000. *Стилістика сучасної української мови*: підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти. вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 246 с.

172. Поппельман, Б., 1994. Независимая журналистика и самоконтроль. *Право радио и телевидения в России: на пути к новой организации электронной прием.* Гамбург–СПб.: Невское время.

173. Посохов, С.І., Куделю, С.М., Зайцева, Ю.Л. та ін., Посохова, С.І. ред. 2004. *Історіографічний словник: навч. посіб. для студентів історичних факультетів університетів.* Харків: Східнорегіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 320 с.

174. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» на 2008-2017 роки» № 1155 від 19 вересня 2007 р.* [online] Київ. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp071155>

175. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку вищої освіти на 2005-2007 роки» № 1183 від 8 вересня 2004 р.* [online] Київ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2004-п>

176. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» № 306 від 15 квітня 2013 р.* [online] Київ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2013-п>

177. *Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. № 1247.* [online] Портал Верховної Ради України. Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

178. *Постанова Ради Міністрів Української РСР «Про визнання такими, що втратили чинність рішень Уряду УРСР з питань народної освіти» № 115 від 22 квітня 1989 р.* [online] Київ. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP890115.html

179. Потятинник, Б.В. 1993. *Чотири теорії преси і українська журналістика.* Львів: ЛДУ, 16 с.

180. Потятинник, Б.В. 2004. *Медіа: ключі до розуміння*. Серія: Медіакритика. Львів: ПАІС, 312 с.
181. *Правове регулювання інформаційної діяльності в Україні: станом на 1 січня 2001 р.*, 2001. Київ: Юрінком Інтер.
182. Прайс, М. 2000. *Телевидение, телекоммуникации и переходный период: право, общество и национальная идентичность*. Москва.
183. Прилюк, Д.М. 1973. *Теорія і практика журналістської творчості: методологічні проблеми*. Київ, 39 с.
184. Примак, Т.О. 2013. *PR для менеджерів і маркетолога: навч. посіб.* Київ: Центр учбової літератури ЦУЛ, 200 с.
185. Приступенко, Т. 2004. *Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації*. Київ: Інститут журналістики, 375 с.
186. Прокопенко, І.В. 1959. *Репортаж в газеті*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".
187. *Професійна підготовка журналістів в Україні та світі* [online]. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/journalism/25592/>
188. Прохоров, Е.П. 1968. *Публицистика в жизни общества*. Москва: Изд-во МГУ, 102 с.
189. Прохоров, Е.П. 1975. *Публицист и действительность*. Москва: Изд-во МГУ, 316 с.
190. Прохоров, Е.П. 2003. *Введение в теорию журналистики: учебник*. Москва: Аспект Пресс, 367 с.
191. Равкин, З.И., 1986. Методологические проблемы педагогической науки. *Сов. педагогика*, № 11, с. 131-133.
192. Равкин, З.И., 1988. История педагогики и современность. *Сов. Педагогика*, № 7, с. 102-108.
193. Рассоха, І.М. 2011. *Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для студентів 5 курсу денної форми навчання освітнього-кваліфікаційного рівня «магістр»*

спеціальностей 8.050106, 8.03050901 «Облік і аудит», 8.050201 «Менеджмент організацій», 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)». Харків: ХНАМГ, 76 с.

194. Різун, В.В. *Журналістська освіта в Україні*. [online] Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1096>

195. Різун, В.В. та Скотникова, Т.В. 2008. *Методи наукових досліджень у журналістикознавстві: навч. посіб. 2-е вид., перероб. і доп.* Київ: Преса України, 144 с.

196. Різун, В.В. укладач. 2004. *Інститут журналістики в цифрах і коментарях (досягнення за 2000-2003 роки) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Київ, 67 с.

197. *Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України «Про впорядкування діяльності відокремлених структурних підрозділів вищих навчальних закладів»*. [online] Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/vr3_6290-08

198. Рожнова, Г.П., 2015. Дослідження спеціалізованої педагогічної преси України: педагогічно-виховний вплив видань. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до вип. 35, том VIII (59): темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гносис, с. 263.

199. Рожнова, Г.П., 2015. Проблеми професійної підготовки конкурентоздатних кваліфікованих журналістських кадрів у вищих навчальних закладах. Зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «*Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення у контексті подолання кризи ринку праці*» (1 грудня 2015 р., м. Київ). Ін-т підготовки кадрів державної служби зайнятості України, с. 318-321.

200. Рожнова, Г.П., 2015. Роль засобів професійно-спеціалізованих видань України у процесі формування лідерських якостей керівників

навчальних закладів. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. «*Наукові підходи в управлінні навчальними закладами*» (28.04. 2015 р., м. Житомир), с. 376-381.

201. Рожнова, Г.П., 2015. Психолого-педагогічні і етико-естетичні орієнтири професійного розвитку особистості журналіста за поглядами видатних вітчизняних учених у сфері журналістики і педагогіки. *Витоки педагогічної майстерності*: зб. наук. праць. Серія «Педагогічні науки». Полтава: Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, вип. 15, с. 267-271.

202. Рожнова, Г.П., 2015. Впровадження Болонського процесу у журналістській освіті України на початку ХХІ століття. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до вип. 36, том I (61): темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гносис, с. 292-299.

203. Рожнова, Г.П., 2015. Розвиток професійної підготовки журналістів в Україні: роль працівників мас-медіа у діяльності вищих навчальних закладів. Зб. наук. статей III Міжнар. наук.-практ. конф. «*Актуальні питання освіти та наук* (1-11 листопада 2015 р., м. Харків), с. 198-202.

204. Рожнова, Г.П., 2016. Тенденції розвитку журналістської освіти в Україні у другій половині ХХ століття. «*Sivilizasiya» jurnal Baki Avrasiya Universiteti*, № 8, с. 67-71.

205. Рожнова, Г.П., 2016. Проблеми та перспективи розвитку сучасного конкурентоспроможного навчального закладу з підготовки журналістів. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. «*Теоретико-методичні засади професійної підготовки керівників навчальних закладів*» (29.03. 2016 р., м. Житомир), с. 395-400.

206. Рожнова, Г.П., 2016. Теоретичний та історико-педагогічний аналіз професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, вип. 4 (86), с. 125-130.

207. Рожнова, Г.П., 2017. Інноваційний характер форм та методів професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. *«Інноваційний менеджмент у закладах освіти»* (21.03. 2017 р., м. Житомир), с. 132-139.

208. Рожнова, Г.П., 2017. Організаційно-педагогічне та нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України. *Імідж сучасного педагога*, № 1 (170). На шляху до нової школи, с. 16-20.

209. Розенталь, М.М. и Юдин, П.Ф. ред., 1972. *Философский словарь: к изучению дисциплины*. 3-е изд. Москва: Политиздат, 432 с.

210. Розпорядження Кабміну України *«Про затвердження переліку державних соціальних стандартів у сфері освіти»*, 2013. Офіційний вісник України, № 53, с. 62-64.

211. Романенко, Ю.В. та Скідін, Л.О., 2011. *Механізми символічної інтеракції в комунікаціях, політиці, мистецтві: візуально-аналітичний та соціосимволічний аспекти*: монографія. Київ: ДУІКТ, 300 с.

212. Романенко, Ю.В., 2008. *Сучасні психотехнології*: навч. посіб. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка; ДУІКТ, 74 с.

213. Савіщенко, В.М., 2008. *Педагогічні умови формування професійно-значущих якостей майбутнього юриста в начально-виховному процесі ВНЗ* [Текст]. Кандидат наук. Класичний приватний університет, 255 с.

214. Савченко, В.А. 2015. *Розвиток персоналу*: підручник. [online] 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 505 с. Режим доступу: http://pidruchniki.com/82005/menedzhment/rozvitok_personalu

215. Свитич, Л.Г. и Ширяева, А.А., Засурский, Я.Н. ред., 1997. *Журналистское образование: взгляд социолога*. Москва, 240 с.

216. Свитич, Л.Г., Смирнова, О.В. и Шкондин, М. В., 2017. Газеты и журналы в системе городов-миллионников: социологические исследования. *Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика*, № 5, С. 3-29.

217. Семиченко, В.А., 2007. Проблеми і пріоритети професійної підготовки. [online] *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць, вип. 1, с. 119-127. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2007_01/semychenko.pdf.

218. Сисоєва, С.О. та Кристопчук, Т.Є. 2013. *Методологія науково-педагогічних досліджень*: підручник. Рівне: Волинські обереги, 360 с.

219. *Системний підхід* [online]. Режим доступу: https://pidruchniki.com/13761025/pedagogika/sistemniy_pidhid

220. *Спеціалізація*. [online] Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/38/53409/384382.html>

221. Срібняк, І. 2013. *Історія журналістики (XVII-XX ст.)*: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: ВПЦ НаУКМА, Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 304 с.

222. *Статистичний звіт про розподіл студентів на курсах, спеціальностях, національностях, про кількість професорсько-викладацького складу на початок 1953/1954 навчального року*. Ф-№79-кв, Р-119, опис-11, сторінок 185 на 47 аркушах, од. збер. 85, на 8 арк.

223. Стельмах, С.П., 2005. ІСТОРИЧНА НАУКА. [online] В: В.А. Смолій (гол. ред.) та ін. *Енциклопедія історії України* / НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", Т. 3: Е-Й, 672 с. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Istorychna_nauka (останній перегляд: 16.07.2018)

224. *Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року* (проект), 2014. Київ. [online] Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf

225. *Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року* (Проект). [online] Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf.

226. Сухомлинська, О.В., 2003. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми. *Шлях освіти*, № 1, с. 39-43.

227. Сущенко, Т.И., 2011. Особенности педагогического процесса высшей школы в эпоху приоритета личности. В: В.П. Сергеева, Н.В. Чернышева, Н.Н. Рудь авт.-сост. *Научный поиск в воспитании: парадигмы, стратегия, практика*. 3-я Международная научно-практическая конференция, 24-25 марта 2011 года: сборник докладов и тезисов выступлений. Москва: МГПИ АПКиППРО, 438 с.

228. Тернопільський, Ю.Л. 1974. *Українська преса з нагоди 150-ліття*. Держзі Ситі: Вид-во М. Коць, 176 с.

229. Тимошик, М., 2005. Особливості редакторської підготовки окремих складових тексту: заголовки, цитати. *Друкарство*, № 2, с. 42-46.

230. Томашенко, В. та Жабенко, О., 2002. Державна освітня політика в Україні (1961-1985 роки). *Вісник Української академії державного управління при Президентові України*, № 2, с. 147-155.

231. Трачук, Т.А., 2004. *Зародження і розвиток журналістичкознавчих досліджень в Україні (кінець XIX ст. – 80-ті роки XX ст.)*. Кандидат наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. [online] Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/21090.html>

232. Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти України». [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199/2004>

233. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» № 347/2002 від 17.04.2002. [online] Київ. Режим доступу: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

234. Указ Президента України «Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні». [online] Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/832/95>

235. Уривалкін, О.М. упоряд. та автор коментарів, 2007. *Хрестоматія з історії України*. Київ: КНТ, 520 с.

236. Філіпенко, А.С. 2005. *Основи наукових досліджень*: конспект лекцій: навч. посібник. Київ: Академвидав, 208 с.

237. *Формула організації освітнього процесу у навчальному закладі*, 2016. [online] Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/275-qqq-16-m11-30-11-2016-formula-organzats-osvtnogo-protsesu-u-navchalnomu-zaklad>

238. Хилько, М.М., 2009. Загальнологічні методи у дослідженні журналістикознавства. *Гілея* (науковий вісник): зб. наук. праць. Київ, вип. 27, с. 390-398.

239. Хилько, М., 2014. Особливості застосування філософських, загальнологічних, теоретичних методів дослідження у журналістикознавстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ: ВПЦ «Київський університет», вип. 20, с. 8-15.

240. Чекмишев, О.В. *Основи професійної комунікації. Теорія і практика новинної журналістики*: підручник-практикум. Київ: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 98 с.

241. Чемерис, І.М., 2008. *Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Інститут вищої освіти АПН України, 24 с.

242. Черняков, Б.І. 1998. *Методи дослідження ранньої зображальної журналістики* / КНУ ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. Київ: Центр вільної преси, 19 с.

243. Шабанова, М.М., Агиева, Р.П. и Романова, З.А., 2009. Методические основы формирования маркетинговой концепции управления качеством образовательного процесса в вузе. *Маркетинг в России и за рубежом*, № 2 [70], с. 100-112.

244. Шевченко, В.Е., 2011. Особливості зображального ряду журналу. *Наукові записки Інституту журналістики*: наук. зб. Київ, т. 44, с. 109-114.

245. Шевченко, Д.А., 2005. Особенности стратегии маркетинга образовательных услуг. *Маркетинг в России и за рубежом*, № 4, с. 108-116.

246. Шкляр, В.І. 1993. Преса керована і преса керуюча. *Українська періодика: історія і сучасність*: тези доп. і повідомл. Всеукр. наук.-теорет. конф., 9-10 груд. 1993 р. Львів, с. 13-17.

247. Шкодин, М.В., Вычуб, Г.С. и Фролова, Т.Н. ред., 2008. *Проблематика СМИ: информационная повестка дня*: учеб. пособие. Москва: Аспект Пресс, 316 с.

248. Шпак, В.П., 2013. Значення джерельної бази в методології історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць, вип. 15, с. 768-771.

249. Юдин, Э.Г. 1978. *Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки*. Москва: Наука, 371 с.

250. Юринець, В.Є. 2011. *Методологія наукових досліджень*: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 178 с.

251. Юрій, М.Ф. 2004. *Історія України*: навч. посіб. Київ: Кондор, 252 с.

252. Ягупов, В.В. 2002. *Педагогіка*: навч. посібник. [online] Київ: Либідь, 560 с. Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=23

253. Яковець, А.В. *Телевізійна журналістика: теорія і практика*. Київ: ВД "Києво-Могилянська академія", 2007. 239 с.

254. Ямбург, Е.А., 2000. Контурь культурно-исторической педагогики. *Педагогика*, № 1, с. 3-10.

255. Яценко, С.Л., 2015. Сутнісні аспекти особистісно орієнтованої освіти. *Проблеми освіти*: наук.-метод. зб. Спецвипуск. Київ: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, № 85, с. 116-121.

256. Chen, G.M. and Starosta, W.J. 1998. *Foundations of intercultural communication*. Boston, MA: Allyn and Bacon, 112 p.

257. Dodd, C.H. 1998. *Dynamics of Intercultural Communication*. Boston: The McGraw-Hill Company, 336 p.

258. Gudykunst, W.B. and Nishida, T., 1989. Theoretical Perspectives for Studying Intercultural Communication. In: K.M. Asante, B.W. Gudykunst (eds.).

Handbook of International and Intercultural Communication. California: Sage Publications, p. 17-46.

259. Kurylo, T.V., 2013. Functions of education press in the context of the liberal education (in the 1960s). *Методичка Пракса. Часопис за наставу и учење*. Белград: Учитељски факултет у Врању и „Школска књиџа” ДОО у Београду, vol. 13, p. 385-391.

260. Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO, 1999. *Education for the Media and the Digital Age*. Vienna: UNESCO, p. 273-274.

261. Roznova, A.P., 2015. “Current issues in modern teaching of journalism in the XX century”, Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. *Journal «L'Association 1901 «SEPIKE»*. Ausgabe 10, Osthofen, Deutschland, Poitiers, France, Los Angeles, USA, p. 30-32.

262. Ruben, B. 1987. Guidelines for Cross-Cultural Communication Effectiveness. *Readings in Cross-Cultural Communication*. Cambridge, p. 36-46.